

magazin istoric

ANUL XI Nr. 11 (128) NOIEMBRIE 1977

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 11 (128)
noiembrie 1977

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① Printre numeroasele opere de artă, dedicate amintirii marelui istoric și revoluționar român Nicolae Bălcescu, se înscrie și acest monument, creație a sculptorului Constantin Baraschi, ridicat în municipiul Pitești și fotografiat pentru coperta noastră, din trei unghiuri (Bălcescu la Palermo, p. 11)

② Monede geto-dacice și macedonene descoperite pe dealul „Cetății”, de lângă Cugir. Cercetări arheologice recente au relevat că aici exista o dăva dacică („Cetatea” a învins milenii, p. 2)

③ Splendide obiecte de orfevrărie, executate de iscusiți maeștri argintari ai timpului, împodobeau mesele la ospetele date de Constantin Brîncoveanu la...

④ ...Palatul Mogoșoaia, cel mai îndrăgit loc de odihnă al domnitorului (Perla ctitorilor brîncovenști, p. 33)

sumar

„Cetatea” a învins milenii: ION HORATIU CRIȘAN	2
Un rege dac la Actium: MARIA CHIȚESCU	6
Act de unire și independență: DAN BĂRINDEI	8
Cititorii scrii istorie. Bălcescu la Palermo	11
1886 — „Să pregătim poporul pentru socialism”: CONSTANTIN MILLE	14
România și ofensiva aliată de la Salonic: GLENN E. TORREY	18
Asaltul Palatului de Iarnă: I. I. MINT	23
Crucișătorul revoluției: N. KOSLINSKI	27
Români în apărarea puterii sovietice	30
Perla ctitorilor brîncovenști — Palatul Mogoșoaia: MARIN MATEI POPESCU	33
Societatea „Transilvania” — un arbore cu adânci rădăcini în întreaga Românie: VASILE NETEA	35
Ungaria în primul război mondial(1): ISTVÁN DEÁK	38
Heraldica Țării Românești și Moldovei: DAN CERNOVODEANU	43
Neamuri și triburi tracie: GH. POENARU BORDEA, CONSTANTIN PREDA	47
Casa cnezială de la Udești: ALEXANDRU RĂDULESCU	49
„Dacă ar fi s-o iau de la început...” : JEAN RENOIR	50
Patria bronzului — Mesopotamia sau Thailanda?: F. VLĂDĂȘCĂU	54
Ordine monaho-cavaleresti. Ioanișii, teutonii: VICTOR IONESCU	56
Tralan Dacicus — întemeietorul unui oraș nord-african: D. VASILESCU	60
● «1947 premianți»... 5 ● Cărți sosite la redacție ... 48 ● Al doilea concurs Magazin istoric, 1977 ... 53 ● Poșta Magazin istoric ... 62	

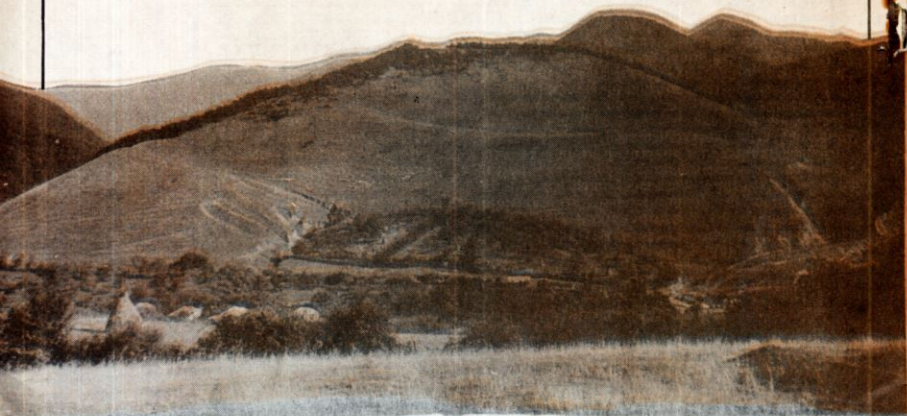
O nouă DAVA pe harta Daciei

„CETATEA” A ÎNVINS MILENIILE

ION HORAȚIU CRIȘAN

Una dintre străzile orașului Cugir (jud. Alba) poartă numele de strada Cetății și orice cugirean, fie el de baștină sau locuind de mai multă vreme aici, îți va spune că dealul ce străjuiește spre vest orașul se numește „Cetate”. Este un pisc izolat, cu o excelentă poziție strategică; din vârful lui poate fi supravegheată întreaga zonă, până departe în valea Mureșului; în zilele senine, se văd turlele bisericilor de la Alba Iulia.

*Dealul „Cetății” — toponim perpetuat de-a lungul mileniilor — își dezvăluie tainele.
Aici să fi fost locul Singidavei?*

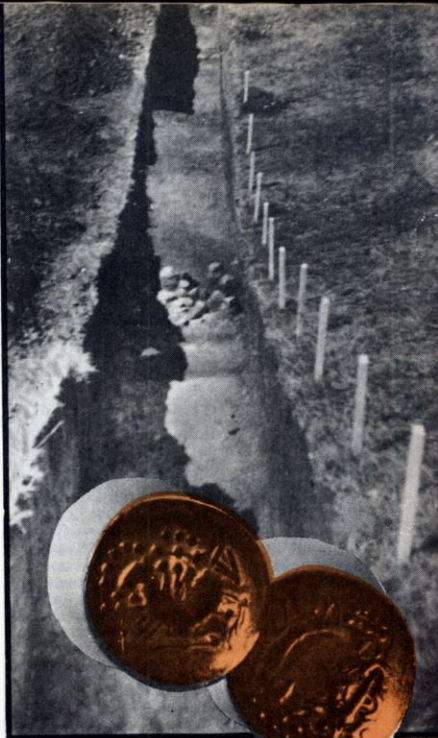
Dacii rectifică dealul

La prima vedere, denumirea nu se justifică. Pe platoul superior al dealului „Cetății” (situat la 495 m altitudine și la peste 100 m față de valea pe care se află actualul oraș) nu se văd urmele vreunei fortificații. Și, totuși, din moși-trămoși dealul s-a numit „Cetate”. În decursul vremurilor, aici s-au făcut câteva descoperiri întâmplătoare, ce trădau existența unei așezări antice. Astfel, în 1868 s-a găsit un tezaur de monede dacice de argint, conținând peste 2000 piese, dintre care unele au ajuns la Viena, altele la Budapesta, restul intrând în colecții publice sau private de la Sebeș și Sibiu. Unor specialiști de mai târziu, totalul de 2000 le-a părut neverosimil, rezultând — și-au spus ei — dintr-o greșeală. De aceea, tezaurului de la Cugir i s-au atribuit, după „corectarea erorii”, numai 200 monede.

Că nu a fost o greșeală vine însă să ne-o arate un alt tezaur monetar, găsit în primăvara anului 1955, pe drumul ce urcă pe versantul de vest spre „Cetate”. Roțile unui car au scos la iveală monede răspindite pe distanță de aproximativ doi metri. După cum ne-a relatat Ovidiu Bodea, unul dintre cei trei copii care au descoperit comoara, fiecare și-a umplut pălăria cu bani. A doua zi, în același loc, și-au umplut buzunarele încă 11 copii. Din tezaurul împrăștiat astfel, doar nouă monede au ajuns în muzeul din Deva, iar cinci le-am achiziționat în vara acestui an.

Cel de-al doilea tezaur era compus din tetradrachme emise în provincia romană Macedonia Prima, precum și din imitații ale unor monede macedonene mai vechi. După cum se știe, în urma luptei de la Pydna, din 168 î.e.n., Macedonia a fost cucerită de romani și împărțită în patru subdiviziuni administrative cu o oarecare autonomie și având dreptul de a bate monedă. Cea mai importantă dintre ele a fost Macedonia Prima, cu capitala la Amphipolis. În 148 î.e.n., romanii au anexat definitiv Macedonia, transformând-o în provincie romană. Monedele Macedoniei Prima au circulat în Dacia din a doua jumătate a secolului II î.e.n. pînă la începutul veacului următor, așa cum dovedesc cele peste 50 localități din Transilvania și Muntenia unde s-au descoperit asemenea monede.

Luînd în discuție primul tezaur de la Cugir, marele învățat Vasile Pârvan presupunea că aici existase un centru metalurgic dacic, ca și la Sibiel și Grădiștea Muncelului, unde, de asemenea, se descoperiseră tezauru monedare. Alți cercetători, fără să fi întreprins însă o cercetare sistematică, au opinat că pe dealul „Cetate” de la Cugir ar fi existat o așezare fortificată din epoca bronzului sau din epoca La Tène. Toate ipotezele aveau la bază doar descoperiri întâmplătoare și, uneori, recunoașteri de suprafață. Pentru a se vedea în ce măsură toponimicul „Cetate” se justifică, erau necesare săpături arheologice sistematice.

Aspect al secțiunii efectuate cu prilejul cercetărilor din acest an și monedă dacică (avers și revers) descoperită pe dealul „Cetății”

La începutul lunii septembrie 1977, s-a încheiat prima campanie de acest fel pe dealul „Cetate” de la Cugir — cercetări efectuate de un colectiv format din arheologi de la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, Muzeul Banatului din Timișoara și Muzeul Unirii din Alba Iulia, la care s-au adăugat studenți de la Universitățile din Cluj-Napoca și Timișoara.

Lucrările se află, deocamdată, în faza de prospectare a așezării. De-a latul platoului superior, s-a executat o secțiune de 95 m care permite concluzii deosebit de interesante. Astfel, atât platoul superior, cât și terasele ce-l înconjură sînt artificiale: inițial de forma unui virf de con, dealul a fost tăiat și terasat de daci, în urmă cu milenii. De-a latul platoului superior (care măsoară peste 150 m lungime și 60-80 m lățime) s-au adăugat două terase, ajungîndu-se, astfel, la peste 200 m în lățime. Afară de latura de sud-est, păzită de o prăpastie adîncă, tot acest teritoriu era înconjurat de fortificații.

O așezare descrisă de Ptolemeu

Primii locuitori ai dealului au fost purtătorii culturii Wietenberg, din perioada mijlocie și tirzie a epocii bronzului (sec. XVII-XIII î.e.n.). Urmele lor de locuire s-au descoperit numai pe cele două pante. Tot aici s-au găsit vestigii dacice de la sfârșitul primei epoci a fierului (Hallstatt) — sec. V-IV î.e.n. Dacii au amenajat platoul superior și terasele mai tirzii, în sec. III-II î.e.n., când la marginea acestuia a fost înălțat un puternic val de apărare, durat din pământ și piatră locală și placat pe dinăuntru cu piatră de riu. În spatele acestui val s-au descoperit locuințe care — în împrejurări necunoscute — au căzut pradă unui violent incendiu.

În faza de apogeu a civilizației dacice (sec. I î.e.n.-I e.n.), vechiul val de apărare a fost înlocuit cu unul nou, mult mai puternic, care a acoperit pe cel vechi, împreună cu locuințele din imediata lui apropiere. Sistemul de apărare a fost întărit cu un puternic zid din bolovani de riu enormi, tencuiți cu pământ. Și în spatele acestui val, s-au găsit locuințe. În centrul platoului se află urmele unor stâlpi de lemn, de mari dimensiuni, aparținând unor clădiri ale căror contururi și semnificații urmează să fie precizate în viitoarele campanii de săpături.

În secțiunea făcută am depistat 14 locuințe din diferite perioade de locuire a cetății. Toate conțineau un abundent material arheologic. Reprezentată printr-o gamă foarte largă de forme și ornamente, ceramica are o contribuție esențială la îmbogățirea repertoriului ceramicii daco-gețice, mai cu seamă că s-au putut face înregistrări stratigrafice precise, stratul de cultură dacică măsurând, în unele zone, aproape doi metri grosime. S-a găsit atât ceramică lucrată cu mîna, din speciile de lux sau comună, cît și din cea confecționată la roată. Se remarcă, îndeosebi, numărul mare al vaselor cu picior înalt, de tip fructieră, lucrate cu mîna și avînd un lustru de aspect metallic.

Pe lângă produsele autohtone au fost descoperite vase grecești și romane, precum și poadoabe de factură celtică (brățări de sticlă colorată sau pinteni de fier). Toate aceste mărfuri de import — ca și monedele celor două tezaure — dovedesc că ne găsim în fața unei așezări importante, avînd multiple legături comerciale cu exteriorul.

O pilă mare de fier, descoperită pe o vatră cu multă cenușă și cărbune, denotă existența unui atelier de fierărie. Merită menționat faptul că vatra aparține unui nivel de locuire din sec. III-II î.e.n. Metalurgia fierului se vedește și în zgura acestui metal, întîlnită într-un alt edificiu. Vasile Părvan a intuit perfect că la Cugir a existat un centru dacic de prelucrare a fierului.

Attî zidul de piatră, cît și cele două valuri de pământ dezvăluie și un alt caracter al marii așezări dacice de la Cugir — cel militar. Excelenta poziție strategică și fortificația naturală au determinat alegerea locului încă din epoca bronzului, iar lucrările de amenajare din perioada dacică au reclamat, desigur, o importantă cantitate de muncă.

Așezarea dacică de la Cugir se dovedește a fi una dintre cele mai vechi din spațiul intracarpatic al țării noastre, putînd fi comparată cu marea așezare de la Poiana, în Valea Siretului (jud. Galați). Și mai asemănătoare e Bitca Doamnei, de pe teritoriul orașului Piatra Neamț, și ea situată pe un pisc izolat, și, la rîndul ei, dotată cu fortificații naturale și întărită cu valuri de pământ și ziduri de piatră.

Astfel de ziduri se întîlnesc și la alte cetăți dacice din Transilvania, de pildă la Covasna, Ghindari (jud. Mureș), Racu (comuna Siculeni, jud. Harghita), Sărățel sau Zetea etc. Dimensiunile fortificației și bogăția vestigiilor ne îndreptătesc să afirmăm că la Cugir se afla un important centru economic, politic și militar, locuit, probabil, încă din sec. V-IV î.e.n. și fiindînd neînrerupt, mereu mai prosper, pînă la cucerirea romană, cînd a fost distrus, ca toate celelalte fortificații dacice din Transilvania. După toate probabilitățile, avem de-a face cu o *dava*, așa cum o numeau dacii, sau cu un „străluțit polis” al Daciei, așa cum nota *Îndreptarul geografic* al lui Ptolemeu.

Geograful din Alexandria a folosit în sec. II e.n. izvoare mai vechi, unele anterioare cuceririi Daciei. Printre cele 8000 localități cu coordonate calculate de Ptolemeu, în jur de 40 „orașe” sînt în Dacia.

Aproximativ pe linia Mureșului, de la vest spre est și de la nord la sud, *Îndreptarul geografic* menționează Ziridava, Singidava și Apulum. Ultimul este binecunoscutul centru economic și militar, sediu permanent al Legiunii XIII Gemina pe toată durata stăpînirii romane, identificat cu certitudine absolută pe teritoriul Alba Iuliei¹. Ziridava, cel mai vestic dintre polis-urile Daciei, corespunde — firește, în limitele legitime ale probabilității — stațiunii „Șanțul Mare”, din comuna Pecica (jud. Arad): săpăturile de amploare pe care le-am efectuat aici (1960-1964) au dus la descoperirea unui important centru economic, politic, religios și militar dacic — o veritabilă *dava*.

Dar Singidava? La sfîrșitul secolului trecut se presupunea că ea s-ar fi aflat lîngă Mureș, pe teritoriul comunei Vețel: însă aici a fost localitatea romană Micia. Ulterior, unii cercetători au plasat Singidava între Săvirșin și Lipova, alții în cuprinsul orașului Deva.

Descoperirile arheologice din ultimele trei decenii au generat două ipoteze: prima se referă tot la Deva, a doua se identifică cu așezarea dacică de pe dealul Măgura din hotarul comunei Brănișca (jud. Hunedoara), care datează din sec. I î.e.n.-I e.n.

Din coordonatele geografice calculate de Ptolemeu (ce-i drept, adesea eronate), reiese că Singidava se afla în apropiere de Apulum și la mare distanță de Ziridava. Temei pentru a presupune, firește ipotetic, că recent desco-

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1975.

perita așezare dacică de la Cugir poate fi identificată cu Singidava, corespunzând prin toate elementele sale unui vechi și important centru dacic.

Trainica memorie a urmașilor

Chiar dacă această identificare rămâne ipotetică, deosebit de importantă este descoperirea unei mari și bogate așezări dacice fortificate, de tip dava, pe dealul „Cetate” de la Cugir, a cărei locuire a început foarte de timpuriu (sec. V-IV î.e.n.) și a durat până la cucerirea romană.

Se mai cuvine amintit faptul că *dava* de la Cugir se găsește în apropierea complexului de cetăți, având în centru cetatea cea mare de la Grădiște Muncelului. Subliniem însă că există numeroase deosebiri față de complexul amintit. Cetatea de la Cugir este cu siguranță mult mai veche. Zidurile sînt construite în cu totul altă tehnică. Insuși caracterul așezărilor diferă. Cetățile din complexul Orăștiei aveau rol eminamente militar și serveau ca reședințe princiare (de aceea și dimensiunile lor reduse), în vreme ce la Cugir a existat o *dava* în delung și intens locuită. Rostul său era în primul rînd economic, politic, administrativ și numai în al doilea rînd militar.

Nu negăm existența unor legături între Cugir și complexul Orăștiei. S-ar putea ca, pe vremea marelui rege Burebista¹ cînd s-a înălțat întregul complex, să nu se mai fi construit aici o cetate nouă, cu ziduri de piatră de tip grecesc, pentru simplul motiv că la Cugir cetatea mai veche era capabilă să oprească dușmanul pe văile Rîului Mare și Rîului Mic.

Problema legăturilor între Cugir și complexul Orăștiei își va găsi, nădăjduim, rezolvarea după dezvelirea totală a cetății foarte recent descoperite.

În orice caz, toponimicul, transmis din moștrămoși, din generație în generație, n-a fost

întîmplător; pe dealul „Cetate” de la Cugir a existat, cu adevărat, o importantă așezare dacică. Perpetuarea unui asemenea toponimic n-a putut fi făcută decît de către descendenții direcți ai aceluia care o ridicaseră, mai cu seamă că zidurile ei n-au stat în picioare decît pînă în anul 106 e.n., cînd cetatea a fost cucerită de romani. După această dată nu se mai constată vreo locuire pe acest deal. Ruinele au fost acoperite de pămînt, iar locul s-a transformat în pășune. Oamenii au fost siliți, de autoritățile romane, să se mute în vale, cam în teritoriul actualului oraș. Ei au păstrat însă și au transmis din generație în generație amintirea cetății și a locului ei.

Deosebit de semnificativ este și faptul că toponimicul s-a păstrat în forma sa latină (*civitas-civitatilis* = cetate). Pe de o parte, acest fapt înseamnă că urmașii locuitorilor romanizați ai cetății de odinioară, chiar dacă au fost nevoiți să părăsească vechea cetate, au rămas în imediata ei apropiere.

Pe de altă parte, dacă zidurile sau fortificațiile ar fi fost vizibile, fie și sub formă de ruine, la începutul feudalismului, ele ar fi primit probabil un nume de origine slavă: „grădiște”, „siliște” etc., așa cum s-a întîmplat cu Ulpia Traiana Sarmizegetusa² sau cu Grădiște Muncelului (Sarmizegetusa Regia)³.

În cazul Cugirului, păstrarea toponimicului latin dovedește că vestigiile cetății dacice dispăruseră cu desăvîrșire, perpetuîndu-se peste milenii doar amintirea ei.

Satul românesc care a luat naștere din comunitatea daco-romană a rămas pe loc și după retragerea autorităților romane, înfruntînd neînmăratele vicisitudini cauzate de perioada migrației popoarelor. În izvoarele istorice, el a apărut destul de tîrziu. Prima menționare în hrisoavele vremii, cunoscută astăzi, datează din anul 1493. Ea se referă la refuzul țărănilor români din satul Cugir (*villa Kudzyr*) de a plăti contribuția pe care le-o impunea patriciatul săsesc din scaunul Orăștiei. Perpetuarea toponimicului „cetate” — un loc pe care numai oamenii acestui pămînt puteau să-l știe — este încă o dovadă a vieții lor neîntrerupte în aceste locuri.

1 - Vezi *Magazin Istoric*, nr. 9/1977; 8/1977; 6, 7/1977.

«1947 PREMIANȚI»

(Urmare din nr. 10/1977)

Tureu Eugen — BV; Anescu Ioan — Varias, TM; Ormenisan Anisia — Școala de Cîmpie, MS; Udu-baș Vasile — B; Apostol Pandele — BV; Vasile I. — SV; Pop Victor — Ploiești; Drăghiceanu Eugen — B; Boboc Mircea — B; Cosochi Mihai — B; Borza Vasile — Baia Mare; Murașu V. Maria — Hîrdu; Slavu Ioan — Deva; Luca Cristian — IS; Cocoroveanu Valentina — Craiova; Circumărescu Ileana — B; Circumărescu Gr. — B; Constantină Victoria — Ploiești; Ivan N. Dumitru — Filiași, DJ; Pîrciu Gina — Deleni, VS; Gîlță Florin Leonard — BC; Ormenisan Traian — Școala de Cîmpie, MS; Adusole Camelia — Giurgiu; Lixandru Mioara — Balotești, IF; Tir Cornelia — Baia Mare; Iosif Th. — Vișag, TM; Oprîșescu Gh. — B; Zaharia V. — B; Kiss Ioan — Feldioara, BV; Redeneuc Marioara — SV; Rodeneuc Cătălin — SV; Lupascu Dan — Sărbănești, SV; Rodeneuc Aurelian — SV; Mitru St. — Pitești; Dădăneș Veronica — CT; Olărescu Iuliana — BR; Avasilă Constantin — IS; Craicu Maria — B; Niculescu Vasile — Ploiești; Poșea Gh. — B; Peria N.C. — B; Porimie Aurel — B; Dăscălița V. — Alba

Iulia; Ieremie D-tru — Marginea, SV; Mera Eugen — Ibanesti, MS; Mihai Gheorghita — Dobro, DB; David N. — Mîneciu, PH; Păpău Valeria — Buzeni; Moise Victor — Alba Iulia; Marinescu Nic. — B; Marina Iosif — CT; Căstăna Dan — B; Vasile Petre — Deva; Stan I. — Craiova; Iliescu Ana — Rm. Vlcea; Andrei Nicolae — Cernica, IF; Șchiol Gheorghita — Pașcani; Sterescu Emanuel — Curtea de Argeș; Păriceanu C-tin — B; Sotirescu Dan — BR; Moraru George — Zărnești, BV; Jercan C-tin — Măneciu, PH; Jercan Olimpia — Măneciu, PH; Iliescu Dan — BT; Groza Sabina — Oradea; Bălan Mirela — Urziceni; Iepure Șnefta — Ciombrud, AB; Lăpăduș Cornelia — Timișoara; Neață Mihaela — B; Maricuță Erika — Căsnădie, SB; Boia Eug. — Timișoara; Petrasca Mihai — Cănești, CF; Merdaria I. — Bucurmești, DB; Theodor Laurențiu — SB; Micsoniu Anton — Drobeta Tr. Severin; Ficea Constantin — AR; Popovici V. Al. — VS; Boriga Elena — Cîmpulung Muscel; Crețeanu I. Teodor — Vînderești, VS; Teodor Lucian — IS; Poptămaș Dimitrie — Tg. Mures; Andrei Ionel — GL; Andrei Nicolae — Cernica, IF; Șcheul P. Alexandru — Pașcani; Șcheul C. Gheorghita — Pașcani; Cumpătescu Andone — IS;

(Continuare în p. 7)

UN REGE DAC LA ACTIUM

MARIA CHIȚESCU

În ziua de 2 septembrie a anului 31 î.e.n., la Actium, în largul promontoriului grec Arta, avea loc celebra bătălie navală care a marcat sfârșitul Republicii romane. În taberele celor doi rivali care se înfruntau decisiv — Octavian și Marc Antoniu — alături de trupele romane se aflau, ca aliați, suverani ai unor țări mai mari sau mai mici, căpetenii de oști, mercenari etc. Unii dintre ei (Rhoemetalces, regele Traciei, sau Deiotarus, monar-

hul Paphlagoniei¹) constatănd că victoria nu-i mai poate scăpa lui Octavian, au trecut de partea lui, abandonându-l pe Antoniu.

Nu toți aliații acestuia s-au făcut însă vinovați de trădare. Printre cei care au luptat până la capăt alături de aliatul lor s-au numărat și geto-dacii regelui Dicomēs care, scrie Plutarh „îi făgăduise [lui Antoniu] că-l va ajuta cu armată numeroasă”. Într-adevăr, ge-

to-dacii au participat la Actium cu efective importante: o confirmă Dio Cassius, care ne spune că soldații geto-daci căzuți în prizonierat au fost siliți să lupte cu gladiatorii în arenă, împotriva unor captivi suebi. Relatare demnă de crezare, deoarece, în 13-15 august, anul 29 î.e.n., Octavian a organizat la Roma trei triumfuri pentru sărbătorirea succesorilor obținute în Mediterana Orientală.

Cum au ajuns geto-dacii lui Dicomēs să lupte la Actium, într-o vreme în care țara lor

¹ Regat în sudul Mării Negre; a făcut parte din Imperiul roman și mai apoi din cel bizantin — n.r.

Ostași daci — desen de Piranesi

nu făcea parte din teritoriile cucerite de romani?

Primul mobil a fost, fără îndoială, de ordin politic. E drept, romanii nu ocupaseră Dacia, dar pericolul pe care-l reprezentau nu putea fi ignorat. E lesne de înțeles de ce dacii preferau o alianță, în locul unui conflict cu romanii.

Pe de altă parte, chiar cei doi adversari de la Actium (și în chip deosebit Antoniu) căutau alianța diferitelor regate din vecinătatea teritoriului stăpinit de romani. După cum se știe, prin acordul de la Brundisium (noiembrie, 43 î.e.n.) Antoniu și Octavian nu mai aveau voie să recruteze soldați din Italia. La data încheierii acordului, Marc Antoniu avea sub comandă — cum rezultă din informațiile transmise, atât de Appian, cât și de Plutarh — 23 legiuni. Luptele purtate de el împotriva partilor (39-36 î.e.n.) la care au luat parte 16 legiuni, ciocnirile de mai mică însemnătate au diminuat în chip considerabil acest efectiv. De aceea, în preajma bătăliei ce se anunța decisivă, Marc Antoniu a căutat să-și întărească cât mai mult armata, alindu-se și cu cîteva din regatele vecine.

Printre cei pentru atragerea cărora Antoniu a manifestat interes s-au numărat și getodacii. Interesul era firesc. Cu numai cîteva ani în urmă, în timpul regelui Burebista, getodacii cunoscuseră apogeul puterii lor și constituiau, încă, una din principalele forțe militare din zonă.

Participarea lui Dicomēs ca aliat al lui Antoniu este confirmată și de o serie de descoperiri monetare. Pentru plata legiunilor sale, Marc Antoniu a emis monede speciale. Acestea au pe avers o corabie cu stindard la prova, iar pe revers acvila romană, între două stindarde, și numerele legiunilor, notate de la I la XXXIII. Ultima emisiune monetară de acest fel s-a făcut la Efes, în anul 39 î.e.n. După această dată, războaiele cu partii și repetatele conflicte cu Octavian nu i-au mai dat răgazul să emită un alt tip monetar. Cînd, ca urmare a luptelor purtate pe diverse fronturi, numărul soldaților a scăzut, Antoniu a început să folosească asemenea monede

— destinate inițial plății legiunilor sale — și pentru răsplătirea aliaților. Așa se explică numărul mare de monede de acest fel (aproximativ 7 000), descoperite pe o arie foarte întinsă, pretutindeni acolo unde Antoniu a avut aliați, inclusiv pe teritoriul țării noastre. Faptul că acești aliați — printre ei și Dicomēs — primeau subsidii nu trebuie să surprindă, remunerarea ajutorului militar făcînd parte din practica obișnuită a epocii.

Descoperirile de monede acordate drept subsidii de Marc Antoniu ne oferă și posibilitatea localizării statului condus de

Dicomēs. Cercetările de la Bitca Doamnei, Brad, Răcățau (unde sînt localizate, cu mare probabilitate, Petrodava, Zargidava și Tamasidava) au condus la descoperirea unui important număr de monede emise de Marc Antoniu. Existența acestora, la care se adaugă alte mărturii arheologice ce atestă puternica înflorire economică și politică a acestei zone în sec. I î.e.n., ne face să considerăm că stăpînirea lui Dicomēs — unul dintre vrednicii urmași ai lui Burebista — s-a întins asupra unei regiuni situate în centrul și sudul Moldovei.

«1947 PREMIAȚI»

(Urmare din p. 5)

Ghiță Valeria — Caracal; Stoica Ilie — B; Crăciun Al. — Oradea; Mateu Cornel — BV; Pop-Coman Liviu — Caracal; Rădulescu Lucian — Căldrăși, IL; Căpitănescu N. — B; Goldring Simon — Gura Humorului; Lohin Iordache — B; Tărlău Petru — Călan; Tărlău Horațiu — Călan; Drăguț I. — Bistrița; Irimia Maria — IS; Pavălache Raisa — IS; Rădulescu Stelian — Veșiem, SB; Rubanșchi Dumitru — TL; Zamfir Denisă — SV; Pop Vasile — Tg. Mureș; Lupuleasa Vasile — Mălini, SV; Pop C-tin — Tg. Mureș; Morariu Pavel — IS; Băduțeanu Serban — Craiova; Popescu Mircea — Timișoara; Iacobanu Ioan — SV; Lăzărucă Elena — TL; Iosif Dumitru — B; Cherciu Gh. — B; Barbu Nicolae — Cluj-Napoca; Pall Anelișe — Selescu Mic, MS; Stoica Gheorghe — Ploiești; Tănase Al. — Mogosoaia, B; Tănase Marilina — Mogosoaia, B; Pascu Marin — AR; Jurcaela Victor — AR; Ionescu St. Al. — B; Trandafir Viorica — Craiova; Trandafir Marin — Craiova; Lupascu Ovidiu — Timișoara; Aldes Valeriu — R. Sărat; Cristea Grigela — Valea Călugărească, PH; Ghițulescu Ioan — Timișoara; Brumă Ilie — IS; Brumă Cezar — IS; Toma Cornelia — HD; Călin Voicu — Rm. Vlcea; Lupascu Mircea — Timișoara; Ludosanu Despina — CT; Grigoras St. — BC; Rus-Vid Camelia — AR; AR; Munteanu Al. — B; Dimofte Costache — Craiova; Jan Marica — B; Popescu St. — Făurei; Gheșes Lauren — Tg. Mureș; Cornea Florian — Cîsnădie; Huga Gh. — Cîsnădie; Mladin Ioan — AR; Strat Nichifor — SV; Strat Corneliu — SV; Fintă Adrian — B; Nădiș Iosif — B; Călinescu Constantin — Giurgiu; Călinescu Teofil — Giurgiu; Dulcă Paulina — Sinaia; Dimofte Stelian — IS; Blaj Frenț — Mogosoaia-Siret, IS; Teodosiu Maria — Caracal; Balaban Rodica — B; Păniș Ilie — Rm. Vlcea; Toma Gh. — IS; Rădoi Teodor — Tr. Măgurele; Georgescu I. — Craiova; Bărdasu Zaharie — Zăldu; Tașcu Valeriu — Tg. Jiu; Năftănilă

C-tin — Ploiești; Andronache C-tin — Tg. Ocna; Stănilă Iosif — Timișoara; Stan I. Marin — Tirgoviște; Duma I. — Reșin; Burulescu Valeriu — Slatina; Burulescu Iulian — Slatina; Albuscu Maria — Vulcan; Albuscu Liviu — Vulcan; Tonciu Atanase — B; Costea Radu — B; Sotropa Leonid — Tecuci; Ghiță N. — Caracal; Vlad Emil — Ploiești, BZ; Doros Liviu — BR; Bescia C-tin — Golești, VI; Tipă Valentina — B; Tipă Petru — B; Indres D. — Oradea; Indres Liana — Oradea; Valdoș I. — Voșlăbeni, HR; Ciucurici Pavel — AR; Merfu Elena — Tg. Jiu; Merfu Ion — Tg. Jiu; Lungu Maria — Focșani; Encescu Cristian — Ploiești; Ion Florea — B; Gălațan Mihaela — Petria; Gălațan Dumitru — Petria; Lecca Vlad — Rm. Vlcea; Caban N. — Sîntana de Mureș, MS; Vasiliu Radu — Timișoara; Cărpineanu Petre — Drobeta-Tr. Severin; Angelescu C-tin — Ploiești; Tulbure Vasile — GL; Corolai I. — Zăldu; Grosu Vicențiu — GL; Anastasie Larisa — Segarcea; Lecca Nădejdea — Rm. Vlcea; Ghinescu Traian — Ploiești; Rebegea Florentina — TL; Mihai C-tin — Ploiești; Dăscălescu Longin — Piatra Neamț; Cristea Sebastian — BV; Serbănați D. — B; Serbănați Niculina — B; Nicoraș Mircea — GL; Zamfirescu I. — HD; Cerbancă Mihail — Sighet, Marm. Fieră; Cosma Mihail — Vîrtescoiu, VN; Cosina Liliana — Vîrtescoiu, VN; Angelescu Ana — Ploiești; Hurezeanu Spiridon — B; Haiaș I. — Oradea; Macrea N. — BV; Pusculci George — GL; Lili Ion — B; Teodosiu Y. — B; Gioca Lavinia — Oradea; Gioca Marin — Oradea; Cocliuba Nica — Tîrnova, AR; Ichim Emil — Rm. Sărat; Haiaș Hermina — Oradea; Caracas Maria — GL; Muntean Marius — Făgăraș; Morar Stela — Miercurea Ciuc; Ionescu D. — B; Haiaș I. — Oradea; Vărzaru Zolca — Craiova; Boșoancă Cezar — Moldova Veche, CS; Vărzaru Daniela — Craiova; Vărzaru Tudor — Craiova; Cristea Marcel — Făgăraș; Nicoraș Mircea — GL; Leneschi Nicoleta — Gura Humorului; Suciu Eugen — Timișoara;

(Continuare în p. 17)

ACT DE UNIRE ȘI INDEPENDENȚĂ

După reinstaurarea domniilor pămîntene, tentativele de restructurare politico-administrative legate îndeosebi de mișcarea „cărvunără”¹ au persistat, ducînd, mai ales în Țara Românească, la organizarea unor societăți sau asociații care, la adăpostul programelor lor culturale, urmăreau scopuri politice, marcate însă de limitele ideologiei boierimii cu vederi avansate și a unor elemente burgheze care i se alăturaseră. Societatea literară, organizată inițial la Brașov și reorganizată mai apoi la București, sau Societatea filarmonică au fost expresia cea mai evidentă a acestor tendințe.

O nouă fază în lupta pentru transformări social-politice și economice a fost inaugurată odată cu acțiunile mișcării naționale conduse de Ion Cămpineanu, care ducînd mai departe activitatea din cadrul Societății filarmonice a așezat pe primul plan obiectivele politice și, totodată, a exprimat feluri liberale, depășind pe cele ale boierilor „lumiști” care-l precedaseră. Născut în 1798, Ion Cămpineanu s-a afirmat, după 1830, drept exponentul de frunte al acestei noi direcții care avea tendința de a se încadra unei arii mai largi a mișcării de eliberare socială și națională a multor popoare din Europa. Obiectivele exprimate pînă atunci voalat și-au găsit acum o afișare clară în programul al cărui autor principal a fost Cămpineanu.

Documentele din noiembrie 1838 — pe care le publicăm în acest număr — elaborate în parte de Cămpineanu, în parte în colaborare cu unii dintre tovarășii săi de acțiune, sînt cunos-

cute în istoriografie ca: Act de unire și independență, reprezentînd declarația de principii a partidei naționale și Osebitul act de numirea suveranului rumânilor, căruia i se alătură Constituția rumânilor.

Deși principalul întocmitor al textelor a fost și de data aceasta un boier — ce e drept, liberal — era evident că „hotarul” fusese trecut și că întreg programul pe care-l cuprind documentele de mai jos se leagă într-o măsură hotărîtoare de noua clasă în ascensiune: burghezia.

Alcătuitorii documentelor respingeau atît suzeranitatea Imperiului otoman cît și „protectoratul” impus de țar, făcînd din unirea politică și, în perspectivă, din unitatea de stat a rumânilor obiectivul lor principal, împreună cu independența și suveranitatea viitoare a Rumânilor. Unirea politică a rumânilor, în-primul rînd unirea Țării Românești cu Moldova avea să se realizeze prin „acturi de aderență”. Regulamentul organic trebuia înlăturat, ca dăunător suveranității rumânești și înlocuit printr-o constituție.

Programul mișcării conduse de Cămpineanu și „Constituția rumânilor” mai prevedeau: egalitatea în drepturi a oamenilor și a națiunilor, accesibilitatea egală la funcțiile publice, îndatorirea generalizată a tuturor cetățenilor de a sluji ca ostași, libertăți publice, inamovibilitatea magistraților, responsabilitatea ministerială, drepturi electorale, ca și instituirea unor codice de legi civile și „criminale” etc. În ultimele rînduri ale „Constituției” se face aluzie la un paragraf „t” care lipsește. Proiectul inițial conținea mai multe puncte decît textul

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1977.

care ne-a rămas. Mai există un text în limba franceză, publicat de Félix Colson¹ — colaboratorul lui Ion Câmpineanu și secretarul Consulatului francez de la București, autor al unor prețioase scrisori despre poporul român — în lucrarea *De la Pologne et des slaves, Paris, 1863*. Din traducerea franceză reiese că în „Constituție” se acordau drepturi electorale tuturor românilor în vîrstă de 25 ani, se înzestrau comunele cu teritoriile ce le aparținuseră și se eliberau țărani de clacă și de celelalte obligații feudale. Într-o măsură cu mult mai accentuată decît „Constituția cărvanurilor” din 1822, așadar, documentele elaborate de Câmpineanu poartă pecetea noului, a progre-

sului. Spre deosebire de toate textele precedente, de aceeași natură, ele anticipază fătura unui stat democratic pe calea luptei, ca urmare a atragerii în acțiunea de eliberare a poporului.

Documentele din toamna anului 1838 au netezit drumul pentru concepțiile politice înaintate ale pașoptiștilor cu noi puncte de vedere și coordonate într-un sistem încheiat, într-un program cu adevărat revoluționar.

În redarea textelor s-au păstrat ortografia, punctuația și caracteristicile stilistice ale originalelor; cuvintele și explicațiile introduse de noi au fost marcate prin paranteze drepte.

Dan BERINDEI

București, 1/13 noiembrie 1838

Act de unire și independență²

Suptiscălii rumâni ai Prințatului Valahiei, măduari (membri) ai Adunării naționale, adunați ca să proclame drepturile locului lor [țării lor] și a cespune plîngerile, declară dă față a toată lumea că nesfiala cu care în[alta] Poartă și Rusia au siluit [călcăt] dă sint veacuri și încă siluiesă pă toate zilele cele mai sfinte libertăți, le pune datoria dă a mîntui [salva] suveranitatea română, dă a întoarce o patrie slobodă [liberă] și independență către toate măduările răspindite ale neamului lor și a întrebunța toate drepturile păstrate atît prin tractaturile părinților lor cu în[alta] Poartă cît și prin legile politice ale locului. Roagă pă Dumnezeu ca rumânii Moldaviei care suferă asemenea rele și toți acei frați ai lor care gem acum supt un giug din cele mai despotice și cele mai barbare să fie despozați [dispusi] a-i ajuta, a să însoți la al lor cuget și a face împreună cu ei unul și singur norod obîlădui dă către unul și acelaș șef și stăpînit dă aceleși legi.

Chemăți dă către constituția locului [țării] dă cerceta dacă legile să urmează, dacă tractaturile sint respectate, dacă prințul național este ales dă nație, dacă scopul constituției este agiuns, dacă ordindula, dreptatea și economia domnesc în toate rîmurile administrației, dacă magistrații au socotinta publică, dacă sumile statului sint întrebuințate pentru binele statului, într-un cuvînt dacă rumânii sint fericiți.

Jos iscăliți declară:

1. Că dă un an dă zile, mai ales, suveranetatea și libertățile locului sint în primejdie, că Adunarea națională nu mai subsistă în faptă, pentru că deliberațiile eisint nelegiuit strîm-torate dă firmarii, că puterea legiui-

toare cu care ea este îmbrăcată s-au entamat [lezat], că o putere streină nu numai că au deschis-o și a închis-o după a ei bună plăcere, ce încă printr-un ucaz au și îndrăznit a porunci... [documentul rupt] pune bir, că nu-i mai mult nici siguranță nici cheasie pentru nimenea, că dacă abuzurile administrației ține clasele cele mai sărace întru ticlăosie, abuzurile giudecătoriailor aduce desnădăjduirea și stingerea în toate familiile.

2. Că Curțile protecțit și garantă [Rusia și Turcia] care în tractatul dă la Adrianopol³ au recunoscut nețăgăduiuit drept al rumânilor dă a-și alege seful lor nu avea puterea dă a să abate dă dînsul prin tractatul dă la Petersburg⁴ și încă mai puțin cu prelegiul afării ostirilor rusești în Prințipat [din 1828 pînă în 1834], dă o ordine un prinț cu firmă [Alexandru Ghica], că așadar acceptă prinț nu să poate cunoaște drept voivod legiuit și național.

3. Că și dacă regulamenturile⁵ dăspre ceea ce să atinge dă legile

¹ Tratatul de pace ruso-turc de la Adrianopol (1829) prevedea, între altele: restitulea către Tara Românească a cetăților de pe malul stîng al Dunării ocupate de otomani; numirea domnilor pe viață; autonomie administrativă pentru ambele țări române; libertatea comerțului pentru toate produsele; dreptul de navigație pe Dunăre cu vase proprii; îngăduirea dreptului de intervenție a Turciei în principate; menținerea ocupației rusești (și obligația Turciei de a recunoaște și confirma regulamentele administrative elaborate în acest rîstimp) pînă la plata despăgubirilor de război — n.r.

² Este vorba de Convenția ruso-turcă de la Petersburg, din ianuarie 1834, prin care Poarta recunoștea Regulamentul organic și se prevedea că, în mod excepțional, primii domni ai celor două principate să fie numiți de cele două puteri semnatare ale Convenției — n.r.

³ La 30 martie 1830, s-au încheiat lucrările de elaborare a Regulamentelor organice (ce vor servi celor două țări române drept lege fundamentală pînă în 1858) de către comisiile de redactare ale Divanurilor Moldovei și Țării Românești, sub președinția consuliului general rus L. M. Minceaki — n.r.

fundamentale și constituția nu ar fi fost nule fiindcă s-au alcătuit în vremea unui ocupații militare rusești, dă o adunare alcătuită arbitrar, iar nu dă toate măduările care avea drept a o compune, fiindcă într-însele se află o concluzie și articole dărăpănătoare a suveranității nații, trebuie să să desființeze ori și cum numai pentru căci niste regulamentele firi oricît dă bune sint orînduite printr-a lor natură numai la o stare dă lucruri vremelnice. Supt iscăliți sint bine încredințați:

Că relele din lăuntru dă carele este îngreolată Valahia vor înceta îndată ce un rumân, ce s-ar bucura dă încredințarea publică, cunoscut printr-ale sale virtuți și patriotism, va fi chemat la tron ca să izbăvească locul; declară cu toate acestea că o groaznică experiență și dreptul dă a sinei conservație le poruncește a pune viitorul la adăpostire despre orice fel dă catastrofa, a răforma instituțiile cele vîtișoare dînt-a cărora pricină a și agiuns dăjnic a statornel prin ereditate tronul, cea dîntia putere a unei nații slobode, și într-acest chip a pune un sfîrșit sfeloz și influenții streine, a face din ambițioși [ambitioși] concetățeni și din concheranți [cuceritori] prieteni și aliați.

Ei cunosc cu toate acestea că, cu un loc împărțit ca al lor și așa răspîiti cum sint, va fi peste puțină rumânilor a să împotrivă dă sinei puternicilor Imperiului care li încunghează, stăruiesc încă asupra împreunării cele neapărate a populațiilor române supt un singur schiptru [seceptur], în sfîrșit:

Lund în băgare dă seamă că în starea dă opresie streină dă dă anarhie înlăuntru întru care să află locul, este peste puțină rumânilor a împlini cele mai prințipale datorii a unei nații către sineși, că nu poate mai mult nici priveghia a să conserva, nici a să perfecționa și că cu toate acestea, ca toate națiile, au îndatorirea a fugi de orice poate pricinui dărăpănarea lor și dă orice este împotrivitor perfecției lor;

Lund în băgare dă seamă, dăosebit dă aceasta că, cînd desființarea statului este neapărată, cînd fiecare

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1977.
² Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834-1849*, București, 1967, pp. 216-218; Arhiva B.C.S., Fondul St. Georges, CCI/15.

Osebitul act de numirea suveranului rumânilor²

zi dăscoperă prăpădenii noo cînd trebuia să este strasică, cetățenii nu mai sînt datori a respecta legile așazate, ci că împotriva a datoriei sîntă dă a lua inițiativa, dă a să apăra împotriva tiranii, dă a izbăvi patria, căci izbăvirea norodului este cea dintîia lege. Tari dă al lor cuget, suptisăciliții hotărăsc cele următoare:

Art. 1. Prin siluirea cea că cînd a articolelor trei și patru din tractatul dă la 1460, legătura carea între rumâni și Poartă se află ruptă; cu toate acestea pentru că să păstreze prietenia ei să va negocia înăl dînsa răscumpărarea birului și dajdia, ce să va prădica la acce privilegiu, va fi în sarcina tutulor rumânilor fără dă osăbire, după starea și puterea fiecăruia.

Art. 2. Un nou trup [corp] dă legi politice publice și civile să va alcătui pentru populu roman slobod și independent.

Art. 3. Ereditatea va rămîne în familia cea și fi chemată la tron și să va cobori într-insa din fiu în fiu.

Art. 4. Îndată ce acel rumân care va fi ales a să urce pă tron va giura nu numai a păzi condițiile acestui act și acelea ce să vor inscrie în dăosibitul act al numirii, ce încă dă a face [ferici]rea rumânilor a dobîndi independența], a face aliați și prieteni locului; documentul rupt; în versiunea franceză, y fi recunoscut dă către suptisăciliții ca suveranul rumânilor].

Art. 5. Acest act, în cel mai scurt soroc, să va aduce la cunoștința celor mai înli rumâni al tutulor locurilor și dă actual numirii suveranului, să va face în patru originaluri dăosebite dintre care: unul va fi în păstrarea celui chemat la tron; cel dă al dollea într-a unul mădular al cîerului; cel dă al 3-lea într-a unul mădular al Adunării Naționale; cel dă al 4-lea să va trimite pecutiții în străintate și va fi depus spre păstrare. Către aceasta să va dă cite o copie fiecăruia loc rumănesc care va dă a sa aderență.

Art. 6. Acest act însoțit dă o bucată justificativă, asupra drepturilor locului și dă actual numirii suveranului, să va face în patru originaluri dăosebite dintre care: unul va fi în păstrarea celui chemat la tron; cel dă al dollea într-a unul mădular al cîerului; cel dă al 3-lea într-a unul mădular al Adunării Naționale; cel dă al 4-lea să va trimite pecutiții în străintate și va fi depus spre păstrare. Către aceasta să va dă cite o copie fiecăruia loc rumănesc care va dă a sa aderență.

Art. 7. Suptisăciliții fiecare în parte giură pă sfința Evangheliei și făcă cu un episcop dă religia lor că vor fi supuși și credincioși la acela dintur rumâni care va fi chemat la tron, că dă astăzi vor jărti viața și starea lor la independența nații lor; să îndatorează prin giurămînt asupra capului lor că plîă va sosi ceasul izbăvirii nu vor descoperi nicodată nimic din ceea ce s-a zis și făcut în această adunare, nici din ceea ce să cîoprind în aceste acturi.

Suptisăciliții încredințază că toate acestea sînt adevărate și că le-au socotit și scris slobod spre încredințarea cărora au pus pecețile și iscăliturile lor.

Făcut la București, la înli dă noemvrie anul una mie opt sute treizeci și opt.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1975.

Rumânii iscălită în Actul de unire și de independență de la înli noemvrie o mie opt sute treizeci și opt, declarînd în articolele patru și șase că se va redia [redacta] un osebit [deosebit] act de numire și că asupra condițiilor ce s-ar inscrie într-insa să jure cel care va fi chemat la tron, hotărîm cele următoare:

Art. 1. Din zioa de astăzi și toată vremea ce va ține războiul independenței, și în cită vreme tara nu va avea [corect: nu va fi] înțarță și întemeiată prin alianțe și cetăți, puterea suveranului va fi dictatorială.

Art. 2. Tot rumânul în stare d-a purta arme va fi ostaș.

Art. 3. Dădiile să vor mărgini numai de către trebuințele statului și cheltuielile războiului.

Art. 4. Orice om bănuir de vinzare să va cereta de către o comisie alcătuită de trei mădular: de să va dovedi și să va înființa a lui via, va fi împușcat în douăzeci și patru de ceasuri; lipsa întru disciplină, nesupunerea, neîngrijirea la ale sale datorii, constituiază vinzare [trădare].

Art. 5. Suveranul dictator va avea dreptul d-a micșora pedepsile și d-a ierta.

Art. 6. Șase luni după recunoașterea independenței rumânilor dă către toate curțile streine, și puterea dictatorială cu care este îmbrăcat suveranul rumânilor, legiuit încețază și suveranul va fi dator a promulga Constituția rumânilor așa după cum să află hotărîta aci la vale:

Art. 7. Constituția rumânilor

a. Tara Rumănească este un loc slobod pentru cîți în ea lăcuesc, pămîntul ei nu să va putea înstreina.

b. Toți rumânii sînt deopotrivă înaintea pravilii [legii], toți primiți în posturile civile și militare și toți contribuiesc la trebuințele statului, precum să va hotărî de către Adunarea nații.

c. Slobozenia individuală este cheazăsăuită; nimeni nu va putea fi pîrit și arestuit decît în întîmplările prevăzute de legi și după formele ce ele hotărăsc; nimeni nu va putea fi pedepsit fără d-a fi mai înli judecat.

d. Toți rumânii au dreptul de a publica și a tipări ale lor păreri; sînt toți fără osebire răspunzători pentru scrierile lor, de ale lor cuvînto și fapte, după pravilă.

e. Persoana suveranului este nesăuită [inviolabilă] și sfință; a suveranului este puterea săvîrșitoare [executivă]; suveranul este șeful cel mai înli al statului și comandă

¹ Cornelia Bodea, *Lupta rumânilor pentru unitatea națională, 1841-1849*, București, 1967, pp. 219-242; Arhiva B.C.S., Fond St. Georges, CCI/15.

puterile de uscat și de apă, declară războiul, încheie pacea, tractaturile de alianță și de comerț, numeste întru toate locurile administrații publice, face reglementurile și ordonanțele trebuincioase pentru săvîrșirea legilor.

f. Suveranul nu poate întrebuița puterea legiuitoare fără primirea [consentămintul] reprezentanții naționale.

g. Suveranul singur obștește [promulgă] și întărește legile.

h. Puterea judecătorească puredce de la suveran. Dreptarea să dă întru al lui nume prin miniștrii neschimbați pe viață; hotărîile tribunulor să vor iscăli numai dă către judecătorii ce le vor dă; forțetura sau vinele judecătorilor să vor pedepsi stranic și să va regula printr-o întrădins lege.

i. În vreme de război puterea suveranului va fi apururea dictatorială.

j. Moștenitorii suveranului rumânilor la suirea lor pe tron vor jura față cu reprezentanții nații că vor păzi cu credință constituțiile rumânilor.

k. Se va înfișia un ordin de cînstă civil și militar.

l. Miniștrii și toți agenții suveranului sînt răspunzători de toate acturile administrații lor și a slujbilor. Numai reprezentanții nații singuri să dă dreptul de a aduce piră asupra miniștrilor și a-i trage înaintea tribunulor țării.

m. În vreme de pace nici o dajdie nu să va putea lua dacă nu să va primi de reprezentanții nații asupra cererii suveranului.

n. Deosibit de armia [armata] cea statornică să va înființa o gardă națională; o putere de apă să va ține cu cheltuiala statului.

o. Șase luni după ce să va recunoaște independența, suveranul rumânilor să îndatorează a publica un trup complet de legi publice țivile și criminale. Aceste condiții de legi întru putere prin singura promulgare a suveranului să vor revizui la fiecă zece ani potrivit cu § [paragraful] f.

p. Suveranul și moștenitorul său să vor bucura de o listă civilă votată de reprezentanții nații.

q. Reprezentanța națională. Toți rumânii fără osăbire sînt reprezentați. Reprezentanța națională cercetează toate actele din lăuntru și din afară ale miniștrilor răspunzători, hotărășe bugetul ce l să înfișează pe tot anul, revizează cheltuielile hotărîte de dînsa, are dreptul a face raporturi suveranului asupra cîtor să ating de interesul obștesc, primește jăbli de la particulari, mădăurile ei sînt nesăuite și nu pot fi dați supt judecată decît după ce adunarea volnicește [permite] a lor arestuire.

r. Șase luni după recunoașterea independenței rumânilor, toți rumânii vor avea după cum să întărește prin § t a să chibzui a dă dezbate asupra propunerilor ce l să vor face de către miniștri.

BĂLCESCU LA PALERMO

„Sînt marinar de peste douăzeci de ani, dintre care optsprezece i-am petrecut pe motonava «Transilvania» ca ofițer inten-dent de bord. Figura marelui nostru patriot Nicolae Bălcescu m-a pasionat încă de pe băncile școlii. Cum «Transilvania» în cursele ei ancora adeseori la Palermo, am avut prilejul, în repetate rînduri, să colind orașul pe urmele marelui nostru istoric și revoluționar, care își sfîrșise, în urmă cu 125 ani, tumultuoasa sa viață în acele locuri”.

Astfel începe una dintre cele mai interesante scrisori care au sosit pe adresa revistei noastre. Semnatarul ei: Șerban GHEORGHIU, un marinar în vîrstă de 55 ani, participant la războiul antihitlerist, membru al Partidului Comunist Român, actualmente ofițer în cadrul „Navrom” Constanța.

Pasiunea călătoriei este dublată, la corespondentul nostru, de pasiunea descoperirii, în locurile depărtate pe care le străbate, a măturilor trecutului nostru istoric. În acest spirit trebuie înțelese perseverențele investigații întreprinse de Șerban Gheorghiu la Palermo, pentru a răspunde unei întrebări care datează de 125 ani: unde a fost înmormîntat Nicolae Bălcescu, pe care moartea l-a surprins în Hotelul „Alla Trincaria”, cînd se afla în fosta capitală a Regatului Siciliei.

„De multe ori, în peregrinările mele prin Palermo, am cutreierat Mollo Vecchio (pe românește Cheiul Vechi), cartier sărac, ai cărui

Bustul din Parcul Garibaldi

locuitori sînt mai ales muncitori, pescari, doche-ri. Aici, pe Via Butera, se află fostul Hotel «Alla Trincaria», unde Bălcescu și-a petrecut ultimele zile. Astăzi, datorită stării sale insalubre, clădirea este de nelocuit. Am intrat în cîteva camere, am urcat cu emoție treptele, roase de vreme, ale scării în spirală pînă la mansardă. Într-una din aceste odăi, trebuie să fi locuit Bălcescu, pînă la 29 noiembrie 1852.

Și alte locuri din Palermo îl evocă pe Bălcescu. Astfel, pe aleea principală a Parcului Garibaldi din Piața Marina, în apropierea statuii marelui luptător pentru unitatea Italiei, se găsește și un bust al revoluționarului român. La Cimitirul Rotoli se află un cenotaf, pe care sînt gravate în românește cuvintele dintr-o însemnare a lui Bălcescu din decembrie 1851: «Cel din urmă al meu cuvînt va fi încă un înmîie, țara mea mult dragă». În sfîrșit, am vizitat Cimitirul capucinilor, unde unii presupuneau că s-ar găsi locul de veci al lui Bălcescu. În catacombele acestui cimitir, înființat în 1599 și devenit muzeu, se află expuse, în poziție verticală, peste 8000 mumii (de fapt, trupuri îmbălsămate după o metodă specială).

La Rotoli, l-am cunoscut pe inten-dentul cimitirului, Lo Cicero Giuseppe, cărui i-am vorbit despre dorința mea de a afla cît mai multe date despre prezența lui Bălcescu prin Palermo, precum și locul în care a fost înmormîntat. Lo Cicero Giuseppe mi-a promis că va face totul pentru a mă ajuta. Nava noastră pleca

din Palermo a doua zi, în primele ore ale dimineții. Am stabilit, așadar, să-i fac o nouă vizită la următoarea escală a «Transilvaniei» în portul de la Marea Tireniană, și, împreună, să ne continuăm investigațiile prin arhivele și catacombele Cimitirului capucinilor.

După câteva luni, «Transilvania» a ancorat iarăși în portul Palermo. Cu toate că era zi de duminică, Lo Cicero Giuseppe mă aștepta la scara navei și mi-a propus să mergem imediat la Cimitirul capucinilor. Binecunoscut aici, gazda mea era prieten cu administratorul cimitirului, al cărui nume, din păcate, nu l-am reținut. Împreună am cercetat arhivele mândsirii situate deasupra catacombelor. Acolo am reușit să găsim actele de deces și îmbălsămare, din care rezultă că trupul neînsuflit al lui Bălcescu a fost depus în culoarele subterane ale cimitirului.

Coborând apoi în galeriile catacombelor, ne-am oprit pe coridorul central, în fața a cinci mumiilor, din 1852-1853. Tuturor cinci le lipseau, însă datele necesare identificării: nume, prenume, ziua și luna decesului etc. Totuși, administratorul, care dispunea de o numerotare a tuturor mumiilor, pe baza înregistrărilor lor, a afirmat că, la mijlocul grupului, s-ar afla Bălcescu. Cadavrul este îmbrăcat simplu, are mâini subțiri, iar chipul mi s-a părut foarte asemănător cu cel al statuii din Parcul Garibaldi. Pe cap purta o căciulă din blană de oaie, de felul celor purtate în Țara Românească, la epoca respectivă. După câte am observat, nici un alt cadavru nu avea o căciulă similară.

Am obținut copii xerografiate după cele două acte din arhiva Mănăstirii capucinilor și am făcut câteva fotografii ale celui indicat nouă a fi Nicolae Bălcescu.

Am remarcat, la intrarea în catacombe, o placă comemorativă din marmură albă, asemănătoare celei de pe Via Butera. Nu se preciza însă că Nicolae Bălcescu s-ar afla în galerii.

Am socotit de datorita mea să semnalez toate acestea în speranța că, printr-o cercetare mai amănunțită, se va putea confirma sau infirma ipoteza emoționantă că, spre deosebire de ceea ce se crede în prezent, trupul lui Bălcescu nu s-a pierdut într-o groapă comună, ci se afla în catacombele Cimitirului capucinilor din Palermo.

Șerban GHEORGHIU,
Constanța

★

Pe aceeași temă, ne-a scris și Nicolae CANJA, inginer proiectant la Institutul de studii și proiectări energetice, din București, care, aflându-se în orașul Erlangen, din Republica Federală Germania, în cadrul unui contract de asistență tehnică la firma Siemens, din această localitate, a vizionat, la o emisiune a televiziunii din R.F.G., un film documentar, intitulat «Catacombele din Palermo». Pelicula, realizată de o echipă de cinești din R.F.G.

cu concursul călugărilor capucini din Palermo, prezintă istoria galeriilor subterane¹. „În aceste catacombe, ne relatează în continuare cititorul nostru, au fost mumificate și apoi păstrate, la început, numai corpurile neînsuflite ale călugărilor, mai apoi și cele ale mirenilor [...] Catacombele se află la o adâncime de cca. 10 m sub grădina Mănăstirii capucinilor.

În cursul prezentării, comentatorul a anunțat la un moment dat: «Acesta este trupul neînsuflit al revoluționarului român Bălcescu». După care a prezentat, în câteva cuvinte, activitatea sa patriotică de la 1848 și împrejurările în care și-a sfârșit viața la Palermo. Corpul lui Bălcescu, deosebit de bine conservat, redat în prim plan cam 30 secunde, se afla în poziție verticală, îmbrăcat în costum de epocă».

★

Dr. Michael KRONER, care a consacrat acestei probleme o pagină în ziarul Karpaten Rundschau, din Brașov, din 3 decembrie 1976, ne-a declarat, la rîndul său:

„Atunci cînd Robert Kisch, originar din Transilvania, actualmente la Wuppertal, în Republica Federală Germania, mi-a transmis știrea despre prezența cadavrului lui Nicolae Bălcescu în necropola subterană din Palermo, lucrul mi s-a părut atât de incredibil încît nu am îndrăznit să public nimic înainte de a obține o reconfirmare a ei. L-am rugat pe Robert Kisch să obțină confirmarea scrisă a informației din partea altă Mănăstirii capucinilor din Palermo, cît și a Televiziunii vest-germane. Din partea acesteia, Werner Koch ne-a răspuns, că Nicolae Bălcescu a fost înmormîntat în catacombele din Palermo, așa cum rețese din registrele de deces păstrate în arhiva Mănăstirii capucinilor.

Robert Kisch, cercetînd în continuare problema și obținînd amănunte prin intermediul unui prieten din Palermo, mi-a confirmat, într-o nouă scrisoare, autenticitatea informației».

★

Semnălînd cercetătorilor relațiile corespondențelor noastre ne exprimăm speranța că investigații amănunțite vor aduce noi lumini în rezolvarea acestei probleme mai mult decît seculare.

Reproducem facsimilele autorizației de înmormîntare și al fiiei din registrul de decese în care este înscris numele lui Nicolae Bălcescu, documente ce au fost puse la dispoziția revistei noastre de către ofițerul de marină Șerban Gheorghiu. Primul document se publică în traducere completă, diferind astfel (și din alte câteva puncte de vedere) de versiunea apărută în N. Bălcescu, Opere, vol. IV, Corespondență, ediție critică de G. Zane, București, 1964, p. 417.

¹ Același film ne-a fost semnalat, din Geretsried, Republica Federală Germania, de către Michael ZIKELI, originar din România și al cărui interes pentru istoria poporului nostru răzbate evident din această corespondență.

Orașul Palermo

Secția St. Agata

AUTORIZAȚIE DE ÎNMORMÎNTARE

Anul o mie opt sute cinci zeci și doi, a douăzeci și noua zi a lunii noiembrie.

Noi, Duccino Pietratagliata, Senator și Ofițer al stării civile din Comuna Palermo, dată fiind constatarea legală a morții d-lui Nicolae Bălcescu, născut în Valahia,

de ani 31, de profesiune proprietar, domiciliat provizoriu la hotelul Trincaria [moarte] survenită în ziua de joi a lunii menționate, la orele nouăsprezece și jumătate,

după ce am înscris actul de față în registrul certificatelor de deces, autorizăm pe părintele supraveghetor al Cimitirului capucinilor să acorde mormînt menționatului,

după împlinirea termenului de douăzeci și patru de ore prevăzute de lege. Bineînțeles că autorizația de față se eliberează bisericilor care au aprobare superioară pentru înhumarea cadavrelor.

/ss/ Senator
Pietratagliata

În ziua de douăzeci și nouă noiembrie 1852, prohodit de Sac. Joseph Collida, Ecclesie D. Nicolai Gricevum Pascovini

CITTA' DI PALERMO

SEZIONE *San Agata*

LICENZA PER SEPOLCRA

L'anno milloottocentocinquanti e due il di *22*

del mese di *Novembre*

Noi *Duccino Pietratagliata*

Senatore ed Ufficiale dello Stato Civile del Comune di Palermo

assistenti assieme i palmisti della morte di *Nicola Bălcescu*

di anni 31

di professione *proprietario*

domiciliat *in Trincaria* avvenuta il di *22*

del mese di *Novembre* alla ora *19* dopo

di aver formato l'atto sul registro degli atti di morte autorizazio-

ne al Rev. *Giuseppe Collida* (S. Agata) *San Agata*

Pietratagliata

22

a dare allo stesso sepolcra, dopo scorso il termine di ore venti-

quattro determinate dalla legge, tenintesi però che s'intende accorda-

ta la presente a quella Chiesa, che sono superiormente autorizzate

al seppellimento dei cadaveri,

IL SENATORE

Pietratagliata

22

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

San Agata

Genaro 1852.

Nicola Vassallo mori a 22. Genaro *1852.*

Nicola Agabata mori a 26. Febvaro *1852.*

Nicola Palayna mori a 26. Agosto *1852.*

Nicola Brulca mori a 10. Ottobre *1852.*

Angelo Lammartano mori a 13. Ottobre *1852.*

Novembre.

Nicola Balcocco mori a 30. Novembre *1852.*

Nicola Lammartano mori a 6. Aprile *1852.*

Nicola Livrona mori a 10. Maggio *1852.*

Angelo Marino mori a 13. Maggio *1852.*

Angelo Marotta mori a 14. Maggio *1852.*

Nicola Lammartano mori a 22. Luglio *1852.*

„SĂ PREGĂTIM POPORUL PENTRU SOCIALISM”

CONSTANTIN MILLE

În 1886, mișcarea socialistă de la noi se afla în plină acțiune de organizare. În decembrie 1884, la București se înființase Cercul de studii sociale, care a contribuit substanțial la propagarea ideilor socialiste, mai ales în rândurile tineretului studios. Tot în Capitală, în februarie 1885, apăruse primul cotidian socialist românesc, intitulat Drepturile omului, publicație care — în afara meritelor sale incontestabile în opera de revoluționare a tinerimii — a jucat un rol important în istoria presei noastre. La sfârșitul aceluiași an și începutul lui 1886, fruntașii socialiști români discutau cu aprindere, în cadrul a numeroase ședințe, principiile programatice ale mișcării socialiste românești, cuprinse în studiul redactat de Constantin Dobrogeanu-Gherea și intitulat Ce vor socialiștii români?

Credincioasă principiilor internaționaliste, mișcarea socialistă din România întreținea strinse legături cu partidele frățesti din alte țări. Numeroase documente atestă participarea românilor la unele acțiuni cu caracter internațional, activitatea lor, în diferite forme, în cadrul unor organizații din străinătate, inclusiv publicarea unor articole în presa socialistă din alte țări. Printre cei care au desfășurat o susținută acțiune publicistică peste hotare s-a aflat și Constantin Mille (1862-1927).

Exmatriculat în 1881 din Universitatea de la Iași¹ pentru că „propagase în public idei răzvrătitoare în contra ordinii morale și sociale”, C. Mille și-a continuat studiile superioare la Bruxelles și Paris. Activând în cercurile re-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1972.

1 Mai 1892, la București

voluționare de aici, el și-a făcut numeroase relații printre socialiștii belgieni și francezi. La Paris, de pildă, a avut prilejul să-l cunoască pe Benoît Malon (1841-1893), vechi socialist, membru al Internaționalei I-a și comunist condamnat la moarte în contumacie, în 1871. După 1880, acesta revenise în Franța și se afirmase ca propagator al unui „socialism integral” ce trebuia instaurat numai pe cale pașnică, prin luptă parlamentară. Ideile lui Malon au avut o mare influență, mai ales în mediile intelectuale, care-l apreciau temperamentul de apostol, bunătatea și atașamentul incontestabil față de cauza celor umili. În 1889, alături de Jules Guesde, Paul Lafargue, Edouard Vaillant, Gabriel Deville ș.a., a făcut parte, ca reprezentant al organizațiilor socialiste pariziene, din comisia de organizare a primului congres al Internaționalei a II-a.

Fondator, în ianuarie 1880, al publicației *La Revue socialiste*, una dintre cele mai importante reviste de atunci ale socialiștilor francezi (care va publica în 1889 o cuprinzătoare relatare asupra primului congres al Internaționalei a II-a), Benoît Malon manifesta interes pentru difuzarea unor informații și studii privind evoluția socialismului în lumea întreagă. După întoarcerea lui Mille în țară, în 1884, acesta l-a ținut la curent pe Malon cu momentele principale ale evoluției mișcării din România. La sfârșitul anului 1884 el l-a trimis, de pildă, o scrisoare,

¹ A apărut numai cu câteva numere atunci, fiind reluată în 1885; seria nouă a durat pînă în 1914.

reprodusă neîntîrziat în *La Revue socialiste*, din 2 februarie 1885, în care îl înștiința că: „La 1/13 februarie viitor va apare primul jurnal cotidian al social-democrației române — Drepturile omului...”; un an mai tîrziu, Mille l-a trimis un articol mai întins, intitulat *Les Souffrances des paysans roumains* (Suferințele țăranilor români), apărut și el în *La Revue socialiste*, în numărul din mai 1886, care exprima interesul socialiștilor români pentru soarta țăranimii. De altfel, nu mult mai tîrziu, această preocupare l-a determinat pe militanții socialiști din țara noastră să propună cu insistență includerea „chestiunii agrare” pe ordinea de zi a congreselor Internaționalei a II-a, el fiind printre primii din Europa care au formulat această propunere.

Un alt articol al lui Mille — din aceeași serie destinată „propagandei externe” și din care vom reproduce în continuare cîteva pasaje în traducere românească — se intitula *Le Mouvement socialiste en Roumanie* (Mișcarea socialistă în România) și a apărut în revista lui Benoît Malon, în numărul din 19 iulie 1886. Menit să jaloneze, pentru un lector străin, momentele esențiale din evoluția mișcării socialiste românești, articolul nu cuprinde date neapărat inedite pentru istoriografia noastră, dar el interesează prin interpretarea unor evenimente de către un participant activ la desfășurarea lor, ca și prin concepțiile politice și ideologice ale autorului. Utilă se poate dovedi și compararea progra-

mului socialist formulat în articolul lui Mille și cel apărut la sfârșitul studiului lui Gherea. Ce vor socialisții români?, publicat în mai 1886¹. După cum rezultă din afirmațiile lui Mille, la data când el își redactase articolul, studiul lui Gherea nu fusese dat publicității. Diferențele dintre cele două programe nu sînt foarte mari, unele puncte coincid, altele lipsesc dintr-o variantă sau alta, dar și micile deosebiri (fie ele de redactare) ne pot ajuta să stabilim mai clar procesul de cristalizare a celui dintîi program marxist al socialiștilor noștri.

[...] În 1876, la putere s-a aflat Partidul Conservator, în opoziție fiind liberalii, politicieni întreprinzători, lipsiți de scrupule, înșețati de putere, mari oratori, dar și panglicari. E de la sine înțeles că această opoziție liberală a atras în jurul tinerimeea fascinată de cutezanță și făgăduielile sale. Astfel că, în 1876, tineretul nostru nu era decît liberal, arătîndu-se străin față de oricare alte idei politice [...]. Se urmărea, mai întîi de toate, răsturnarea conservatorilor, deveniți odioși pentru toată lumea și pe care liberalii îi discreditaseră și-i compromiseseră, zdrucindu-i printr-o opoziție neîndurătoare, înversunată și disperată. În sfîrșit, loviți din toate părțile, conservatorii căzură de la putere, dar aceasta n-a constituit o eliberare. Ajunși la conducere, liberalii deveniră reacționari înrăiți. La drept vorbind, la noi există doar un singur partid: guvernamentalii, cu două state majore, avînd ca șef, unul — pe dl. Lascăr Catargiu, iar celălalt pe dl. Ion Brătianu. Statul major liberal a luat locul statului major conservator și asta a fost tot [...].

Dar încetul cu-ncetul, tinerimea s-a îndepărtat de liberalii ajunși la fel de odioși ca și conservatorii; gruparea socialistă lua astfel ființă, constituind un al treilea partid²

care se ridică, slab la început, prost organizat, lipsit de experiență și fără nici un program de reforme imediate. De atunci însă el a progresat serios [...].

Studenții, sau, mai precis, întreaga tinerime întâmpina cu căldură socialismul, care-și crea pretutindeni simpatii și adepți. Înspăimîntate, autoritățile — instigate și de Legația țaristă — au luat măsuri preventive. Astfel, în ajunul aniversării zilei de 18 martie [1881, cînd se împlineau zece ani de la proclamarea Comunei din Paris], conducătorii mișcării au fost arestați și trimiși în judecată [...].

Măsuri meschine, care n-au putut stăvilii cursul evenimentelor. Dimpotrivă, mișcarea a luat avînt prin apariția *Contemporanului* la Iași. În jurul revistei s-au grupat toate forțele intelectuale ale socialismului, determinînd un curent științific și literar, avangardă a partidului de acțiune în formare. Această publicație a și împlinit cinci ani de existență. I se datorește popularizarea științei materialiste. Mai tîrziu *Emanciparea*, la București, și *Dacia viitoare*, care a apărut la Bruxelles și Paris, au asigurat continuarea luptei. Cele două reviste și-au încetat apariția. De doi ani se tipă-

Articolul lui Mille, al cărui titlu l-am citat într-o lucrare mai veche, ne rămăsese necunoscut pînă nu demult, căci colecția publicației *La Revue socialiste* lipsește din bibliotecile românești. Recent însă am primit un xerox după originalul revistei aflat la Bibliothèque Nationale din Paris, trimis nouă, cu deosebită amabilitate, de domnul Jochen Schmidt³, de la Institut für Osteuropäische Geschichte und Landeskunde, din Tübingen, (R.F.G.), care alcătuiește o lucrare de doctorat despre mișcarea socialistă românească; îi mulțumim încă o dată — și pe această cale — pentru bunăvoința arătată.

Tiberiu AVRAMESCU

rește la Iași *Revista socială*. Publicație exclusiv științifică, ea este o puternică armă care spulberă ridicolele argumente economice ale presei burgheze. Îndeosebi acestei reviste i se datorește răspîndirea socialismului științific al lui Marx și Engels.

Noul partid dispune, de asemenea, de un cotidian, *Drepturile omului*, care, după o campanie triumfătoare ce a durat aproape un an, a trebuit să-și întrerupă vremelnice apariția. El și-a atras, prin polemicile sale virulente, multe simpatii și a creat o forță anonimă care acționează în direcția distrugerii vechii ordini.

Alături de publicațiile de orientare strict socialistă, se află numeroase altele care susțin mișcarea noastră, precum *Lupta* din Iași, redactată de dl. G. Panu și *Vilitorul*⁴ amicului nostru C. Filitis, socialist sentimental, reformator și pacifist. Conducătorii mișcării știu prea bine că pentru a atrage țărănimea e nevoie de „intermediari”, adică de propagandiști tineri și devotați. Pînă acum s-a lucrat la organizarea acestui grup de oameni. Și speranțele noastre s-au realizat pretutindeni. Există peste tot forțe socialiste care nu cer decît să fie organizate și strîn-

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1973.

² Istoricul german a efectuat cercetări în mai multe biblioteci din România, îndeosebi în biblioteca Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., unde l-au fost puse la dispoziție numeroase documente și i s-au oferit consultații de către specialiștii institutului n.r.

³ Mille are în vedere aici nu partidul politic propriu-zis, ci mișcarea socialistă la începuturile ei; partidul politic al clasei muncitoare s-a creat în 1893 — n.r.

⁴ *Revista Vilitorul*, de sub direcția lui Constantin A. Filitis, a apărut la București, de la 15 noiembrie 1885 pînă, probabil, în februarie 1886 și-și propunea să „fuzioneze” ideile radicale cu cele socialiste; de altfel, reproducea multe articole din *Lupta* frunțasului radical G. Panu și din *Românul* lui C.A. Rosetti, substituindu-se chiar „revista ideilor radicale înaintate”. La începutul anului 1886, prelua abonamentele efectuate la *Drepturile omului*, care își suspendase apariția la 11 decembrie 1885.

(Urmare din p. 7)

se în jurul unui program cuprinzând revendicările imediate. Cercul de studii sociale din București și *Revista socială* din Iași se preocupă în momentul de față de elaborarea acestui program care trebuie să apară nu peste mult timp în *Revista socială*, pentru a fi supus dezbaterii socialiștilor români, urmînd ca după aceea să rămîna definitiv ca program al socialiștilor noștri.

Iată cîteva puncte:

Partea politică:

Votul universal direct, plebiscit, autonomie comunală. Libertatea deplină a conștiinței, dreptul de întrunire, libertatea presei, desființarea bugetului cultelor; învățămînt obligatoriu și fără plată, comunele urmînd să asigure copiii hrană, haine și cărți. Stingerea datoriei publice; alegerea magistraților, justiție fără plată; emanciparea civilă, politică și economică a femeii.

Partea economică:

Naționalizarea pămîntului, utilizarea mijloacelor de producție de către comune.

Răscumpărarea treptată a proprietăților particulare; renta asupra pămîntului să revină națiunii pentru a acoperi cheltuielile de răscumpărare.

Desființarea dărilor indirecte, cetățenii cu un venit mai mic de 1 500 lei fiind scutiți de orice impunere. Impozit progresiv.

Moștenirile colaterale să fie anulate și atribuie comunelor.

Moștenirile pînă la 100 000 lei să fie supuse la o taxă de 25%; în cazul moștenirilor mai mari, suma care depășește 100 000 lei să rămîie în folosul națiunii.

Lucrările publice să fie concesionate direct asociațiilor de muncitori.

Deschiderea de credite asociațiilor de lucrători organizați pentru realizarea de lucrări industriale sau agricole.

Comunele să fie însărcinate cu procurarea lucrurilor număiecit trebuitoare locuitorilor lor.

Fără îndoială, acestea nu sînt singurele revendicări ale

socialiștilor români. Hotărîți să acționeze cu luciditate, ei și-au propus ca scop obținerea unor reforme posibile în cadrul organizării actuale. În concepția lor aceasta constituie îndeosebi un mijloc de a grupa și de a organiza diferitele elemente ale viitoarei revoluții sociale.

Cînd aceste idei vor fi pătruns temeinic în conștiința opiniei publice, cînd vor deveni obiect al luptelor electorale și politice, cînd vor interesa și pe țărani, înflăcărîndu-i, numai atunci vom considera că ne-am atins țelul — acela de a introduce socialismul în România, a-l face capabil să sfideze persecuțiile cele mai sîngeroase și mînia claselor stăpînitoare. Va veni ziua cînd adepții socialismului se vor constitui într-un puternic partid și poporul român — care este favorabil ideilor socialiste — și le va însuși. Fără îndoială că așa va fi! Trebuie aflate numai căile pentru a străbate pînă la țărîime, de a o izbăvi de ignoranță și apatia ei seculară, de a o pasiona, într-un cuvînt. Dacă acest lucru se va face, triumful socialismului e asigurat [...]. Din nenorocire, așezarea geografică a țării noastre ne impune atenție și o infinită prudență. Aflați între două mari puteri reacționare, Rusia și Austro-Ungaria, noi nu putem să facem altceva decît să pregătăm poporul pentru socialism, în așa fel încît să fie gata, atunci cînd revoluția va cuprinde Europa, să înfăptuiască ideile pentru izbînda cărora s-au jertfit atîția martiri.

Nu ne este îngăduit nici cel mai neînsemnat gest, din cauza amenințării de a ne vedea patria cotoplită, neîntîrziat, în douăzeci și patru de ore, de ostile austriace, sau strivită sub cizmele unui Alexandru III.

Trebuie, așadar, să ne mișcăm în acest cadru strîmt; dar oricît de limitat ne-ar fi rolul, ne pasionează în suficientă măsură, pentru a ne face să jertfim marelui lupte toate puterile noastre fizice și intelectuale...

Rosca Ioan — HD; Paraschiv Al. — B; Mureșan Grigore — AR; Ionescu Gh. — Oradea; Angelescu Mihail — Tirgoșite; Rus Vasile — Baia Mare; Petrescu Vasile — Sîdău; Păhoș, Tîmășescu Danil — Georgehe Gheorghiu-Daj, BC; Ungureanu Xenofonte — Sîmleu Sîltaniei, GJ; Bembe Nelu — AR; Teodorescu Dorica — BT; Matel Vasile — Zalău; Bembe Monica — AR; Rotaru Petre — BV; Crețeanu Teodor — Vînderei, VS; Gîna Iosif — Mangalia; Simionescu Dumitru — B; Pirvulețu Nic. — AR; Pirvulețu Aurora — AR; Pirvulețu Areta — AR; Orendovici Roxana — VS; Harnagea Veronica — VS; Const. Apinel — Piatra Neamț; Rugină Ștefan — Piatra Neamț; Doru Axinte — Piatra Neamț; Iacoban Cornel — Cîmpulung Moldovenesc, SV; Iacoban Nicolae — Cîmpulung Moldovenesc, SV; Dale Dolina — Petru Groza, BH; Emilia Cală — Piatra Neamț; Grigoras Alexandru — BT; Dumitrescu Ștefan — Cîmpina; Beda Daniel — Zimnicea; Marcel Scarlat — Alexandria, TR; Rizolu Ana — Sebeș, AB; Radu Iorga — AR; Marloara Bodescu — Sîngeorg-Băi, BN; Suster Elena — SV; Augustin Cîmpeanu — B; Mihăileanu Dan — Cluj-Napoca; Vărzaru Gabriela — B; Pavel Cornelia — Oradea; Benta Remus — Nazna, MS; Zenovia Drăghileșteanu — B; Ormenisan Petru — BV; Dan Liviu — Linada, SM; Pavel Cornelia — Oradea; Viçol Lucia — B; Oancea Ion — Cluj-Napoca; Tripou Gheorghe — Reghin; Cornea Adrian — Cîndie; Cornea Silvia — Cîndie; Bică Vasile — Craiova; Constanța Iorga — BT; Bedraș Mircea — B; Deac Maria — Turda; Grigoras Adriana — BT; Rizolu M. Ioan — Pitești; Rotaru Ovidiu — IS; Predescu Jean — Craiova; Idriceanu Nicolai — IS; Constantinescu Nicolae — B; Romanescu Viorel — BC; Rădulescu Nicolae — Ruedr, AG; Tudorache Avram — Ploiești; Ipate Dumitru — Boursa, SV; Ipate Elena — Ioneasa, SV; Ipate Sebastian — Ioneasa, SV; Ipate Ioan — Ioneasa, SV; Ipate Gheorghe — Tolești, SV; Ipate Laura — Ioneasa, SV; Alexa Rudolf — Sădănești, SV; Ciubotaru Ioan — Hoci-Lespezi, IS; Rusu Costică — Anina, CS; Călinescu Teofil — Giurgiu; Achile Rădulescu — Petroșani; Ichim Modesta — Marginea, SV; Deate Ioan — Bretea Română, HD; Furtună Maria — Covasna, SV; Vrîncescu Victor — Alexandria, Vâlcea, VS; Preda — Caransebeș, CS; Brumă Șerban — IS; Topa Gheorghe — Caransebeș; Vătafu Petre — B; Babluc Octavian — Siret, VS; Săndulescu Eugeniu — B; Nemeș Vasile — SM; Gug Gheorghe — Oradea; Popovici Dolina — VS; Vulpe Neculai — VS; Emanoil Ștefinescu — B; Feieș Lucia — B; Șirbu A. Vasile — B; Văcaru Maria — SV; Fedencu Petre — Craiova; Andreescu Cristian — B; Agapi Aurel — Piatra Neamț; Timă Aurel — Mogoș, AB; Drăgănescu Ion — Timișoara; Teodorescu Corneliu — B;

(Continuare în p. 42)

ROMÂNIA ȘI OFENSIVA ALIATĂ DE LA SALONIC

GLENN E. TORREY

„Ah, Sarrail, Sarrail, Sarrail / Noi ne batem și tu stai“. Sînt cuvintele unui cîntec din anii primului război mondial, prin care ostașii români își manifestau dezamăgirea față de modul în care Antanta înțelesese să-și respecte obligațiile militare ce și le asumase prin Convenția militară încheiată cu România, la 17 august 1916. Dezamăgirea României era ea justificată? Problema a fost mult discutată în istoriografia română și străină. La peste șase decenii distanță, întrebările rămîn la fel de tulburătoare. Cum se explică înfrîngerile suferite de armata română în 1916? Cum și-a respectat Antanta angajamentele lua-

te prin Convenția militară încheiată cu România? De ce Sarrail rămînea inactiv în timp ce românii purtau lupte aprige?

La aceste întrebări și la altele citeva, încearcă să răspundă și articolul de față.

În preocupările autorului nu intră însă unele aspecte de mare importanță: rolul jucat de intrarea țării noastre în război pentru degajarea celorlalte fronturi aliate; uriașa concentrare de forțe realizată de Puterile Centrale pe fronturile românești, eroismul și abnegația ostașilor noștri, care au plătit cu mii de vieți manevrele perfide ale diplomației Aliaților. Căci, înainte de bătălia de la Turtucaia, pe

Unul dintre numeroasele vase spital necesare răniților și bolnavilor din armata lui Sarrail

Jiu, Olt și Topolog, pe Neajlov și Argeș, armata română fusese condamnată la înfrângere de către guvernele Antantei. Mai mult, însușele de pe cîmpurile de luptă s-au datorat urzelor din culisele cabinetelor politice și ale comandamentelor militare.

Istoricul american Glenn E. Torrey de la Colegiul Emporia din statul Kansas (S.U.A.) scoate în relief aceste crude aspecte ale participării României la prima conflagrație mondială. Pentru o mai bună înțelegere, trebuie precizat că țara noastră a intrat în război pentru a-și desăvîrși unitatea națională și sta-

tală; era firesc, deci, ca acțiunea să se desfășoare în Transilvania și nu în sud, unde nu avea nici o motivare.

Textul pe care-l publicăm reprezintă traducerea prescurtată a comunicării, 1914-1918: România și beligeranții. Unele observații cu privire la ofensiva lui Sarraill la Salonic, august 1916, pe care G. E. Torrey a prezentat-o cu prilejul Colocviului de istorie româno-american, desfășurat între 19 și 21 august 1974, la Suceava. Titlul, substituirile, notele și parantezele drepte, din versiunea de față, aparțin redacției Magazin istoric.

În 1916, România a încheiat un tratat de alianță cu puterile Antantei și și-a trimis trupele peste Carpați, ca să-și realizeze idealul național și să-și desăvîrșască unitatea statală. Întărirea inițială în Transilvania s-a desfășurat nestingherită, dezastrul s-a produs în sud, unde armata bulgară, sub conducerea unor comandanți germani, a capturat repede capetele de pod fortificate ale românilor la sud de Dunăre și a pătruns în Dobrogea. Acest atac, neașteptat de puternic și de rapid, a impus oprirea ofensivei în nord și a adus României o serie de înșelări militare, care s-au succedat pînă la sfîrșitul lui decembrie 1916. La acea dată, după evacuarea Olteniei și Munteniei și plecarea guvernului la Iași, unitățile române, sprijinite de întăriri rusești, au reușit să stabilizeze frontul în sudul Moldovei.

Istoriografia română enumeră, printre cauzele cheie ale retragerii din 1916, neîndeplinirea de către Aliați a obligațiilor ce și le asumaseră de a sprijini campaniile inițiale ale României printr-o ofensivă prealabilă împotriva Bulgariei, pornită de la Salonic. Vina a fost aruncată mai întîi asupra generalului Sarraill, comandantul francez al forțelor aliate de la Salonic. Joffre, comandantul-șef francez, a inițiat, în septembrie 1916, o anchetă cu scopul de a-l demite pe Sarraill, dar această acțiune a eșuat.

România era de două ori interesată într-o puternică ofensivă aliată în Balcani. Mai întîi, fiind izolată de viitorii ei aliați și dependentă de aceș-

tia pentru obținerea de material de război, ea spera că o lovitură victorioasă a Antantei, pornind din Grecia, va scoate Bulgaria și, eventual, Turcia din război, forțele aliate se vor uni cu armata română: astfel s-ar fi creat o linie continuă de front româno-ruso-franco-englez, care ar fi ameliorat situația României, precară pe plan atît strategic, cît și logistic (transporturi, aprovizionare etc.).

În al doilea rînd, intrînd de una singură în acțiune, România înfrunța pericolul unui război pe două fronturi. Interesele naționale îi dictau ca principalul său efort să fie direcționat spre nord, în Transilvania, lăsînd doar forțe inferioare pentru apărarea granițelor de sud. Primul ministru I. I. C. Brătianu considerase multă vreme drept o condiție sine qua non a intrării în război securitatea frontierei cu Bulgaria. Aceasta a fost, de fapt, una din cele patru condiții principale pe care le-a pus atunci cînd a acceptat, la 4 iulie 1916, să treacă la faza finală a negocierilor cu Aliații. La început, a cerut 200 000 ostași ruși care să contribuie la apărarea Dunării; cînd i s-a spus că nu e posibil, a cerut o ofensivă a Aliaților de la Salonic cu zece zile înainte de mobilizarea armatei române, pentru a îndepărta pericolul bulgar.

Această formulare figurează în Tratatul de alianță semnat la București, la 17 august 1916. Brătianu avea în vedere o acțiune foarte energică și prelungită, fie pentru a rupe imediat frontul bulgar, fie pentru a-l împinge înapoi și a forța

inamicul să degajeze regiunea Dunării. Premierul român nu știa că Antanta nu avea nici intenția și nici mijloacele să se angajeze într-o asemenea acțiune militară.

Invidia șefului și împotrivirea aliatului

Expediția de la Salonic a fost un fel de victimă a conflictului dintre șefii politici și militari atît ai Angliei, cît și ai Franței.

Deîndată ce campaniile inițiale din 1914 au lăsat să se prevadă perspectiva unei confruntări îndelungate și singeroase, în Anglia și în Franța au apărut adepți ai unor operații militare importante în regiunea Mediteranei Răsăritene sau în Balcani. Se aprecia că o asemenea lovitură ar neutraliza influența politică și militară a Puterilor Centrale în Europa de Sud-Est, ar permite o legătură directă cu Rusia și ar atrage de partea Antantei țările neutre din Balcani: Grecia, Bulgaria și România. Dar comandanții militari șefi, Joffre — în Franța și Kitchener (apoi Robertson) — în Anglia, au rămas fermi pe poziția unei strategii vestice, susținînd că acolo se află frontul principal. De aceea, chiar atunci cînd guvernele respective au aprobat cîte o astfel de operație, înaltele comandamente au condamnat-o la dezastru, sabotînd-o direct și indirect.

Eșecul expediției franco-britanice în Dardanele (1915) a dezamăgit România și Grecia

și a îndemnat Bulgaria să-și lege soarta de Puterile Centrale.

Generalul francez Maurice Sarrail, militar de orientare republicană, cu mulți susținători printre deputații de stînga, s-a distins în luptele de pe Marna¹. Extrem de popular, era socotit drept succesorul lui Joffre, ale cărui însușe și purtări dictatoriale stîrneau multe nemulțumiri. Invidios pe Sarrail, comandantul-șef a găsit motiv, în iulie 1915, să-l demită. Pentru a evita o serioasă criză politică, guvernul francez a fost obligat să-i găsească o altă funcție demnă de reputația și influența sa. Din fericire, funcția de comandant al forțelor franceze din Peninsula Gallipoli² era liberă.

În septembrie 1915 însă campania din Dardanele intrase în impas. Simultan, iminența unui atac austro-germano-

bulgar împotriva Serbiei l-a determinat pe premierul grec Venizelos să solicite o forță expediționară aliată, care să-i permită să țină piept bulgarilor. Cabinetul francez a ales proiectata „Armată a Orientului” pentru această misiune, iar Sarrail a fost repede de acord, deși s-a arătat foarte pesimist.

Englezii au acceptat fără nici o trageră de inimă să participe la expediția de la Salonic. La 5 octombrie, aproape simultan cu atacul Bulgariei împotriva Serbiei, unele trupe aliate au debarcat la Salonic, dar timp de câteva luni nu au sosit principalele forțe promise. Pe bună dreptate, românii au refuzat propunerile Aliților de a ieși din neutralitate și de a veni în ajutorul Serbiei. Venizelos a fost obligat să demisioneze și Grecia a devenit, fără voia ei, gazda armatei aliate.

Forțele aliate au sosit în decembrie 1915 cu 90 000 soldați englezi și 60 000 francezi, trupe aduse de la Gallipoli. Dar, era vorba de efective prea mici și au venit prea târziu: Serbia fusese copleșită și armata ei se retrăsese în Cor-

fu. În aprilie 1916, 120 000 ostași sârbi au sosit la Salonic, ridicînd efectivele aliate la 300 000. Mai târziu, rușii au trimis și ei o forță simbolică, iar italienii, nemulțumiți de prezența anglo-franceză într-o sferă de influență pe care și-o alocau lor, au contribuit cu o divizie.

Trupele expediționare au întreprins, la sfîrșitul lui 1915, doar acțiuni limitate împotriva dușmanului și au construit puternice poziții defensive în jurul Salonicului. Perspectivile unei ofensive însă nu erau deloc strălucite. Armata bulgară deținea înălțimile cheie ale terenului muntos dinspre nord și se putea retrage fără să-și periclitaze situația. Drumurile și alte mijloace de comunicație erau proaste. Bolile, în special malaria, făceau ravagii printre „apusenii” veniți fără pregătirea corespunzătoare. Joffre refuza sistematic lui Sarrail oamenii și tehnica necesară pentru ofensivă. Sarrail s-a lovit și de opoziția directă a englezilor a căror politică balcanică oscila la întîmplare, între un proiect și altul. În plus, generalul Robertson, șeful Marelui stat major brita-

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 9-11/1976.

² Situată între Golful Saros și Strîmtorea Dardanele, Peninsula Gallipoli, care aparține teritoriului balcanic al Turciei, a fost teatru unei debarcări anglo-franceze, în aprilie 1915. Prost pregătită, prost asigurată, prost condusă, expediția s-a soldat cu înfrîngerea Aliților, care, în ianuarie 1916, au fost siliți să evacueze terenul cucerit.

După debarcarea lor la Salonic, trupele aliate s-au lovit curînd de neajunsurile unui precar sistem de comunicații..

...dar și de hărțuile trupelor bulgare, pregătite pentru a da o ripostă puternică

nic, manifesta ostilitate personală față de întreaga operație de la Salonic, pe care o considera „creația politicienilor și a francezilor”, principalii săi dușmani, ținând morțiș, după propria-i mărturisire, „să trimită orice om, cal sau pușcă pe Frontul de Apus”; el refuza să doteze și să aprovizioneze corespunzător forțele britanice de la Salonic, împiedicându-le să fuzioneze cu cele franceze, sub comanda lui Sarraill. Mai presus de toate, Robertson respingea cu încăpăținare ideea oricărei operații ofensive.

Capcanele unui proiect de convenție

La începutul lui iunie 1916, bătălia de la Verdun atinsese stadiul cel mai critic, iar guvernul francez căuta cu disperare mijloace pentru a slăbi presiunea exercitată asupra armatei sale. În același timp, succesele spectaculoase ale generalului rus Brusilov în ofensiva sa din Galiția creau condiții favorabile pentru atragerea României de partea Antantei; românii, la rîndul lor, in-

sistau să se acționeze la Salonic. La 9 iulie 1916, francezii au cerut insistent britanicilor să autorizeze operații ofensive. Răspunsul a fost un refuz net, sub pretextul că artileria și restul tehnicii necesare nu vor fi disponibile decât în toamnă.

Totuși, susținuți de înclinarea tot mai mare a României spre o intervenție, francezii au conceput planurile unei ofensive, fără participare britanică. Englezii au cedat numai după ce I. I. C. Brătianu a arătat, la 4 iulie 1916, că este gata să intre în război. Guvernul Maiestății Sale, în această eventualitate, „s-a declarat de acord să participe la operații ofensive pe frontul Salonicului, de o amplasare corespunzătoare efectivelor și armamentului său [...], fie simultan cu, fie imediat după intrarea efectivă a forțelor românești în conflict, obiectivul fiind de a reține cît mai multe trupe bulgare pe frontul din Grecia”. Așadar, participarea engleză avea proporții limitate, urmînd să se desfășoare odată cu, sau după, intrarea României în conflict. Dar românii așteptau operații de mari proporții, care să aibă loc înainte de a se

declanșa mobilizarea. Joffre a promis englezilor că le va satisface exigențele și, totodată, a subestimat posibilitățile bulgarilor. La 15 iulie, el i-a cerut lui Sarraill un plan de operații cu scopul „de a angaja armata bulgară pe frontiera greacă și s-o împiedice să întreprindă o acțiune serioasă împotriva României”.

Simultan, Joffre a inițiat negocieri cu guvernul român, pentru a încheia o convenție militară care să prevadă și operația de la Salonic. Șeful guvernului român, care știa, prin ministrul său la Londra, că englezii preconizau doar „o demonstrație militară”, a cerut atașatului militar la Paris, colonelul Rudeanu, să pună accentul pe ofensiva de la Salonic în discuțiile cu Aliații. La 23 iulie 1916, Robertson, Joffre și ofițerii de legătură ai Rusiei, Italiei și Serbiei au semnat la Paris un [proiect de] acord cu Rudeanu. Convenția obliga pe Aliați să declanșeze, cu 7 zile înainte de intrarea României în luptă, „operații ofensive viguroase”, cu „toate forțele de la Salonic împotriva inamicului, cu scopul de a anihila libertatea de mișcare a

armatelor bulgare". România se obliga să treacă la ofensivă pe frontul dunărean. Ambele acțiuni urmăreau distrugerea forțelor inamice și realizarea cât mai rapidă a unei joncțiuni. Proiectul de convenție, care nu a fost ratificat la București, arată că anglo-francezii vedeau în ofensiva românească complementul propriei lor acțiuni.

Britanicii au început să dea înapoi în privința ofensivei atunci când Brătianu a respins convenția Rudeanu. Premierul român știa că țara sa nu putea să lupte pe două fronturi. Drept care, la 28 iulie, lordul Gray a telegrafiat la Paris că, pînă cînd România nu va fi în război cu Bulgaria, forțele de la Salonic „nu trebuie să facă altceva decît să țină sub observație și să reziste dușmanului la frontiera greacă”. Joffre i-a răspuns că rolul trupelor de la Salonic nu trebuie limitat, ele urmînd să atace armata bulgară pentru a-i limita libertatea de acțiune. Dar generalissimul francez accepta teza că, „în afara unor condiții foarte favorabile, unicul obiectiv imediat trebuie să fie respingerea forțelor bulgare”, în eventualitatea că ele ar fi atacat. În cele din urmă, Robertson a ordonat forțelor britanice de la Salonic să coopereze cu Sarraill la orice acțiune „necesară reținerii trupelor bulgare la frontiera greacă”. Totuși, Anglia rămînea sceptică în privința Balcanilor.

Suspiciunile lui Brătianu și remușcărilor lui Balfour

Modificarea planurilor aliate referitoare la Salonic nu a fost comunicată niciodată României. Fără îndoială, vizibil, Brătianu se aștepta la mult mai mult decît voiau sau puteau Aliații să ofere. El spera că o operație aliată care să precedă decretarea mobilizării României ar silii inamicul să-și retragă trupele de la Dunăre.

Pe baza informațiilor furnizate de Puterile Centrale și de Bulgaria, Brătianu știa

că bulgarii nu vor ezita să atace România cu majoritatea forțelor lor. El avea, de asemenea, relații demne de încredere despre deficiențele anglo-francezilor la Salonic. Astfel, atașatul militar român la Sofia i-a trimis un raport care pune sub semnul întrebării potențialul franco-englez, iar atașatul militar de la Atena se pronunța și el nefavorabil despre forțele Antantei. Deși, așa cum a recunoscut mai tîrziu, Brătianu tindea să nesocotească aceste informații, el privea cu suspiciune intențiile aliate în Balcani. Ministrul Franței la București, St. Aulaire, raporta, la 4 august 1916, că „Brătianu a continuat să-mi pună întrebări despre armata de la Salonic. După părerea lui ea nu va putea să-i învingă pe bulgari și nici măcar să imobilizeze majoritatea trupelor lor”. La începutul lui august 1916, cînd negocierile au ajuns în stadiul final, bănuielele lui Brătianu au sporit. El avea de gînd să condiționeze „intrarea României în acțiune de ocuparea prealabilă, de către generalul Sarraill, a anumitor puncte, capabile să-mi ofere criterii de evaluare a intențiilor și a forței armatei sale”. St. Aulaire l-a convins să nu pună o asemenea condiție, pe care, sub o altă formă, Joffre o respinsese categoric.

Simultan, vădită confuzie care domnea în legătură cu ofensiva lui Sarraill stîrnea neliniște la Londra. La 5 august, ministrul de Externe Balfour sublinia că, pare-se, „românii așteaptă mai mult decît o simplă rezistență opusă bulgarilor de trupele de la Salonic”. Robertson a adăugat că „atunci cînd România a refuzat să atace în Dobrogea, Joffre i-a spus că unicul obiectiv imediat al armatei de la Salonic era de a rezista bulgarilor”. „Aceasta a fost politica noastră — a confirmat Balfour — dar am formulat-o oare cu claritate?”. La 11 august Lloyd George și Aristide Briand au semnat la Paris un aide-mémoire căzînd de acord că „obiectivul forțelor aliate la Salonic

va fi stăvilirea forțelor bulgare, pentru a ușura acțiunea armatei române, fără a anticipa ceva asupra vreunui din celelalte obiective care s-ar putea ivi în cursul operației”.

Un timp, Foreign Office a voit să insereze următoarea frază în textul Convenției militare semnată cu România pentru a stabili că ofensiva aliată de la Salonic „avea ca obiectiv imediat și declarat de a se opune forțelor bulgare la frontiera cu Grecia”. Robertson a căzut de acord: „În măsura în care nu sînt capabil să apreciez forțele bulgare, nu pot fi de acord cu un atac împotriva lor, decît în condițiile amintite [ofensiva românească în Dobrogea]. Orice atac pentru a învinge, în mod decisiv, armata bulgară ar eșua, după părerea mea, iar înfrîngerea noastră ar putea nu numai să ne provoace pierderi de oameni și de prestigiu, ci să determine România să nu mai participe la conflict”.

Dar [în ciuda acestor intenții ale britanicilor], Convenția militară [pe baza căreia România a intrat în război] nu conține nici o clarificare, așa cum nici una nu a fost adusă românilor pe cale verbală. Guvernul de la Londra a ținut seama de sfatul diplomatului Sir George Barclay care l-a avertizat: „Dacă cereți aceasta [inserarea unei clauze lămuritoare în text], cred că negocierile [cu România] se vor întrerupe. În etapa actuală, orice frază introdusă în textul convenției pentru a clarifica, în vreun fel, scopurile ofensivei noastre, ar pune în pericol convenția, ba chiar cred că ar torpila-o”. Negocierile, repeta el, vor „eșua din cauza oricărei încercări din partea noastră de a clarifica natura ofensivei, care mi se pare a fi destul de vag menționată în Convenție...”.

În numele Foreign Office-ului, lordul Hardinge i-a răspuns lui Robertson: „Omîțind

(Continuare în p. 37)

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE (VI)

Acad. I. I. MINȚ

În decursul zbuciumatei istorii a omenirii, s-a întâmplat, nu o dată, ca mari evenimente deschizătoare de drumuri să rămână legate de cite un moment-simbol. În Petrogradul revoluției din octombrie un asemenea moment l-a reprezentat luarea Palatului de Iarnă, fosta reședință a țarilor Rusiei, iar acum ultim refugiu al Guvernului provizoriu. La 25 octombrie 1917, cercul în jurul lui se strîngea. În dimineața aceleiași zile, conducătorii muncitorilor, soldaților și marinarii proclamaseră preluarea puterii. Ocuparea Palatului era acum decisivă pentru anihilarea ultimelor încercări ale Guvernului provizoriu de a mai obține o răsturnare a situației în favoarea sa. Bolșevicii făceau pregătiri intense pentru asalt.

În Palat, cei asediați nu se împăcau cu înfringerea. Spre amiază, șeful Guvernului provizoriu, Kerenski, fugise din Petrograd, sperînd încă să găsească undeva trupe loiale cu care să revină. În Petrograd, nu mai avea forțe pe care să se sprijine: unitățile militare trecuseră aproape toate de partea revoluției. Chiar și unitățile de cazaci, tradițional sprijin al puterii împotriva masei, ezitau să se angajeze de partea unei cauze pierdute. Pretex-

tînd că nu pot acționa fără infanterie, cazacii au respins cererile miniștrilor de a apăra Palatul de Iarnă. Luncerii — elevi ai școlilor militare — șovăiau și ei dezorientați, iar unele dintre detașamentele lor s-au destrămat.

Extrasele prescurtate din cartea acad. I. I. Minț, pe care le publicăm în continuarea celorlalte din numerele trecute ale revistei¹, relevă citeva momente deosebite din ziua de 25 octombrie 1917, care a adus victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism relevă că această victorie „a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenesti — epoca trecerii de la capitalism la socialism. Făurirea primului stat al muncitorilor și țărănilor, sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, în frunte cu V. I. Lenin, a dat un puternic impuls luptelor revoluționare de pretutindeni, a ascuțit și mai mult contradicțiile de clasă, contradicțiile între țările imperialiste și țările dominate, a stimulat întreaga luptă de eliberare națională și socială”.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6-10/1977.

Asaltul Palatului de Iarnă

După fuga lui Kerenski, **Konovalev** a deschis o ședință la 25 octombrie, în jurul orei 12, la care au luat parte un număr însemnat de membri ai Guvernului provizoriu¹, practic înlăturat de la putere. **Konovalev** i-a informat despre plecarea lui Kerenski, despre încercările nereușite de a apela la cazaci și despre evenimentele petrecute în noaptea precedentă. „Bolșevicii ac-

ționează pe baza unui plan, iar noi, necunoscând acest plan și avînd la dispoziția guvernului prea puține forțe, nu reușim să preîntîmpinăm cuveririle lor și să le opunem rezistența necesară”.

Au luat cuvîntul și alți participanți la ședință. Între timp, secretarul său i-a șoptit lui **Konovalev** că a sosit o delegație a cazacilor, care vrea să discute cu dînsul. Lăsîndu-l pe **Verderevski** să prezideze în continuare ședința, **Konovalev** a plecat să vorbească cu reprezentanții cazacilor. El a încercat să convingă delegația, ce reprezenta trei regimente, ca acestea să treacă la acțiune în apărarea guvernului. Cazacii au pus din nou condiția anterioară: „Vom acționa numai dacă merge și infanteria”. În momentul în care plecau, **Liverovski**, l-a auzit pe unul dintre ei spunînd: „Nu va lupta nici un cazac”.

La ora 13. 20, ședința — întreruptă în jurul orei 13 — a fost reluată. **Nikitin** a relatat discuția pe care o avusese la telefon cu primarul **Moscowei**, eserul **Rudnev**. Acesta îi comunicase că la **Moscova** nu s-au produs clarificări ale situației, dar acțiuni directe nu se observă. „După părerea lui **Rudnev**, a spus **Nikitin**, noi trebuie să mai rezistăm 24 de ore”.

În acest moment a sosit știrea despre dizolvarea **Parlamentului**. **Bagratuni** a fost chemat urgent de la **Comandamentul regiunii militare**. El a informat că garnizoana nu execută nici un fel de ordine ale **Comandamentului**, că au fost ocupate centrala telefonică și Banca de stat.

Iritat, **Konovalev** i-a cerut lui **Bagratuni** să răspundă la trei întrebări: dacă s-a făcut o evidență a forțelor, ce forțe există la dispoziția **Comandamentului** și cine le va conduce? **Bagratuni** a răspuns că s-a contat pe sprijinul a trei regimente de cazaci și pe **Regimentul 9 cavalerie**, dar aceste unități nu au executat ordinul **Comandamentului** regiunii de a trece la acțiune. „Rămînea să contăm pe iuncheri, a adăugat el, dar iuncherii **Scolii nr. 1 «Peterhof»** s-au risipit. Acum, la **Palatul de Iarnă** se află circa 900 iuncheri și 100 ofițeri”.

S-a pus la vot propunerea cu privire la numirea unui **împuternicit special** pentru „restabilirea ordinii”. Majoritatea s-a pronunțat pentru **Kişkin**, care a primit „împuterniciri extraordinare pentru restabilirea ordinii în Capitală și apărarea **Petrogradului** împotriva acțiunilor anarhice, de oriunde ar veni acestea”. În subordinea lui intrau acum toate autoritățile militare și civile. În ajutorul lui **Kişkin** au fost numiți **P. Palcinski** și **P. Rutenberg**. „Dictatorul” nou-nouit a plecat la **Comandamentul regiunii militare**, inaugurîndu-și activitatea cu înlăturarea lui **Polkovnikov**² de la comanda **Regiu-**

¹ Membrii celui de-al treilea și ultim Guvern provizoriu Guvern format la 25 septembrie/8 octombrie 1917:

- A.F. KERENSKI — prim-ministrul și comandant suprem al armatei;
- A.I. KONOVALEV — locțiitor al primului ministru și ministrul Comerțului și Industriei;
- M.I. TEREȘENKO — ministrul Afacerilor Externe;
- A.I. VERHOVSKI — ministru de Război;
- D.N. VERDEREVSKI — ministrul Marinei;
- K.A. GVOZDEV — ministrul Muncii;
- P.N. MALIANTOVICI — ministrul de Justiție;
- S.N. PROKOPOVICI — ministrul Alimentației;
- M.B. BERNATKI — ministru de Finanțe;
- S.S. SALAZKIN — ministrul Învățămîntului;
- N.M. KİSKIN — ministrul Asistenței Publice;
- A.M. NIKITIN — ministrul Poștelor și Telegrafului;
- S.A. SMIRNOV — ministrul Controlului de Stat;
- A.V. KARTASEOV — ministrul Culetor;
- A.V. LIVEROVSKI — ministrul Transporturilor;
- S.L. MASLOV — ministrul Agriculturii (numit la 3 octombrie/16 octombrie 1917);
- S.N. TRETIKOV — președintele Consiliului Economic de lângă Guvernul provizoriu.

Guvern arestat la 25 octombrie / 7 noiembrie 1917.

² Numirea lui **Kişkin** și a ajutoarelor sale, reprezentînd aripa dreaptă a Guvernului provizoriu, ca și destituiră lui **Polkovnikov** au provocat nemulțumiri în rîndurile mensevicilor și eserilor. În unele lucrări sovietice, evenimentul este numit „lovitura cadetă”. În interiorul Guvernului provizoriu. Ea a provocat noi furturi în tabăra eterogenă a adversarilor insurecției. Ca răspuns la înlăturarea lui **Polkovnikov**, eserii și mensevicii au protestat, retrăgîndu-și comisarilor detașați la **Comandamentul regiunii**.

nii militare Petrograd și numirea generalului Bagratuni în locul acestuia.

La ora 18, ședința de la Palatul de Iarnă a fost re-luată. S-a pus problema dacă miniștrii să rămână la Palat sau să plece acasă. S-au hotărât să rămână. În acest moment le-a parvenit știrea că patru din cele șase tunuri aflate la Palatul de Iarnă au părăsit pozițiile, că Școala de sublocotenenți din Oranienbaum a primit un permis de liberă trecere din partea C.M.R. și părăsește Palatul, iar școala din Peterhof așteaptă un permis similar. Pe la orele 19, Nikitin a luat din nou legătura cu Moscova, comunicând primarului Rudnev că membrii guvernului, hotărâți să se aplece până la sosirea trupelor de pe front, l-au investit cu împuterniciri guvernamentale pentru lupta împotriva insurecției.

Ultima telegramă a Guvernului provizoriu

Între timp, forțele de care dispunea C.M.R. erau în continuă creștere. De Palat s-au apropiat ostașii Gărzilor roșii din Uzinele „Putilov” și „Obuhov” și alte detașamente.

Comandamentul de campanie, aflat la Fortăreața Petru și Pavel, a convocat, în jurul orei 18, o consfătuire a comandanților de unități. După prezentarea de către aceștia a unor scurte rapoarte, s-a hotărât să se dea Guvernului provizoriu înlăturat de la putere și trupelor de care acesta mai dispunea un ultimatum prin care să li se ceară capitularea, iar, în caz de refuz, să se deschidă focul împotriva lor.

La Comandamentul regiunii militare au fost trimiși cu ultimatumul doi militari, V. Frolov și A. Galanin. Pe la ora 18.30 solii au fost introduși în clădirea Comandamentului. I-au găsit acolo pe

N. M. Kișkin, pe amândoi locițiiorii lui” — P. I. Palcinski și P. M. Rutenberg — precum și pe generalul A. I. Bagratuni și locotenent-colonelul N. N. Poradelov. Cei doi au înmănat ultimatumul care glăsuia: „Prin hotărârea Comitetului Militar-Revoluționar al Sovietului din Petrograd al deputaților, muncitorilor și soldaților, Guvernul provizoriu este declarat ca fiind înlăturat. Întreaga putere trece în mâinile Sovietului din Petrograd al deputaților muncitorilor și soldaților. Palatul de Iarnă este încercuit de trupele revoluționare. Tunurile Fortăreței Petru și Pavel și ale navelor «Aurora», «Amur», și altele sînt îndreptate spre Palatul de Iarnă și clădirea Statului major general. În numele Comitetului Militar-Revoluționar propunem membrilor Guvernului provizoriu și trupelor de care dispune să capituleze. Guvernul provizoriu, ofițerii superiori din Statul major general și din Corpul superior de comandă urmează a fi arestați, iuncherii și funcționarii vor fi dezarmați și, după verificarea identității, eliberați.

Vi se lasă la dispoziție 20 minute pentru transmiterea răspunsului. Termenul ultimatumului se încheie la ora 19.10, după care se va deschide imediat focul. În răstimpul acordat pentru răspuns trebuie să terminați evacuarea infirmeriei. Evacuarea se va face prin strada Milionaia. Răspunsul să fie remis celui trimis.

*Președintele Comitetului
Militar Revoluționar
ANTONOV¹*

*Comisarul Fortăreței
Petru și Pavel
G.B.²*

¹ Antonov-Ovseenko V. A. — matematician, militant din anii tinereții al mișcării revoluționare din Rusia. Un timp, în emigrație a făcut parte din curentul mensevic. În iunie 1917, a intrat în Partidul Bolșevic. Ca bun cunosător al artei militare, a jucat un rol important în elaborarea planului concret al insurecției din octombrie și în conducerea operațiilor pe timpul acesteia. Ulterior — conducător militar sovietic de seamă.

² G. I. Blagonravov — sublocotenent în Regimentul 180 de rezervă, bolșevic, numit încă la 20 octombrie de către C.M.R. comisar al Fortăreței.

Primind ultimatumul, Kișkin a luat legătura prin telefon cu Konovalov și Tereșcenko, apoi a început să se consulte cu cei de la Comandamentul regiunii. Termenul acordat prin ultimatum se apropia de sfîrșit și s-a cerut o prelungire. Solii au fost de acord să mai aștepte zece minute. Kișkin s-a grăbit spre Palatul de Iarnă unde, între timp, Tereșcenko îi invitase pe miniștri în biroul lui Konovalov, pentru a li se comunica primirea ultimatumului. Peste circa 5 minute, a ajuns acolo și Kișkin, însoțit de locițiiorul său Rutenberg. S-a hotărât să nu se dea răspuns la ultimatum, să se rămână în Palatul de Iarnă și să se reziste.

Konovalov a trimis la Marele Cartier General următoarea telegramă: „Sovietul din Petrograd al deputaților muncitorilor și soldaților a proclamat înlăturarea guvernului, a cerut transferarea puterii sub amenințarea că tunurile Fortăreței Petru și Pavel și ale crucișătorului «Aurora» vor bombarda Palatul de Iarnă. Guvernul poate remite puterea numai Adunării constituante; a hotărît deci să nu se predea și să se pună sub protecția poporului și armatei. Urgențai trimiterea de trupe”.

A fost ultima telegramă a Guvernului provizoriu al Rusiei. La ora 18.30 comandantul frontului de nord, generalul Ceremisov, l-a chemat la telefon pe generalul Bagratuni. La întrebarea lui Ceremisov ce se mai aude, Bagratuni a răspuns că Piața Palatului de Iarnă a fost blocată, batalioanele de cicliști nu au sosit nici pînă în acest moment, deși se află, după unele zvonuri, la 70 kilometri.

— Cine le-a oprit, l-a întrebat Ceremisov?

— Probabil din dispoziția Sovietului din Petrograd, a răspuns Bagratuni.

În acest moment, Bagratuni a fost chemat, probabil în legătură cu venirea solilor la Comandamentul regiunii. Loco-

tenent-colonelul N. N. Poradelov a continuat convorbirea. „Adevărata noastră situație, a raportat acesta, este înfringerea neîndoielnică”. Ceremisov a întrebat dacă Comandamentul regiunii nu este ocupat și dacă Bagratuni are posibilitatea să mențină contactul cu Kerenski. A urmat răspunsul: „Comandamentul regiunii nu este ocupat, dar nu știm unde se află în acest moment Kerenski, deși am întrebat de dînsul”. Ceremisov i-a cerut lui Poradelov să vorbească la telefon cu generalul de serviciu, Levițki, și să afle ce se petrece la Palatul de Iarnă.

— Voi încerca să telefoniez, deși legătura telefonică este parțial ruptă, a declarat Poradelov.

— Voi aștepta, a răspuns Ceremisov.

— Am înțeles! A răspuns Poradelov. Vorbesc imediat și vă raportez.

După un timp, Ceremisov a întrebat nerăbdător unde este Poradelov și dacă mai are mult de așteptat răspunsul acestuia. A urmat un mesaj emoționat al telegrafistului, care se mai păstrează pînă astăzi pe banda respectivă: „Îl găsim imediat, comandamentul este ocupat de militar-revoluționarul... Încetez transmisia, plec, comunicați-i acest lucru comandantului șef al frontului de nord, părăsim acum cu toți Comandamentul”.

În timp ce miniștrii se sfătuiau, Comandamentul unităților revoluționare a constituit un detașament alcătuit din luptători ai Gărzilor roșii, marinari și soldați ai Regimentului Pavlovsk. Împărțindu-se în două grupe, detașamentul a ocupat Comandamentul regiunii militare și i-a arestat pe ofițeri, fără vreo ciocnire armată. Astfel toate ieșirile din Piața Palatului au fost blocate. Dacă Marele Cartier General ar fi reușit să trimită trupe spre Petrograd, nimeni nu ar fi putut veni în întîmpinarea lor.

Neprimind răspuns la ultimatum, C.M.R. a decis să dea semnalul pentru asaltul Palatului de Iarnă.

Gărzile roșii — în primele rinduri

Miniștrii lui Kerenski căutau cu înfrigurare mijloacele de a rezista pînă la sosirea unor trupe de pe front. În acest timp, pe frontul de nord se căutau unitățile de cazaci, între Comandamente se purtau tratative interminabile, se emiteau ordine, dar soldații citeau cu pasiune comunicatele despre trecerea puterii în mâinile poporului și adoptau rezoluții de sprijinire a insurrecției.

Cu greutate de neînchipuit, ascunzîndu-și adevăratele scopuri, Comandamentul deplasa unele garnituri cu trupe spre Capitală, dar, în timp ce acestea se apropiau de Petrograd, soldații aflau adevărul despre revoluție și se declarau de partea ei. La ora 20, iuncherii rămași la Palat au cerut să discute cu membrii guvernului, care i-au rugat să mai aștepte, relatîndu-le convorbirile cu frontul și încredințîndu-i că ajutorul este pe cale de a sosi. Dar pe la ora 22, cazacii (circa 300) au anunțat că pleacă. După ei, iuncherii Școlii militare de ingineri și-au trimis și ei delegații să anunțe că vor să părăsească Palatul de Iarnă. Konovalov, Maslov și Tereșcenko au încercat să-i

convingă pe toți să rămînă. Iuncherii au acceptat în silă, cazacii însă au plecat.

Un rol important în descompunerea garnizoanei Palatului de Iarnă l-a avut munca sistematică, perseverentă și iscusită de agitație desfășurată de bolșevici. Nu o dată, agitatorii au pătruns în Palat și au organizat discuții cu iuncherii și soldații. Iată ce relatea locotenentul A. Sinegub: „Într-un coridor luminat se înghesuie niște iuncheri... Pe o ladă stă în picioare un tip în manta soldătească și strigă ceva. Cei din jur se frămîntă, murmură. Ce este, ce miting mai e și asta? — Răzbat și eu în rîndurile din față, din dorința de a prinde, în vuietul general, sensul cuvintelor aruncate de cel de pe ladă... În sfîrșit, reușesc să ascult... «Peste 5 minute „Aurora” va deschide focul. Peste 5 minute. Și repet încă o dată: cine va depune armele și va ieși din Palat va fi cruțat. Nu vă lăsați înșelați!» — Sint cuvintele oratorului. Un agitator! Am înțeles și am simțit cum mă scutură un fior”.

În Palatul de Iarnă au pătruns nu numai agitatori de rînd, ci și conducători ai insurrecției. În seara zilei de 25 octombrie, de pildă, G.I. Ciudnovski¹, membru al triumviratului operativ care conducea asediul Palatului, a primit un iuncher, trimis de Școala din Oranienbaum. Tânărul i-a declarat: „Iuncherii nu doresc să lupte împotriva fraților lor. Vor să plece din Palatul de Iarnă”. Ciudnovski s-a dus împreună cu emisarul la Palat, dar aici a fost arestat și ținut sub pază. Dar el le povestise deja iuncherilor care era adevărata situație din oraș și, după un timp, aceștia au cerut eliberarea conducătorului bolșevic.

C.M.R. a continuat să-și sporească neîncetat forțele. Co-

¹ Kerenski, ajuns la Gatchina, nu a găsit trupele pe care le aștepta de pe front, pentru a le conduce împotriva Petrogradului, și a plecat spre Pskov, unde se afla Cartierul general al frontului de nord. Între timp, comitetele tuturor celor trei armate ale acestui front declaraseră drept inadmisibilă trimiterea de trupe la Petrograd. La rîndul său, comandantul frontului, generalul Ceremisov, a adoptat o poziție de neutralitate. Aflînd de numirea cadetului Kișkin ca dictator și vrînd să-și demonstreze loialitatea față de Soviet și de comitetele de soldați, Ceremisov a dispus, în seara zilei de 25 octombrie, oprirea oricăror deplasări de trupe în direcția Petrogradului.

² Unul dintre conducătorii organizațiilor partidului bolșevic din armată, membru al C.M.R., comisar al Regimentului „Preobrajenski”, ale cărui cazărmi se aflau în imediata apropiere a Palatului.

mandamentele raionale ale Gărzilor roșii trimiteau noi și noi detașamente, înarmate cu puști din arsenalul Kron-
verk. Tirziu seara, au intrat pe Neva navele de război care por-
niseră de dimineață din Kron-
stadt. În total, în seara de
25 octombrie, C.M.R. avea la
dispoziție 11 nave de luptă
și peste 10 000 marinari.

De la Smolnii, Lenin tri-
mitea indicații triumviratului
format din Podvoiski, Anto-
nov-Ovseenko și Ciudnovski,
insistând asupra cuceririi grab-
nice a Palatului de Iarnă. El
cerea ca în locurile cele mai
importante și mai periculoase
să se afle muncitori înarmați,
gata mai curînd să moară
decît să-și abandoneze pozi-
țiile.

Peste tot, în primele rîn-
duri se aflau luptătorii din
Gărzile roșii muncitorești. Ei
reprezentau forța de șoc a
trupelor revoluționare, asigu-
rau coeziunea acestora. Dat
fiind că marinarii erau și ei
recrutați mai ales din rîndurile
clasei muncitoare, devine evi-
dentă hegemonia proletariatu-
lui, atît în mersul general al
revoluției, cît și în cursul
asaltului decisiv împotriva ve-
chii puteri.

Ora 1.50

Se făcuse deja ora 21 cînd
Podvoiski i-a ordonat lui Bla-
gornaravov să se ducă la For-
tăreața Petru și Pavel pentru
a da semnalul de declanșare
a asaltului și a deschide fo-
cul de artilerie. După aceea,
s-a auzit lovitura tunurilor
de pe crucișătorul „Aurora”.
A început și tirul de artilerie
de la Fortăreața Petru și
Pavel. Trupele revoluționare
au trecut la lichidarea rezisten-
ței ultimului punct de sprijin
al contrarevoluției din Petro-
grad.

Stînd în spatele baricadelor,
trupele rămase fidele lui Ke-
renski au deschis un foc in-

Crucișătorul revoluției

Construit în anul 1900, la Șantierele amiralității din St. Petersburg (Leningrad), crucișătorul „Aurora” avea un deplasament de 6 800 tone, un echipaj de 570 oameni, 10 tunuri de 150 mm și 20 de 75 mm. În 1904, cînd a izbucnit războiul ruso-japonez, nava a intrat în componerea Escadrei a 2-a a Pacificului, de sub comanda amiralului Rojdestvenski. La 15 octombrie 1904, escadra a părăsit portul baltic Liepaya (pe atunci Libava) și, după o călătorie de peste șapte luni — urmărită în presă de aproape întreaga lume — a ajuns în apropierea insulelor japoneze. Dar, între timp, Port-Arthurul capitulase. În ziua de 27 mai 1905, încercînd să se îndrepte spre portul siberian Vladivostok, Rojdestvenski a fost nevoit să lupte cu întreaga flotă japoneză, în strîmtoarea Tsushima. „Aurora” a fost lovită de cîteva proiectile, a înregistrat 20 morți și 95 răniți (comandantul, căpitanul de rangul I, Egoriev, a fost ucis, iar secundul rănit), dar a pricinuit, la rîndul ei, avarii navelor japoneze.

Spre sfîrșitul aceleiași zile de 27 mai, flota rusă și-a schimbat tempo-
rar drumul, navigînd spre sud-vest. Viceamiralul Engvist — sub comanda
căruia se găseau crucișătoarele — a trecut în fruntea formației cu nave
mai rapide. Pe timpul nopții, el a pierdut însă legătura cu cuirasa-
tele, care-și reluasă drumul spre Vladivostok. Din lipsă de combusti-
bil, în dimineața zilei de 28 mai, „Aurora” — și alte două nave,
„Oleg” și „Iemciug”, s-au îndreptat spre Manila, capitala Filipinelor.
Ele au rămas internate aici pînă la sfîrșitul ostilităților, întorcîndu-se
apoi în patrie.

Primul război mondial. Progresele înregistrate în domeniul construc-
țiilor de nave și, în special, apariția crucișătoarelor ușoare au făcut ca
„Aurora” să fie socotită un crucișător prea lent pentru acțiunile din
larg ale flotei. La începutul anului 1917, ea se afla pe Neva pentru
reparații. Apoi a luat parte la unele operații militare în Golful Finic,
în cadrul Brigăzii 2 de crucișătoare, comandată de viceamiralul Kuroș.
După revoluția din februarie, s-a constituit, la bordul ei, un comitet
revoluționar al marinarilor. La 23 octombrie 1917, Guvernul provizoriu
a ordonat ca „Aurora” să iasă în larg, dar în ziua de 24 Comitetul
militar-revoluționar al insurței a dispus ca ea să urce pe Neva,
pînă la podul Nikolaevski, în aval de Palatul de Iarnă. Fluviul nu mai
fusesse dragat de la începutul războiului. „Aurora”, care în mod normal
avea pescajul¹ de șapte metri, îmbarcase acum și muniția. De aceea,
inițial, comandantul ei a refuzat riscul de a-și eșua nava. Comisarul
Bellșev nu a renunțat însă la tentativă: sondînd fluviul, în amonte, cu
o ambarcațiune, un pilot a raportat că se poate trece. În noaptea de 24
spre 25 octombrie, nava a început să urce încet pe Neva. Spre di-
mineață, la ora 3.30, ea a lăsat ancora lîngă pod. Sub amentințarea tu-
nurilor sale, lîncherii s-au retras și, la luminile proiectoarelor de pe
crucișător, podul Nikolaevski a fost redat circulației.

În seara zilei de 25 octombrie/7 noiembrie, tunarii de pe „Aurora”
au tras istoricele lovituri în direcția Palatului de Iarnă.

Utilizat ulterior, pentru scurt timp, ca navă-școală în marina sovie-
tică, crucișătorul „Aurora” a fost păstrat pe listele flotei, întreținut ca
orice navă în serviciu și ancorat pe Neva, ca mîrturie și simbol al isto-
ricelor evenimente din octombrie 1917.

N. KOSLINSKI

¹ Adîncimea de afundare în apă a unei nave, măsurată pînă la linia
de plutire.

Trupe revoluționare și ultimul punct de rezistență al Guvernului provizoriu, Palatul de Iarnă (a cărui clădire se află în imaginea de mai jos)

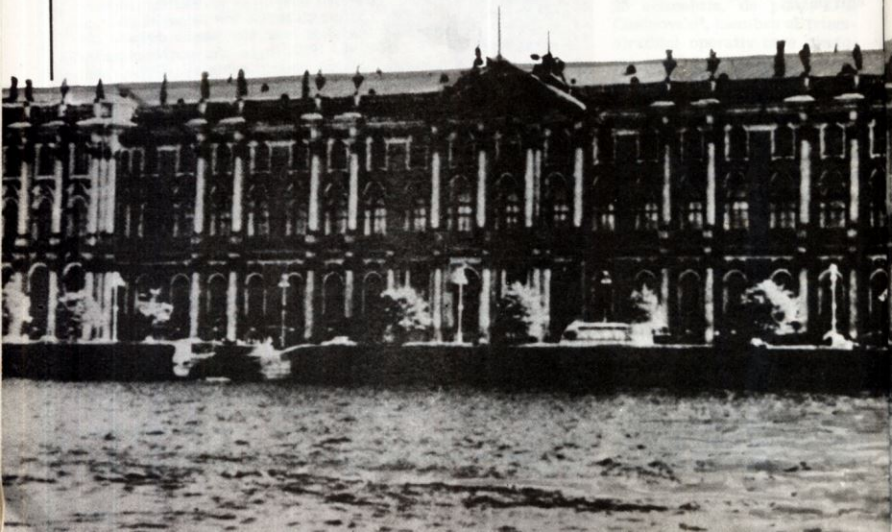
tens asupra lanțului de atacanți care se apropiau din toate direcțiile. De cîte ori înceta focul, apărătorii observau cum unitățile revoluționare își continuau neslăbit înaintarea. Atacanții au ajuns la intrarea în Palat dinspre Ermitaj; unii pătrunseseră deja

în clădire prin ferestrele de la subsol. Către miezul nopții, într-o cameră învecinată cu cea în care se aflau membrii guvernului, s-a auzit o explozie. Un grup de marinari, care urcaseră pe scările interioare de serviciu, pînă la galeria de sus, au aruncat o

bombă în coridorul de dedesubt. În încăperea în care se găseau miniștrii a fost adus un iuncher rănit; al doilea rănit a venit singur. „Kișkin i-a pansat, iar Bernațki le-a dat batista, a înregistrat în jurnalul său Liverovski. Apoi a fost stins incendiul care izbucnise pe coridor, de pe urma exploziei bombeii”. Tot ce le mai rămăsese de făcut dregătorilor era să fie sanitari și pompieri. A urmat o acalmie de scurtă durată, în răstimpul căreia majoritatea iuncherilor și-au luat armele și au părăsit Palatul. A rămas numai Școala de ofițeri geniști condusă de colonelul Ananiev, care dirija apărarea. Un post alcătuit din 15 iuncheri ai acestei școli păzea ușa camerei în care se aflau membrii guvernului.

După miezul nopții, insurgenții au pornit ultimul atac cu strigăte de „Ura”! Deschizind larg porțile, atacanții au umplut curtea. Cîteva sute de oameni au pătruns în același timp în parterul Palatului. A început dezarmarea iuncherilor.

Istoria insurecțiilor nu mai cunoaște nici o bătălie care să se fi desfășurat într-o clă-

dire de asemenea dimensiuni. Nimeni nu ştia unde se refugiase guvernul în timpul luptei. Pentru a lichida toate focarele de rezistenţă trebuiau cucerite sute de camere şi de săli. Se ştia doar că miniştrii plecaseră din sala de malahit — sediul obişnuit. Cine putea preciza noua „adresă”? Personalul de serviciu fugise, iuncherii discutau numai în limbajul armelor; în cazul că se predau, nici ei nu erau în stare să explice unde se ascundeau miniştrii; uneori indicau direcţii false.

„Într-una din camere, relatează Antonov-Ovseenko, l-am întâlnit pe Palcinski...

— Unde este Guvernul provizoriu? — l-am întrebat eu...

El a făcut un gest înspre o direcţie laterală. În acest moment s-au auzit strigăte:

— Aici, aici...

În realitate era o pistă falsă. Ne-am întors repede... Podvoiski,

Antonov-Ovseenko, Ciudnovski şi mulţi alţi membri ai C.M.R. se aflau în rîndurile atacanţilor. Ei au luat măsuri împotriva oricăror tentative de sustragere a unor obiecte de valoare în

eventualitatea că odată cu asediatorii ar fi pătruns în Palat şi unele elemente interlope. Pînă şi adversarii au remarcat ordinea şi perseverenţa cu care insurgenţii au tradus în viaţă planul minuţios al bolşevicilor. Astfel, locotenent-colonelul Kovalevski, de la Statul major al comandantului suprem, comunica într-o telegramă, trimisă la 26 octombrie: „Raportul real de forţe este de asemenea natură, încît, pînă tîrziu seara, cînd a început asediul Palatului de Iarnă, insurecţia s-a desfăşurat fără vărsare de sînge. Insurgenţii au pătruns în poziţiile trupelor guvernamentale fără nici o împotrivire. Planul insurecţiei a fost în mod neîndoielnic elaborat din timp şi a fost tradus întocmai în viaţă”. La ora 1.30, în noaptea spre 26 octombrie, aproximativ 200 oameni au intrat în sala vecină cu camera unde se ascuseseră membrii Guvernului provizoriu.

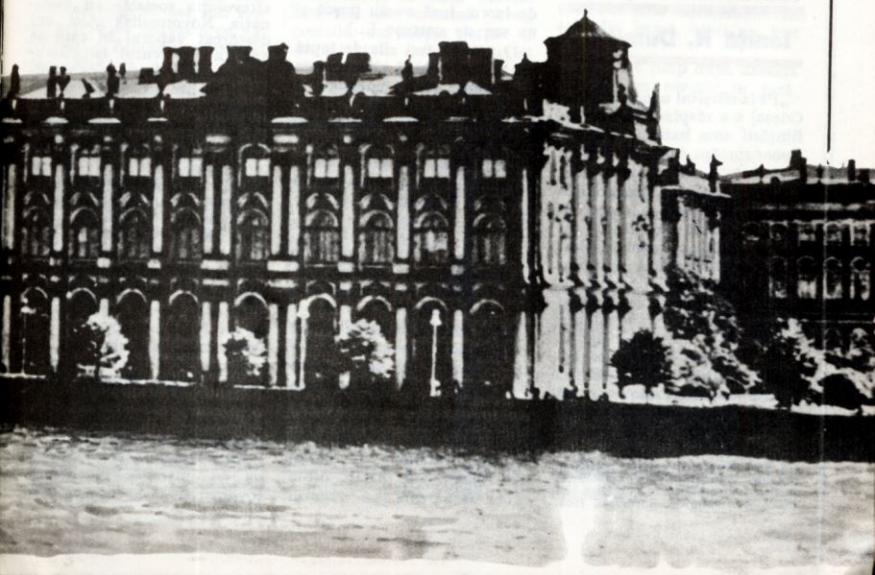
Cu baioneta la armă, ei s-au apropiat de iuncherii postăţi la uşă, i-au dezarmat şi arestat, după care au năvălit în camera spaţioasă şi i-au

înconjurat pe miniştrii ce şedeau în jurul mesei. În numele C.M.R., Antonov-Ovseenko i-a declarat arestaţi. Cînd a început întocmirea procesului-verbal de arestare, ceasul arăta 1.50. Momentul a căpătat aspectul unei solemnităţi. Calm, ca şi cum ar fi îndeplinit ceva obişnuit, unul sau altul din insurgenţi trecea în chip de santinelă lingă ministrul arestat, de îndată ce-i auzea numele. Îi ţinea ironic paltonul, în timp ce fostul demnitar, de emoţie, nu mai nimerea mînele.

La ora 2.10 noaptea, s-a terminat întocmirea procesului-verbal. Cei arestaţi au fost trimişi la Fortăreaţa Petru şi Pavel; ofiţerii şi iuncherii au fost dezarmaţi şi lăsaţi să plece.

Ştirea căderii Palatului de Iarnă — ultimul punct de rezistenţă a Guvernului provizoriu înlăturat de la putere — a ajuns imediat la Smolnii. Acolo începuseră lucrările celui de-al doilea Congres al Sovietelor din Rusia.

**Introducere, traducere şi note de
Vladimir ZAHARESCU**

ROMÂNII ÎN APĂRAREA PUTERII SOVIETICE

„De azi începe o eră nouă în istoria lumii [...] Ați cucerit inimile tuturor popoarelor asuprite. Voi cereți ca nici o națiune să nu înă în asuprire pe alta, nici un neam să nu fie subjugat și fiecare popor singur să aibă dreptul de a se conduce“. Așa glăsuia unul din manifestele editate de socialiștii români în semn de solidaritate cu lupta proletariatului rus, în zilele lui octombrie 1917. Idealurile cuprinse în acest manifest au înțiruit conștiințele a mili de voluntari români care s-au alăturat armatei roșii în luptele pentru apărarea puterii sovietice. Alături de brigăzile și detașamentele internaționale, pentru apărarea primului stat socialist din lume, au luptat cu devotament și muncitorii evacuați laolaltă cu unele întreprinderi românești în Rusia, precum și români din Transilvania, încorporați în armata austro-ungară și căzuți în prizonierat, constituiți în batalioane revoluționare și unități militare. Faptele lor au scris una dintre cele mai înălțătoare pagini din cartea de aur a tradițiilor de solidaritate internațională ale clasei muncitoare din România. „Forțele înaintate, clasa muncitoare din România — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — și-au manifestat solidaritatea cu eroicul proletariat rus, luptând, inclusiv cu arma în mână, pentru apărarea tinărului stat sovietic“. Publicăm câteva fragmente din amintirile celor care — din Ucraina până în Urali, din Caucazul de Nord și stepele Turkestanului până în Extremul Orient — s-au alăturat muncitorilor și soldaților ruși, în apriga luptă pentru apărarea primei revoluții socialiste¹.

Constantin BREDU

Ionița N. Dumitru:

„Pe la sfârșitul anului 1917 [la Odesa] s-a răspândit ideea înființării unui batalion revoluționar român. Am fost printre primii care s-au înscris.

Cind trupele intervenționiste au declanșat atacul împotriva tinărului stat socialist, am plecat pe front împotriva lor. Am primit comanda unui pluton al Batalionului revoluționar român. Întrucât purtăm aceeași uniformă ca și soldații ruși, ni s-a dat o banderolă albă la mână pentru a ne distinge de dînșii. Cu noi au mai plecat muncitori din uzine și din port. Ei erau îmbrăcați în haine civile, chiar în hainele

de lucru, însă aveau pușcă și un sac de cartușe [...]

Dar după trei zile de luptă am fost nevoiți să ne retragem la Odesa; slab înarmați și instruiți, nu puteam face față puhoiului de trupe intervenționiste.

La Odesa, în martie 1918, Batalionul revoluționar român a primit dispoziția să se evacueze la Feodosia. La Ialta, în marginea orașului, M. Gh. Bujor ne-a ținut o cuvântare cu caracter revoluționar, îmbărbătându-ne pentru lupta la care porneam.

La Feodosia, unde ne-a ieșit în întâmpinare președintele Sovietului, primindu-ne cu pline și sare, am fost cantațiați în clădiri puse la dispoziție de sovietul orașului. Peste puțin timp, împreună cu alți soldați din Batalionul revoluționar român, am primit ordin să ne imbarcăm pe vaporul

„Revoluția socială“ cu destinația Novorossiisk. Aici am descărcat vaporul în care se afla întreg avutul batalionului nostru, printre care muniții, alimente etc. De la Novorossiisk am plecat apoi cu trenul la Moscova, unde am fost cartiruiți la Hotelul „Europa“ [...]

Cind s-a căutat un grup de tovarăși de încredere care să îndeplinească o misiune specială, m-am prezentat și eu. Înainte de a pleca am fost chemați la Kremlin, unde marele Lenin ne-a strins mîna, ne-a urât succes, spunându-ne că are toată încrederea că noi vom îndeplini bine această misiune, pe cit de importantă, pe atît de periculoasă. Trebuia să ne întoarcem la Feodosia și să ducem la Moscova unele documente și bani [...]

Cind ne-am întors la Moscova cu misiunea îndeplinită, tovarășii ne-au făcut o primire

¹ Vezi Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și mișcarea revoluționară și democratică din România. Documente și amintiri, București, 1967.

frumoasă și ni s-a spus că ne va primi tovarășul Lenin.

Ne-am dus la Kremlin, unde într-adevăr ne-a întâmpinat marele Lenin; ne-a strins mîna și ne-a felicitat, apreciîndu-ne pentru executarea misiunii cu un «haraș» [...]

La scurt timp după îndeplinirea acestor grele misiuni în sprijinul revoluției proletare din Rusia, m-am înapoiat în țară”.

Ion Ionescu :

„În ianuarie 1918, la cîteva zile după ce am ajuns la Odesa, în urma apelului lansat de Organizația locală revoluționară, secția română, m-am prezentat la Batalionul revoluționar român, unde am fost înrolat.

Am luat parte la luptele de stradă din Odesa și la bătăliile care s-au dat în împrejurimi împotriva albgardiștilor și a armatelor intervenționiste germane și austriece. Apoi, sub presiunea nemților, care erau mult mai bine înarmați ca noi, am fost obligați să ne retragem cu vapoarele la Feodosia, unde am stat pînă la sfîrșitul lunii martie 1918.

După aceasta m-am întors în țară și m-am stabilit la București, unde am continuat să duc muncă de propagandă pentru a populariza în rîndul oamenilor muncii de la noi, succesele obținute de poporul rus asupra exploatării, prin înfăptuirea revoluției socialiste”.

Andrei Ion :

„În anul 1919 mă aflu în orașul Astrahan, încadrat într-o unitate de marină a arma-

tei roșii, care făcea parte din flota Mării Baltice.

Într-o seară, pe cînd eram îmbarcat pe vasul «Volga», ne-am pomenit cu două sîlepuri ale armatei roșii încărcate cu două escadroane de cavalerie, care se retrăgeau dinspre Petrovsk și Baku. Aceste escadroane au fost debarcate chiar lingă vasul nostru, apoi, în formație, s-au deplasat pentru odihnă la o cetate din orașul Astrahan. În aceste escadroane se afla și un tovarăș de-al nostru român. După o săptămînă ne-am trezit cu acest tovarăș, pe nume Nichita Teodor, la vasul nostru; ne-a spus că soldații celor două escadroane sînt făcuți prizonieri de către armata albă, condusă de generalul Markievici.

Eu, cînd am auzit aceste cuvinte, am coborît imediat pe ponton și am telefonat la regiment. După vreo două ore au venit de la regiment aproximativ 80 marinari, care, împreună cu noi, bine înarmați, am plecat în miezul nopții spre cetate, avîndu-l călăuză pe Nichita Teodor.

Aici, la poarta cetății, am fost somați să dăm parola. Însă noi am aruncat cîteva grenade, am forțat porțile și am intrat în cetate. Au fost cîteva victime la poarta cetății. Apoi, în frunte cu comandantul nostru, pe nume Gheorghe, am cercetat toată cetatea pînă am dat de comandamentul albgardiștilor [...]

Fără nici o teamă, comandantul nostru împreună cu noi, a intrat în cabinetul comandantului și l-a împușcat pe generalul Markievici și alți cîțiva ofițeri albgardiști. După aceasta, toți albgardiștii au fost arestați și închiși, iar ostașii din cele două escadroane roșii au fost eliberați. În cetate am instalat posturile noastre proprii de pază [...]

După o lună și jumătate de la această acțiune, pe cînd unitatea noastră marinărească se afla pe malul Volgăi, am

fost anunțați de la regiment să ne echipăm și să ne deplasăm la o mănăstire care se afla la o distanță de 18 kilometri de Astrahan. Ne-am îmbarcat vreo 40-50 marinari în două mașini și peste o oră am fost la mănăstire. Aceasta a fost repede înconjurată și percheziționată. Era păzită de un singur călugăr, care nu a putut să ne dea nici o informație. Însă noi, percheziționînd mai amănunțit, am dat peste două încăperi pline cu puști, puști-mitraliere, pistoale, muniții și alt armament. Toate acestea au fost încărcate în mașini și transportate la unitate. Pe drum am reușit să-l prindem și pe albgardiștul care era însărcinat cu paza armamentului, pe care l-am trimis sub escortă la regimentul nostru.

În anul 1920, cînd s-a consolidat puterea sovietică, eu mă aflam tot în orașul Astrahan. În vara aceluiași an, în oraș a izbucnit o răscoală, inițiată și condusă de albgardiști. Unitatea noastră a primit ordin să restabilească liniștea. Timp de două zile am luat parte la cîteva lupte crîncene care s-au dat pe străzile Astrahanului. În cele din urmă, albi au fost zdrobiți.

La scurt timp după această acțiune am revenit în țară, în satul meu”.

Ion Jurjac :

„Vestea Revoluției din Octombrie a pătruns și în așezările din această parte îndepărtată a Rusiei [Extremul Orient, la Nikolsk-Usurisk].

[...] Ne-am prezentat la garnizoană, unde se adunaseră toți prizonierii din Nikolsk-Usurisk. Cred că erau vreo 4 000 oameni. Aici au sosit cîțiva agitatori comuniști care ne-au propus să ne înrolăm în Garda roșie [...] Din grupul

de români m-am înscris eu, Ion Vasile, Trifonescu, Ilie Iulian, Stănilă Florian și alții. Am fost repartizați la compania lituanienilor comandată de Jakalini. Comandant de pluton era unul Piotr, lăcătuș la calea ferată din Vladivostok care fugise de acasă de câțiva ani, fiind urmărit de poliție pentru activitate comunistă.

La început, misiunea noastră era să patrulăm prin oraș în grupuri de câte 10 soldați, pentru a supraveghea circulația trenurilor care soseau din Manciuria, prin stația Gorkovo, căci bandele lui Kalmikov trimiteau ofițeri îmbrăcați în haine civile pentru a ataca organele puterii sovietice. Orașul era mic, cu vreo 50 000 locuitori iar efectivel tuturor unităților nu cred că depășea 6 000 oameni [...]

În mai 1918 a sosit și mult așteptatul ordin de plecare pe front. [...] Mai târziu, la începutul lunii iunie 1918, am primit ordin de îmbarcare, căci eram atacați din spate [...] Într-o noapte, contrarevoluționarii au ocupat poșta, telegraful și gara, și au distrus bateriile de coastă [...] Acum veneau spre Nikolsk-Usurisk să ocupe nodul de cale ferată, unicul prin care ne puteam retrage spre Amur. Rămîneam,

așadar, izolați între două fronturi, fără posibilitatea de a lua cu noi muniția și armamentul.

Îmbarcarea noastră la Gorkovo s-a făcut în mare grabă. Trenurile au plecat unul după altul. În ultimul eșalon erau pionierii, care, pentru a ne asigura spatele, au dinamitat câteva poduri de cale ferată.

După ce am parcurs pe jos vreo 5 km în direcția munților, ne-am răspîndit în trăgători, înaintînd spre obiectivul indicat de comandantul batalionului. În fine, clipele mult așteptate sosiseră. Începeam lupta împotriva armatei contrarevoluționare [...]

Avînd în vedere superioritatea numerică a dușmanului, ne dădeam seama că luptele nu vor fi ușoare. Cînd am ajuns la 15 km depărtare de Nikolsk-Usurisk, compania noastră, comandată de Jakalini, era la flancul stîng al frontului, pe un munte [...] Ajunși la vreo 40 metri de culmea dealului, i-am observat [pe contrarevoluționari] și am deschis focul. Bateriile lor trăgeau la distanțe mici în spatele nostru. În mai puțin de un minut, întregul front era într-o luptă pe viață și pe moarte. Exploziile șrapnelor,

focul armelor și al mitralierelor produceau un zgomot asurzitor. O așa înclăștare de forțe nu mi-a fost dat să văd nici pe frontul din Galiția, unde au fost concentrate uriașe mase de soldați. Poziția noastră — mai bună de partea aceasta a frontului — am folosit-o cu pricepere, provocînd pierderi grele forțelor contrarevoluționare.

La ora 5 după-masă, toate mitralierele dușmane din fața flancului nostru sting amuțiseră.

La aripa dreaptă a frontului luptele erau încă în toi și nu se putea aprecia de partea cui va fi victoria. Tocmai cînd comandanții de companie și plutoane care scăpasera cu viață se sfătuiau să ne trimită în ajutorul aripii drepte, am fost atacați din spate. Ocupînd poziții de apărare, înapoia copacilor, am deschis focul, apoi am pornit atacul la baionetă și am străpuns inelul încercuirii. Surprînși de contraatacul nostru, contrarevoluționarii — cu toată superioritatea lor numerică — fugeau în toate părțile [...]

După ce s-au mai liniștit lucrurile, am plecat spre Vladivostok, unde m-am angajat ca sanitar la spitalul orașului, iar în noiembrie 1920 am plecat spre țară...".

PLANȘELE NOASTRE

① Parisul anilor de studenție ai lui Constantin Mille. Pictură de P. A. Renoir („Să pregătim poporul pentru socialism”, p. 14)

② Iașul de acum 60 ani, în cărți poștale ilustrate

③ Bătălia de la Legnica, Polonia (1241). Forțe polono-teutone se opun invaziei (Ordine monaho-cavaleresc, p. 56)

④ Arestarea ultimului Guvern provizoriu al Rusiei. Pictură de A. M. Lopuhov (Asaltul Palatului de Iarnă, p. 23)

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

Iași. Poarta Salbena.

Iași. Teatrul Național și Statuia Miron Costin.

Perla ctitoriilor brincovenești

PALATUL MOGOȘOAIA

MARIN MATEI POPESCU

La 8 aprilie 1703, o solie turcească avînd în frunte pe Kuciuk Selim aga, imbrohor împărețesc, a trecut Dunărea și s-a îndreptat spre București. Ea aducea domnitorului muntean Constantin Brîncoveanu porunca de a se prezenta la Înalta Poartă. Solia l-a pus pe Brîncoveanu într-o grea situație. El știa că, ducîndu-se la Adrianopol, era amenințat de mari primejdii. Pe de altă parte însă refuzul îndeplinirii poruncii însemna mazierea imediată, confiscarea averilor personale și prădarea țării. Singura leșie din precara stare în care se afla era să determine pe otomani să-și schimbe hotărîrea. În acest scop, voievodul — spune cronicarul Radu Greceanu — trimise la Poartă patru boieri cu „bani și scule scumpe de cele ce sîntu de treaba darurilor atît a împăratului cît și a celor mai dinlăuntru și denafară”. Încercarea a eșuat. Îndemnat cu osebire de Cantacuzinii care, povestește Neculce, „nu l-au lăsat să ie într-altă parte [să se refugieze din țară], cel-l-au îmbărbătat numai să meargă la Poartă, că apoi nemergînd el, va aduce perirea țării și boierimii”, Brîncoveanu s-a hotărît să porceadă la drum. Ajuns la Poartă, principele a dat dovadă de multă diplomatie și dărnicie, reușind să obțină nu numai îndepărtarea bănuielelor, dar și confirmarea domniei pe viață.

Această călătorie — cea mai primejdioasă cumpănă prin care Brîncoveanu trecuse pînă atunci — a lăsat o atît de puternică impresie în sufletul acestuia, încît a pus s-o veșnicească prin arta picturii, pe bolțile ultimului palat pe care-l înălțase: Mogoșoaia.

Loc de tihnă și de desfătare

Situată în partea de nord a Bucureștilor, pe drumul ce ducea spre Tirgoviște, moșia Mogoșoaiei a intrat în 1680 în stăpînirea lui Brîncoveanu, pe atunci doar mare postelnic, care a cumpărat-o de la Radu loșofătul. Stăpînire întinsă (ținea din marginea Bucureștilor pînă dîncolo de Buftea), moșia Mogoșoaiei a fost înzestrată, la începutul veacului XVIII, cu un edificiu de preț. În locul vechilor ziduri boierești, care nu mai puteau răspunde cerințelor de fast ale unei reședințe voievodale, domnitorul a pus să se înalțe un frumos, mult admirat încă de atunci, palat.

Construcția — splendidă realizare a stilului brîncovenesc — are două fațade. Cea de pe latura de est este înzestrată cu un impunător pridvor; cealaltă, pe latura opusă, are în mijloc o splendidă loggie, flancată de două pridvoare mai mici pe unde se făcea accesul la etaj, parterul fiind rezervat copiilor și celor apropiați domnitorului. La etaj se afla apartamentul voievodului, cel al doamnei, o sală numită „divanul” sau „spătăria” — unde se țineau sfatul și judecățile ori se desfășurau ospețele. Încăperile nivelului superior al palatului erau luminate de ferestre mari, cu bolți sprijinite pe console de piatră decorate cu stema Țării Românești și herbul Cantacuzinilor.

Aşa cum glăsuieşte o inscripţie în piatră, săpată deasupra uşii de intrare a pridvorului: „Acest palat den temelie este zidit şi înfrumuseţat de pré luminatul înălţatul Domn Io Constandin Basarab Voevod, dăruit şi dat la al doilea lui fiu, lui Ştefan Brîncoveanu] moştenire obăbnică [de veci], săvîrşind acest frumos lăcaş la anul de la H[risto]s 1702 mese[şa] [luna] septemvrie 20°. Aşadar, edificiul, despre care Aubry de la Motraye, însoţitorul regelui Suediei Carol XII, scria, în octombrie 1714, că este „foarte frumos şi zidit à l'européenne“, aniversează 275 ani de la înălţarea lui, ani de istorie plină de strălucire. Aici — în vechea clădire — a petrecut voievozodul primele două luni, noiembrie şi decembrie 1688, de după înscăunare. În primăvara anului următor, principele muntean a primit la Mogoşoaia pe demnitarul Curţii de la Viena, contele Ladislav Csáky cu care a purtat îndelungi discuţii privitoare la poziţia Ţării Româneşti faţă de Imperiul habsburgic. Tot în casele vechi a fost găzduit, la 20 februarie 1690, sultanul Soliman III, pornit cu oastea otomană împotriva imperiilor.

În 1703, după construirea palatului nou şi după acea primejdioasă călătorie la Poartă, Brîncoveanu avea să stea aici, mai mult timp decît de obicei. Frumuseţea acestuia, făcuse din Mogoşoaia reşedinţa preferată, locul de tihnă îndrăgit al domnitorului. În mod obişnuit, Brîncoveanu se oprea în fiecare an la Mogoşoaia, primăvara, în drum spre curţile de la Tirgovişte, sau toamna cînd se întorcea la Bucureşti. „Şăzînd deci domnia în Bucureşti pînă la lăsatul secului de postul simpietruului şi încălzindu-se vremea după obicei, ca să meargă la Tirgovişte s-au gătit. Şi la iunie 6, am pures din Bucureşti, mergînd la satul mării sale Mogoşoaia şi acolo şăzînd 12 zile, de acoloa purescînd, am mersu la satul mării sale Potlogii şi de acolo purescînd, am mersu la Tirgovişte, intrînd la scaun cu alaiul, după obicei, la iunie 27°. Opririle se desfăşurau cu fastul şi ceremonialul caracteristic Curţii, „prîntului de aur“. După ce trecea prin grădinile Mogoşoaii — îngrijite cu multă trudă de oameni pricepuţi — alaiul oprea la intrarea dinspre lac a palatului. Brîncoveanu şi doamna lui urcau pe scara exterioră în încăperile răcoroase ale etajului, parfumate cu mirodenii arse în vase mari de argint, unde, spălîndu-se şi schimbîndu-şi stralele, lepădau astfel colbul şi oboseala drumului.

Domnitorul se îndrepta apoi spre „casa mare“ (aşa cum mai era numită sala spăţării sau a Divanului), unde era aşteptat de boierii şi invitaţii săi. Aici îşi exercita atribuţiile domneşti: judeca pricinile importante, primea solii, discuta treburile ţării, lua hotărîri. Tot aici aveau loc ospetele, despre a căror desfăşurare în palatele brîncovenesti se păstrează informaţii contemporane detaliate şi pline de savoare, ceremonialul fiind întru nimic mai prejos decît cel de la curtea regelui Franţei, Ludovic XIV, descris de Saint-Simon în *Memoriile* sale şi reluat de scriitorii ca Alexandre Dumas sau Lyon Feuchtwanger în operele lor. „Comesenii — relatează Anton Maria

del Chiaro¹ — se aşază de o parte şi de alta a mesei, pe bănci lungi, cu spătare acoperite cu lăicere. Capul mesei e rezervat stăpînului casei sau unui personaj cu vază [...] Pînă se serveşte masa, invitaţii se întînch în gazda în odaia sa [...] Fiecare se aşază apoi [la masă] după rang [...]. Dacă e zi de sărbătoare îşi urează reciproc sănătate şi aceiaşi întîlnire pentru anul viitor [...]. Îndată ce domnitorul îşi ocupă locul la masă, orchestra compusă din trîmbiţe şi tobe cîntă în curte pînă ce principele închină primul pahar, ascultat în picioare de toţi. Era o veche datină ca, la zile solemne sau la nuntă boierească, farfuriile să nu se ridice de pe masă, ci se puneau una peste alta şi se formau vrăfuri de farfurii atît de înalte, că boierii, chiar în picioare, nu vedeau pe cei de cealaltă parte a mesei“.

Îmbelsugatele ospete se prelungeau deseori mult. Spre orele înserării, după ce se încheia festivalul, oaspeţii îşi luau rămas bun de la domnitor după statornicitele reguli ale curţii, şi se retrăgeau în odăile ce le erau date spre odihnă.

Vremuri de urgenţă

Ultimul popas al voievozodului la Mogoşoaia a fost în luna martie 1714, cu puţin înainte de-al doilea drum al său la Poartă, drum de data aceasta fără întoarcere².

Imediat după plecarea lui Brîncoveanu din ţară, averile lui au fost confiscate de noul domnitor, Ştefan Cantacuzino. Mogoşoaia n-a scăpat nici ea de pustiire, toate odăile, mobilele, bogăţiile palatului căzînd în mina duşmanilor lui Brîncoveanu. După ce, timp de trei ani, în palat a fiinţat un han, Mogoşoaia a revenit în stăpînirea urmaşilor lui Constantin vodă, scăpaţi în 1717 din exilul de la Kutay, din Asia Mică. Pentru scurtă vreme, Mogoşoaia a cunoscut din nou viaţa unei reşedinţe domneşti, Maria Brîncoveanu acordînd aici găzduire lui Nicolae vodă Mavrocordat, în timpul epidemiei de ciumă ce cuprinsese Bucureşti. Frământatele evenimente ale veacului XVIII au adus stricăciuni şi acestei fastuoase clădiri. Astfel, în 1770, în timpul războiului austro-ruso-turc, Mogoşoaia a fost devastată (bolţile pe care se aflau pictate portrete de domnitori fiind înlocuite, în urma reparaţiilor, cu tavane drepte). După moartea marelui ban Grigore, ultimul urmaş al lui Constantin Brîncoveanu, palatul a intrat în stăpînirea familiei Bibescu, cunoscînd mai multe etape de refacere — cea mai importantă în primele decenii ale veacului XX, înfăptuită de celebra scriitoare Martha Bibescu³ — care au adus modernizări substanţiale interioare.

Recentele restaurări au făcut ca, în pofida anumitor modificări, ansamblul de la Mogoşoaia să păstreze, într-un înalt grad, însuşirile arhitecturii brîncovenesti, între ale cărei nesemnatate se numără, împodobind astfel împrejurimile Capitalei cu un străvechi monument de artă şi cultură de valoare europeană.

¹ Căltor Italian, secretar, din 1709, al lui Constantin Brîncoveanu şi apoi al lui Ştefan Cantacuzino.
² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1968; 6/1977.

SOCIETATEA „TRANSILVANIA” un arbore cu adânci rădăcini în întreaga Românie

VASILE NETEA

Crearea statului dualist austro-ungar, în februarie 1867, în cadrul căruia Transilvania era încorporată Ungariei, pierzându-și autonomia, a constituit o grea lovitură pentru poporul român care, după unirea Moldovei cu Țara Românească, aștepta cu tot atâta îndreptățire și unirea Transilvaniei cu noul stat român.

Realizarea acestei noi etape a istoriei noastre era cu atât mai firească, cu cât, la 1848, conștiința de unitatea de neam și limbă, de cultură și interese economice ce îl lega de frații lor de peste Carpați, românii transilvăneni strigaseră într-un glas pe Cimpia Libertății: „Noi vrem să ne unim cu țara!”. Unirea fusese preconizată în același timp de V. Alecsandri prin *Deșteptarea României*, de Andrei Mureșianu prin *Deșteaptă-te române*, de N. Bălcescu prin *Istoria românilor* sub Mihai-vodă Vițeazul. Ei îi fuseseră consacrate cele mai strălucite pagini ale lui M. Kogălniceanu, Alecu Russo, G. Barițiu, B. P. Hasdeu, Alexandru Odobescu și ale altor patrioți, precum și publicările ulterioare anului 1848, *Revista Carpaților* (1860), *Revista română* (1861), *Tezaur de monumente istorice pentru România*

(1862-1864), *Familia* (1865) etc. În cele mai largi forme, viața culturală a românilor de pe ambele versante ale Carpaților devenise una, una fiind orientarea spirituală și patriotică a tuturor românilor. Unirea reprezenta așadar visarea tuturor românilor.

Fără a ține seama de voința poporului român din Transilvania, care reprezenta majoritatea zdrobitoare a populației, guvernele de la Viena și Budapesta — exponenți ale claselor asupritoare austro-maghiare, în frunte cu împăratul Franz Joseph I — au hotărât anexarea Transilvaniei la Ungaria.

Întreaga presă română, atât cea din Transilvania cât și cea din România, precum și numeroase personalități politice și culturale românești au protestat cu vehemență împotriva celor hotărâte, inițind totodată puternice acțiuni pentru combaterea dualismului austro-ungar și pentru sprijinirea fraților subjugati.

Una din cele mai importante acțiuni a fost înființarea, la București, a societății intitulate demonstrativ „Transilvania”, care a desfășurat o fecundă și îndelungată activitate patriotică și culturală.

Călăuzită de idealul unității naționale

Societatea „Transilvania” a luat ființă din inițiativa studenților transilvăneni aflați la Universitatea din București, care sărbătoreau în fiecare an, în amintirea lui 1848, ziua revoluției românești de peste Carpați. Înființarea ei — mai întâi sub numele de

„Constantia” (statornicia) — a fost propusă la serbarea din 3/15 mai 1867, de către studentul I. C. Tacitu, viitor profesor la liceul din Brașov. Propunerea înflăcăratului student a fost primită cu o vie însuflețire de către toți cei prezenți, ea având să fie îmbrățișată în zilele următoare și de marii cărturari și luptători transilvăneni stabiliți la București:

Al. Papiu-Ilarian, Aaron Florian, A. Treboniu Laurian și alții. Aceștia au decis ca numele societății — drept răspuns la desființarea autonomiei provinciei lor — să fie schimbat în „Transilvania”. Totodată ea devenea o societate de ajutorare cu burse a elevilor și studenților din această străveche provincie românească.

Inițiativei i s-au asociat și V. A. Urechia, B. P. Hasdeu,

Petre Grădișteanu și alte personalități. La 23 iunie s-a ținut o consfățuire la care s-a ales un comitet în frunte cu Al. Papiu-Ilarian, avind ca vicepreședinți pe V. A. Urechia și Petre Cernătescu (profesori la Universitatea din București), iar ca membri pe B. P. Hasdeu, Aaron Florian, Petre Grădișteanu, M. Ianculescu. Din comitet făceau parte și studenții inițiatori — I. C. Tacitu, I. Corvinu, C. Fortunatu, Dionisie Precup, I. Procopiu și alții — precum și, ca secretar, Dimitrie Laurian, fiul lui A.T. Laurian. Statutele s-au votat la 30 iunie, în sala de festivități a Liceului „Matei Basarab”.

Atît prin statute, cît și prin regulamentul de acordare a bursei, noua societate se arăta călăuzită de idealul unității naționale. Prin articolul 2 al statutelor se preconiza: „stringerea legămintelor de frăție între junimea studiosă din toate părțile româniei, pentru a veni în ajutorul studenților români din Transilvania și părțile ei”, iar prin articolul 2 al regulamentul, pentru a se preciza cît mai clar „părțile” respective, se arăta că la stipendiile societății „pot concură junii români de peste Carpați, fie din Transilvania sau Bucovina, fie din ținutul Sătmărulei ori Maramureșului, al Urbei Mari (Oradea) sau al Aradului, fie din Banat, care au terminat cel puțin clasele gimnaziale și au făcut examenul de maturitate”.

Pentru a da cît mai multă eficacitate acțiunii sale și spre a întări astfel elementul românesc în „părțile” subjugate, se preciza, totodată, că „dorința societății este ca cei ce vor studia cu ajutorul ei, după terminarea studiilor, să continue a servi românismului în partea locului”.

Semnificația națională a societății era relevată și prin motto-ul așezat în fruntea primului său buletin intitulat: *Actele Societății Transilvania*, care înfățișa un fragment dintr-o veche proclamație a dascălului bănățean D. Țichindea, prin care acesta îndemna la cultivarea minții și culturii românilor

de pretutindeni: „Mintea, mărită nație daco-românească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească, mintea! Cînd te vei lumina cu învățătură, cu luminatele fapte bune și te vei uni, mai aleasă nație pe pămînt nu va fi înaintea ta”.

Înființarea noii societăți a stîrnit o mare și firească însuflețire în Transilvania. Acest lucru reiese și din salutul trimis, la 15 august, de către junimea română din Cluj: „Salutare ție, țară dulce, salutare frați din România liberă. Răsunetul învierii naționale a străbătut de la Dunăre [...] la Tisa, peste munți și peste văi, tresaltă fiii Romei bătrîne și sperează un viitor măreț, un viitor demn de suvenirea mării”.

Au urmat salutarile societății studențești „România” din Viena, ale tinerimii române de la Sibiu și apoi, după *Pronunțamentul* de la 3/15 mai 1868¹, al tinerimii din Blaj. „Ce diferență între noi și voi — se mărturisea în mesajul ultimilor. Voi aveți guvern român. Voi vă bucurați de toate binefacerile libertății, vouă nu vă este oprit a vă manifesta durerile și bucuriile; nouă nici a plînge nu ne este iertat totdeauna [...] Ce bucurie a cuprins inimile noastre văzînd că voi, mai fericiți decît noi, v-ați adus aminte de frații voștri [aflați] în nenorocire, voi ați înființat Societatea «Transilvania» cu scop de a răspîndi învățătura și lumina între frații voștri de aici. Laudă și onoare vouă și recunoștință sempiternă [veșnică] din partea noastră. Fie ca Societatea «Transilvania» să devină un soare care să răspîndească binefăcătoarele sale raze peste întreaga Românie; un arbore care să-și întindă ramurile [...] pînă la Tisa și Marea Neagră”.

¹ La 3/15 mai 1868, a avut loc la Blaj o conferință a fruntașilor politici ai românilor din Transilvania, unde s-a adoptat un act de protest împotriva alipirii Transilvaniei la Ungaria, cunoscut sub numele de *Pronunțamentul de la Blaj*.

Pentru frații noștri din toate provinciile

Pentru a marca și mai accentuat caracterul general românesc al societății, în adunarea de la 12 mai 1868, au fost aleși ca președinți de onoare fruntași din toate provinciile românești: Andrei Șaguna, Ion Heliade-Rădulescu, Timotei Cipariu, Vasile L. Pop, președintele „Asociațiunii” de la Sibiu, Gheorghe Hurmuzachi, președintele Societății literare bucovinene și Procopie Ivaciovici, episcopul Aradului. În adunarea generală din anul 1870, au fost proclamați ca membri de onoare toți membrii Societății Academice Române. Printre sprijinitori se aflau, de asemenea, C.A. Rosetti și Dionisie Roman, episcopul Buzăului. „Transilvania” a întreținut strîns relații cu celelalte societăți culturale contemporane — Societatea Academică Română, „Asociațiunea” de la Sibiu, „Asociația” de la Arad, Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina, „România jună” de la Viena, „Petru Maior” de la Buda-pesta ș.a. — cultivînd și consolidînd neconștient solidaritatea națională.

Un însemnat număr de orașe și consilii județene s-au grăbit să acorde societății subvenții anuale. Primul exemplu l-a dat orașul Galați, care a oferit suma de 9 000 lei; au urmat județele Neamț (8 000), Romanai (6 000), Argeș (4 000), Putna (4 000), Teleorman (2 500), Dolj (2 000), Botoșani (1 600), Vilcea (1 000), Prahova (1 000) ș.a.

În primii ani, societatea a acordat burse pentru 31 studenți ardeleni și bucovineni care au studiat medicina, literatura, filozofia, dreptul, ingineria, economia politică, la Universitățile din Paris, Bruxelles, Torino, Viena, Graz, Berlin ș.a., în perioada următoare numărul bursei ridicîndu-se la 166. Printre bursierii Transilvaniei amintim pe viitorii profesori, scriitori și istorici: Gh. Bogdan-Duică (Viena, 1890-1891), Ioan Scurtu (Leipzig, 1899-1901), Octavian Goaga (Berlin, 1904-1905), Ioan

ROMÂNIA ȘI OFENSIVA ALIAȚĂ DE LA SALONIC

(Urmare din p. 22)

Lupaș (Berlin, 1904-1905), Onisifor Ghibu (Strasbourg-Iena, 1909-1910), medicul Victor Babeș (Viena, 1877), botanistul Alexandru Borza (Breslau, Berlin, 1913-1914) și numeroși alții, care s-au impus prin activitatea lor pedagogică, juridică, științifică și publicistică.

Pe lângă bursele acordate studenților, elevilor și meseriașilor, „Transilvania” a trimis ajutoare și pentru răniții din războiul de independență (1877), pentru zidirea Catedralei românești de la Sibiu (1903), pentru Gimnaziul din Brad (1907), pentru construirea unei școli în comuna Pruni, din Banat (1906); a sprijinit reuniunile de femei din Brașov, Sibiu și Abrud (1908), precum și școlile din Abrud, Zlatna și cîteva din Bucovina.

Concomitent, societatea a desfășurat și o intensă acțiune culturală, organizînd în mod permanent aniversarea zilei de 3/15 mai 1848, precum și numeroase conferințe publice, prelegeri și alte manifestații patriotice. Printre principalii săi conferențieri s-au numărat Al. Papiu-Ilarian, B. P. Hasdeu, A. T. Laurian, V.A. Urechia, Alexandru Odobescu, Gh. Missail, Ion Bianu etc. Societatea a contribuit la îmbogățirea și înființarea a numeroase biblioteci școlare și populare în Transilvania și Bucovina și, totodată, la organizarea unor turnee artistice în orașele de peste munți.

Pînă la 3/15 mai 1874, societatea a fost condusă de Al. Papiu-Ilarian, iar după retragerea acestuia de August Treboniu Laurian, pînă la începutul anului 1880.

În amintirea primului său președinte, decedat la 23 octombrie 1877, societatea a întemeiat în anul 1879 o burză specială numită bursa „Al. Papiu-Ilarian”.

Anticipînd activitatea Liگی culturale, Societatea „Transilvania” a fost, pînă în 1918, una din cele mai fecunde sprijinitoare ale tineretului român din Transilvania și Bucovina și, totodată, una din cele mai dinamice societăți luptătoare pentru desăvîrșirea unității naționale statale.

cuvintele menționate de Sir George Barclay [precizarea scopurilor ofensivei], înlăturăm toate asperitățile și excludem orice tocmeală mai departe a guvernului român. Odată convenția semnată, românilor le va fi imposibil să mai dea înapoi...”.

Pe bună dreptate, francezii considerau că această atitudine contravine intențiilor și esenței angajamentului luat de englezi. Totuși, prin Convenția militară semnată la București (18 august 1916), Aliații făgăduiau doar „o ofensivă afirmată” (une offensive affirmée), care să înceapă la 20 august, cu 8 zile înainte de intrarea României în război. Dar chiar la 17 august, armata bulgară a luat-o înaintea lui Sarraill, atacînd forțele aliate. Deși a fost temporar, succesul bulgarilor l-a silit pe Sarraill să amîne pînă la 12 septembrie ofensiva promisă. Trupele lui Sarraill au înregistrat succese remarcabile, cucerind la 19 noiembrie orașul Monastir. Dar generalul francez nu dispunea de rezerve pentru a-și valorifica reușita și trupele aliate nu au mai efectuat înaintări importante pînă în 1918. Între timp, România a fost cotoptită atît dinspre nord cit și dinspre sud, căci campania din Balcani nu a avut nici un efect asupra capacității ofensive a inamicului. În ciuda insistențelor apeluri ale românilor la Londra și Paris, forțele aliate de la Salonic nu le-au acordat nici un ajutor.

Cine poartă răspunderea pentru dezamăgirea suferită de România? Generalul Sarraill? Nu cred. Deși cu unele lipsuri, el a făcut tot ceea ce-i stătea în putință, în condițiile res-

pective. Așa-zisa lui trădare prin inactivitate este un mit. Încercarea lui Joffre de a-l demite pe acest motiv a eșuat, căci o anchetă a Marelui stat major francez a ajuns la concluzia că, de fapt, Sarraill își depășise instrucțiunile.

O parte din răspundere o poartă Brătianu, care a subapreciat pericolul din sud și a așteptat de la Sarraill o acțiune militară de amploare mult mai mare decît îi stătea în putință generalului francez. Dar Brătianu nu a fost singurul care a apreciat greșit pericolul din sud. Conducătorii politici și militari ai Rusiei, Angliei și Franței, erau la fel de prost informați. „Mi se pare aproape sigur — declara Joffre — că ofensiva generală a armatei de la Salonic va implica întreaga armată bulgară și o va împiedica să atace România”.

Pentru neînțelegerea ivită cu privire la natura și obiectivul operației lui Sarraill, vina principală, după părerea mea, o poartă guvernele englez și francez. Poate că englezii au acționat în modul cel mai condamnabil, întrucît, deși și-au dat seama de neînțelegerea apărută, au zădărnicit, cu premeditare, încercarea de a o clarifica. Deși amestecați și ei în această înșelătorie, francezii s-au lăsat ispițiți de dorința de a avea un nou aliat; diplomații lor, mai ales St. Aulair, au fost și ei minșiți în legătură cu perspectivele ofensivei de la Salonic. În septembrie 1916, ministrul francez a vrut să-și dea demisia pentru că armata lui Sarraill nu onorase promisiunile făcute românilor de el personal, în repetate rînduri.

UNGARIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (I)

ISTVÁN DEÁK

Marca Austriei, avanpost al germanismului împotriva slavilor, apoi a ungarilor, a fost condusă din anul 973 de dinastia bavareză Babenberg. Henric II de Babenberg devine duce al Austriei (1156). Otokar II, regele Boemiei, pierde ducatul în favoarea lui Rudolf de Habsburg (1276). Styria, Carinthia, Carniola (aceasta din urmă în Croația) și Tirolul sînt anexate ducatului.

Habsburgii devin împărați ai Imperiului romano-german (1438). Frederic III (1440-1493) ridică Austria la rangul de arhiducat. Habsburgii ajung cea mai puternică dinastie a Europei. Ferdinand devine rege al Boemiei și rege al Austriei (care ocupase Transilvania la începutul sec. XI). După abdicarea fratelui său Carol Quintul, el îi ia locul ca împărat.

În urma înfringerii răscoalei lor (1618), cehii pierd libertățile naționale. Habsburgii capătă drepturi ereditare asupra tronului ungar (1687). Maria Tereza (1740-1780) pierde Silezia, dar participă la împărțirea Poloniei. Francisc II devine împărat ereditar al Austriei (1804), cu doi ani înainte ca Napoleon să pună capăt Imperiului romano-german. Congresul de la Viena (1815) recunoaște autoritatea Austriei asupra Triestului, Dalmației, Lombardiei (pierdută în 1859) și Veneției (pierdută în 1866, ca și provincia daneză Holstein, acaparată în 1865). Un compromis între Viena și Budapesta constituie monarhia bicefală: Franz Joseph este împărat al Austriei și rege al Ungariei (1867). Austria anexează Bosnia și Herțegovina (1908), ocupate încă din 1878.

Care a fost procesul de descompunere a Imperiului habsburgic? De ce a suferit asemenea înfringeri armata chezarocrăiască și, mai ales, componenta sa provenită din Ungaria? De ce s-au discreditat liderii politici ai vechilor și puternicelor partide maghiare? De ce autoritățile habsburgice își pierduseră orice prestigiu în zonele locuite de naționalități nemaghiare? Altfel spus, de ce s-a prăbușit, în noiembrie 1918, colosul cu două capitale, fără a fi plins de nimeni?

Acestea sînt temele pe care, după propria-

mărturisire, și le propune amplul studiu al lui István Deák, istoric de origine maghiară, profesor și director la Institute on East Central Europe, de la Universitatea Columbia din New York și specialist unanim recunoscut în istoria modernă a Europei Centrale și de Sud-Est.

Autorul se concentrează asupra realităților economice, sociale și politice ale Ungariei în anii primului război mondial. El nu se ocupă decît tangențial de aspectele militare sau diplomatice, ca și de una dintre principalele cauze ale prăbușirii Imperiului bicefal: mișcarea de eliberare a națiunilor și naționalităților asuprite. Ceea ce nu-l împiedică pe István Deák să releve cît de mult se temeau curcerile conducătoare ale Ungariei de o răscoală a populației românești din Transilvania, cît de violente erau represuniile exercitate împotriva acestora, cît de obsedantă era ura răzbuunătoare a guvernului maghiar din 1916.

Așa cum relevă autorul, la data declanșării primei conflagrații mondiale, Ungaria avea „o istorie de o mie ani, din care abia vreo cincizeci ca stat autonom... Puterea politică internă era deținută de grofi, care administrau țara așa cum își administrau propriile moșii... Țăranii în mizerie și adesea răzvrățiți erau ținuți în friu de moșieri și jandarmi”.

În Ungaria antebelică, din cei 20 milioane locuitori (41 la sută din totalul demografic al imperiului) peste două treimi erau de naționalitate nemaghiară. Aproape 66 la sută din forța de muncă era folosită în agricultură și numai 17 la sută în industrie și minieră. Peste 80 la sută din așa-numitele fabrici erau întreprinderi familiale fără salariați sau cu un singur salariat. István Deák pornește de la aceste date fundamentale pentru a demonstra procesul prin care o politică dezastuoasă a cîrmuitorilor a dus la rezultate dezastuoase pentru popor și, implicit, pentru regimul dualist habsburgic.

Publicăm în acest număr prima parte a articolului într-o formă prescurtată (din economie de spațiu am omis și citatele deja menționate). Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

¹ István Deák, *The Decline and Fall of Habsburg Hungary, 1914-1918, in Hungary in Revolution, Nine Essays*, University of Nebraska Press, 1971.

Contele Tisza se teme de români

La izbucnirea războiului, țara avea ca prim-ministru pe contele István Tisza — un om ferm, abil, inteligent, prudent și tolerant la nevoie, dar adesea tot atât de necruțător. Temperament pesimist, el era totuși adînc pătruns de credința fanatică în misiunea divină a nobilimii care, după părerea lui, se identifica cu poporul. Tisza nu suferea de resemnarea exasperată, combinată cu bruste izbucniri de brutalitate aproape isterică, proprie multora dintre liderii politici austriaci.

În anii premergători războiului, s-au înrăutățit relațiile Ungariei cu naționalitățile nemaghiare și cu țările lor de obîrșie din vecinătate [România și Serbia]. Schimbarea se produsese în tonul disputei. Pe măsură ce creștea combativitatea de exprimare la conducătorii diverselor naționalități, creștea și irascibilitatea oamenilor de stat maghiari. Se credea tot mai mult că problema națională va duce inevitabil la război, iar o campanie împotriva Serbiei, fără pe care ungurii o priveau cu dispreț, părea o soluție nimerită.

Tocmai datorită agitației politice crescînde a sîrbilor și românilor de pe teritoriul imperiului, cîrmuitorii Ungariei au salutat izbucnirea războiului cu un oftat de ușurare și cu ferma hotărîre de a ieși victorioși. Între 1 și 10 iulie 1914, Tisza s-a împotrivit unei campanii împotriva Serbiei, nu din convingerea că războiul se putea evita la infinit, ci pentru că momentul i se părea nepotrivit: el se temea că Bulgaria înfrîntă de curînd [1913] nu va îndrăzni să se alăture Puterilor Centrale, pe cînd România va porni împotriva lor. În acest caz, armata română ar fi ajuns în Transilvania, insuficient apărată, creînd perspectiva unei răscoale a populației românești [majoritare] de acolo.

În 1916, guvernul de la Budapesta rechișiționează atarna pîuștelor (a), argintul serviciilor de masă (b), vitele țărănilor (c)

Tisza se împotriva însă din răspuneri austriacilor și germanilor care, pentru a-și asigura neutralitatea României voiau să-i facă unele concesi teritoriale și să acorde autonomie românilor transilvăneni. De aceea, până la urmă, la ședința Consiliului de cabinet austro-ungar din 14 iulie 1914, el s-a declarat de acord cu textul ultimatumului către Serbia, inclusiv cu termenele stabilite.

Totodată, Tisza a sesizat nestrămutata hotărâre a Germaniei de a declara război Antantei și a înțeles că Ungariei nu-i rămânea decât să lupte alături de singura putere care-i garanta integritatea teritorială. Odată ajuns la a această concluzie, el a militat pentru o ofensivă promptă și decisivă.

Partidul Național al Muncii, aflat la putere, a urmat fidel linia lui Tisza: moderat la început, el a adoptat ulterior o atitudine belicoasă. „Opoziția patriotică”, cealaltă mare grupare politică a Ungariei, a fost de la început de partea războiului. După declararea acestuia, orice atitudine anti-războinică a cercurilor burgheze democratice și pacifiste, ca și a celor social-democratice a pierit de pe o zi pe alta. Toată lumea politică a îmbrățișat, ceea ce **Nepszava**, cotidianul Partidului Social-Democrat, numea „cauza sfântă a națiunii”. În august 1914, nimeni nu era împotriva războiului, cel puțin printre maghiari.

„Ungaria a început războiul într-un delir colectiv”, scriau toți ziariștii. Puținele fotografii și reportaje făcute la sate însă dovedesc că acolo entuziasmul era cu mult mai scăzut. Tinerii fuseseră mobilizați în toil muncilor agricole, ceea ce nu avea darul să fie pe placul nici unui țaran. Habsburgii erau însă maeștri nelintrețuți în propagandă; acolo unde spiritul războinic lincezea s-a creat imediat o atmosferă propice pentru stimularea lui. Preoții de toate riturile binecuvântau tunurile și soldații; oratorii naționaliști îl conjurau pe Dumnezeuul

ungurilor să-i zdrobească pe dușmani; clopotele bisericilor băteau; școlarii fluturau stegulețe, iar fanțosele escadroane de husari defilau pe străzi cu săbiile strălucitoare scoase din teacă. Doar puțini, printre care și realitul Tisza, se gîndeau că războiul va dura și după căderea frunzelor de toamnă.

Săptămîni de confuzie

Prăbușirea monarhiei bicefale, în ansamblul său, rămîne un mister. Unele slăbiciuni structurale și unele erori tactice apărute înainte de război au devenit mai acute în 1914-1918. În privința Ungariei, deficiența de căpetenie consta în faptul că dezvoltarea sa tehnologică nu fusese însoțită de prefaceri sociale și politice corespunzătoare, în principal, de lichidarea aristocrației latifundiare. Destul de elastiци pentru a adopta o politică de industrializare, nobilii nu renunțaseră la puterea politică. Cînd noile pături burgheze și muncitorii au început să revendice o modestă participare la viața politică, vechea nobilime, aliată cu burghezia înnoibilă, a devenit și mai intratabilă. Ea argumenta cu abilitate că intrarea în arena politică a unei populații, pînă atunci lipsită de drepturi civice, va îndemna la exigențe similare și naționalitățile nemaghiare. Drept urmare, înainte de război, nu s-a adoptat nici o reformă politică, situație tolerabilă numai atîta timp cît țara trăia în pace și belșug. Odată cu declanșarea conflagrației, tradiționala rigiditate a conducătorilor Ungariei a devenit o frînă insurmontabilă.

În mod paradoxal, oligarhia maghiară nu s-a pregătit pentru proba de foc a războiului. Măsurile legislative întîrziiau, planurile de mobilizare erau necorespunzătoare, armamentul insuficient și demodat, iar industria nu și-a schimbat profilul conform cerințelor războiului. În 1912, Parlamentul maghiar a adoptat o lege prin

care permitea cabinetelor de război să guverneze prin decrete, cu singura obligație de a informa forul legislativ despre măsurile luate. Guvernul era autorizat să numească împunerniciți districtuali, căroră li se subordonau jandarmeria, poliția și grănicerii; să aducă la oraș pe jandarmi, faimoși pentru brutalitatea lor; să anuleze deciziile consiliilor municipale, să supravegheze liniile de comunicații; să dizolve, la nevoie, asociații; să interzică întruniri politice; să exercite cenzura preventivă; să modifice codul penal, introducînd lungi pedepse cu închisoarea pentru instigatorii la grevă etc. O altă lege dădea guvernului posibilitatea să înființeze lagăre de internare pentru elementele indezirabile.

De asemenea, se prevedeau măsuri economice pe timp de război: prețuri maxime, muncă obligatorie pentru toți bărbații pînă la 50 ani, control militar asupra unor întreprinderi industriale, prioritatea producției de război, livrări forțate ale țăranilor, confiscarea de cai și căruțe. Dar industria a început să sufere imediat de pe urma lipsei de materie primă și economia a intrat într-o gravă criză. Cauza se afla nu atît în evoluția economică antebelică, ci în faptul că economia rămăsese înapoiată și că în 1914-1918 s-au comis grave erori.

Multe întreprinderi și-au redus producția, iar altele au încetat să mai funcționeze. În domeniul construcțiilor, statul însuși a oprit orice activitate. Comenzile de armament pu țineau seamă de noile capacități de producție și se adresau în continuare exclusiv vechilor furnizori. Puterea de cumpărare a scăzut, iar șomajul a crescut atît de mult, încît Ministerul de Război s-a văzut silit să amenințe cu sancțiuni toate întreprinderile care continuau să concedieze muncitori. La mijlocul lunii august, doar 13 din cele 200 fabrici importante erau dispuse să angajeze noi muncitori. În materie de mîină de lucru, oferta depășea de zece ori cererea.

Fricțiuni între cele două capete ale vulturului

Atît guvernul cît și patronii se temeau de pericolul supra-producției, după criza din 1912. De aceea, în industria siderurgică a scăzut producția în a doua jumătate a anului 1914, crezându-se că necesarul de oțel nu va depăși nivelul antebelic. Numai că, în anul următor, producția de oțel s-a dovedit insuficientă și folosirea masivă a oțelului în scopuri militare a determinat statul să naționalizeze industria respectivă în octombrie 1916.

La sfîrșitul lui 1914, problema șomajului a fost înlocuită de cea a lipsei de brațe de muncă, dar economia suferise deja mari prejudicii. Șomerii proveniți din industria grea și minerit fusese ră incorporată în armată. Comisii speciale au fost trimise pe front în căutarea muncitorilor calificați, dar mare parte dintre ei pieriseră în primele luni de război. Aceste fenomene dovedesc limpede că înaltul comandament distribui-se Austria și Ungaria în ro-luri foarte diferite. În timp ce în Austria majoritatea muncitorilor calificați au fost scu-tiți de front, în Ungaria, mii dintre ei au fost mobilizați. Pe de altă parte, țărani din Ungaria (nu însă și din Austria) au primit în primii doi ani de război lungi permisi-pentru strîngerea recoltei. În tot cursul conflagrației, Austria și-a protejat mult mai bine muncitorii industriali califi-cați.

Și mai grave decît aceste greșeli inițiale a fost incapa-citatea structurală a imperi-ului de a le remedia. Nu a funcționat nici o clipă o eco-nomie de război eficientă, de-oarece regimul habsburgic, în loc să creeze o singură entitate, a perpetuat divizarea eco-nomiei. De pildă, cheresteaua din Ungaria era exportată în Austria ca într-o țară străină. Cîrmuitoarii maghiari sprijieau industria țării și nu au acordat prioritate industriei mai moderne a Austriei. Drept urmare, au existat nenună-rate plîngeri din partea Aus-

triei că Ungaria nu preia su-ficiente responsabilități și veș-nica ripostă a Ungariei că orice derogare de la propor-țiile stabilite prin Constitu-ție [din 1867] ar fi împovă-rat-o în mod nejust.

Din cauza reducerii imediate și rapide a minii de lu-cru, a animalelor de trac-țiune, a combustibilului și a suprafețelor cultivate, în 1914 recolta de cereale a Ungariei a scăzut de la 60 milioane chintale la 44 milioane, nece-sitățile crescînd simțitor. Sle-irea solului și cultivarea lui neglijentă au înrăutățit și mai mult situația. Producția austriacă fiind și ea în declin, s-a ajuns curînd la un grav deficit permanent și la repe-tate plîngeri ale Vienei.

În 1917, de teama tulbură-rilor țărănești nu s-au mai făcut rechiziții globale de produse agricole. Începînd din acest an, vienezii mureau de foame. Situația mizeră a Capitalei a agravat și mai mult tradițio-nala neîncredere de austria-cului în țăranul maghiar. Așa cum scria fostul ministru al Economiei maghiare, Gusztav Gratz, crăhul economic s-a produs mai repede, pentru că fiecare a „tras bruma de spu-ză pe turta sa”. Vigoarea întregu-lui organism nu depășea vigoarea celei mai slabe din-tre părțile sale componente.

Continuînd să beneficieze în tot cursul războiului de grosul importurilor de cărbune, Un-garia a reușit să satisfacă peste 50% din necesitățile indus-triei de război chezoar-cră-iești, deși Constituția din 1867 nu o obliga decît la 36,4%. În schimb, Austria, care a ex-tras întotdeauna de patru ori mai mult cărbune decît Un-garia, n-a reușit să furnizeze decît sub 50%.

Hecatombele de pe front

Lipsa minii de lucru a fost în parte compensată prin folosirea masivă a femeilor, copilor și prizonierilor de răz-boi. În cadrul unui veritabil schimb de populație, Imperiul habsburgic și Rusia au cap-turat și pus la muncă aproxi-mativ un milion și jumătate de prizonieri fiecare.

Cheltuielile de război au fost colosale, chiar și în com-parație cu enormele bugete militare ale altor țări. Aloca-țiile „directe” ale Ungariei (dotarea, aprovizionarea și ca-zarea forțelor armate) s-au ridicat la 18 miliarde coroane aur. Pierderile materiale ră-mîn însă incalculabile. Toate aceste sacrificii nu s-au re-flectat printr-o creștere cores-punzătoare a capacității de luptă.

Puține state prețuiiau atît de mult pe militari ca Austro-Ungaria. Fiind garanția de bază a unității politice, arma-ta se afla sub patro-najul direct al împăratului. Cariera de ofițer era cea mai slăvită; uniforma de ofițer impunea un respect fără re-zerve; datoria de ofițer cerea răzbunarea neîntîrziată, prin vărsare de sînge, a oricărei insulte din partea unui civil. Visul oricărui tînăr de „fami-lie” era să capete rîvnitul titlu de „Leutnant der Reserve”. Și, totuși, datorită refuzului Ungariei de a se integra într-o armată „comună” și a veșnice-lor sale tocmești în privința chel-tuielilor „comune”, dintre toa-te marile puteri europene Im-periul habsburgic a avut cel mai mic buget militar.

În 1914, nu toți bărbații apți de serviciu militar fu-seseră instruiți; din această cauză după mobilizare, 400 000 dintre ei n-au putut fi incor-porați. Pe de altă parte, nici măcar rezerviștii instruiți nu aveau unde să fie încadrați. Regimentele existente (mai a-les cele de infanterie în număr de 88) au dobîndit repede prea multe efective și mii de oameni au pierdut săptămîni prețioase așteptînd o nouă re-partizare.

Primele luni de război au fost un dezastru pentru Aus-tro-Ungaria. Pierderile sufe-rite în Galiția și Serbia au fost uriașe și n-ar fi putut fi compensate dacă n-ar fi exis-tat contingentele proaspete. În fiecare lună se trimitea un „ba-talion de mărș” suplimentar fiecărui regiment de infanterie de pe front. Ungaria a mobilizat 1,6 milioane rezerv-iști în 1914 și alte 2 milioane în următorii patru ani. S-au trimis pe front fie oameni neinstruiți, fie din cei găsiți pînă atunci inapți sau scuțiți.

S-a extins serviciul militar obligatoriu între vîrsta de 18-50 ani (față de 21-42). Regimentele teritoriale și alte unități auxiliare, menite inițial să fie trupe de ocupație și garnizoane, au mers în linia întâi, ceea ce a dus la o creștere catastrofală a cifrelor de pierderi.

Din cei 8,3 milioane de oameni mobilizați de Austro-Ungaria, 3,8 milioane (45%) erau cetățeni maghiari. Au fost uciși, răniți sau luați prizonieri aproape 2/3 din soldații imperiali. Se adaugă cei care au suferit de diferite boli. Cel puțin 660 mii de soldați din Ungaria au fost uciși sau au pierit, 740 mii au fost răniți și 730 mii au căzut prizonieri. Pierderile erau mai mari decît cele ale Austriei. Deoarece țărani erau încorporați mai ales în regimente de infanterie, foarte expuse focului, zonele rurale — deci cea mai mare parte din Ungaria — au suferit pierderile cele mai grele.

Militarii din Ungaria au luptat fie în așa-numita armată comună, fie în mult mai mica armată semiautonomă de honvezi, în care limba ofițerilor era maghiară. Dar chiar și în armata comună, în care ordinele se dădeau în limba germană, soldații originari din cele două părți ale imperiului se grupau după naționalitatea lor. În majoritatea unităților se vorbeau uimitor de multe limbi. Pînă și în regimentele de honvezi maghiara nu era adesea limba majorității. În multe companii ofițerii, subofițerii și soldații vorbeau trei sau mai multe limbi și aproape nici unul nu înțelegea germana sau maghiara. Barierele de limbă au devenit aproape insurmontabile din cauza rapidei avansări a ofițerilor de rezervă, a permanențelor mișcări de efective și a perioadelor reduse de instrucție pentru toți cei în cauză.

Primele cîteva luni ale războiului au dus practic la eliminarea tuturor ofițerilor inferiori activi și a tuturor soldaților instruiți. Ulterior, ofițerii inferiori erau aproape toți rezervați, în vreme ce efectivele erau formate din soldați care, după vechile norme, ar fi fost considerați

prea tineri, prea bătrîni sau prea diminueți fizic. În tot cursul războiului, producția de armament n-a reușit să țină pasul cu necesitățile militare. În 1914, erau prea puține mitraliere și lipsea aproape cu totul sîrma ghimpată, indispenzabilă războiului de tranșee. Aceste deficiențe, ca și penuria de puști și muniție n-au

fost niciodată remediate pe deplin. În ultima perioadă a războiului, majoritatea soldaților purtau zdrențe, călcău pe țâpi de mucava și primeau rații alimentare cu care abia își puteau ține zilele. Aceste trupe erau înfinit mai prost hrănite, dotate, echipate și conduse decît cele ale Germaniei sau ale Antantei.

«1947 PREMIANȚI»

(Urmare din p. 11)

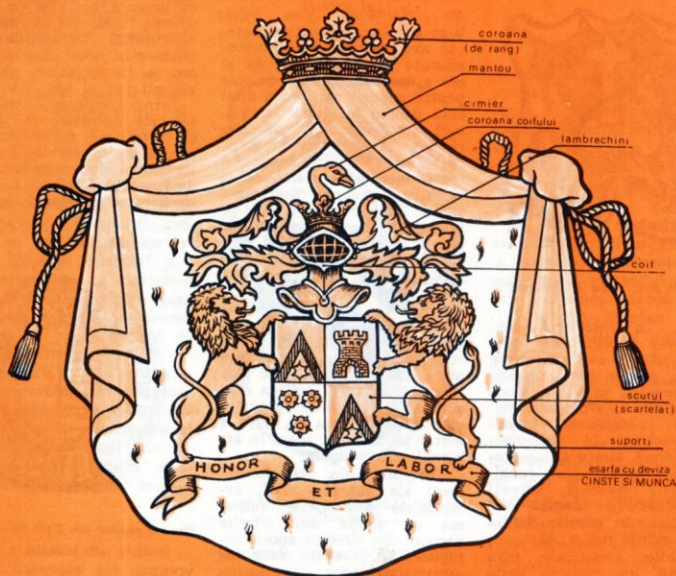
Moțiu Budaș Gilgor — AR; Moțiu Corina Emilia — AR; Răniș Al. — Rm. Sărat; Avasiloiel P. — Cluj-Napoca; Lazăr Taisia — Alba Iulia; Rusu Antoaneta — B; Abrudan Mihai — Dingău Mic, CS; Creț Ioan — Oradea; Chirău Adrian — Cluj-Napoca; Turcanu Constantina — Pitești; Floru Teodor — B; Alexandru Gabriel — Focșani; Bellu Gu. — BV; Dimitriu Eugenia — Tecuci; Budan Marius — B; Nasta Mihai — B; Zădaru Elisabeta — Filiași, DJ; Dumitru Stăyăruș — B; Anuța Blaga — Singeoz-Bai, BN; Adrian Cosma — BZ; Valeanu D-iru — Birlad; Marinache Gh. — B; Antonescu Victor — B; Crețu Mihai — Cluj-Napoca; Ambrus Adriana — Baia Mare; Haralamb Rhea — B; Melinte Paraschiva — Nicorești, GL; Melinte Tiberiu — Nicorești, GL; Bălănescu Ștefania — B; Grigore Gheorghe — Mangalia, CT; Preda Gelu — Vijelja, GJ; Băliță Mihail — Ocna Mureș, AB; Naftănilă Mihail — Ploiești, Willy Sloimovici — B; Szabo Zoltan — Sighetu Marmatei, MM; Guja Ovidiu — Cluj-Napoca; Guja Horațiu — Cluj-Napoca; Dandes Grigore — Timișoara; Lie Eugenia — Cluj-Napoca; Ionescu Maria — B; Sandulescu Dumitru — B; Guja Ivenale — Cluj-Napoca; Silvia Saghin — B; Leonte Lețitia — Tg. Ocna; Pleșa Laurențiu — Deva; Oprea Ștefan — Cluj-Napoca; Ștemate Anton — B; Pascu Valeriu — Ploiești; Băles Octavian — Archid, BN; Nicodim Romulus — B; Obretin Iulică — Călnăușu, TR; Iepure Samuil — Ciumbrud, AB; Bălăgar Eugenia — B; Iaru Anton — B; Pleșa Eugenia — Deva; Noanea Tudor — Medias; Morar Iosif — Miercurea Ciuc, HR; Rus Vasile — Nazna, MS; Ionescu Mihai — Timișoara; Tămășescu Ioana — Gheorghe Gheorghiu-Dej, BC; Olteanu Emil — Alba Iulia; Irimie Maria — Sebeș; Rizolu Eleonora — B; Rizolu Liliana — Sebeș; Rizolu Simona — Sebeș; Codreanu Pavel — Odoreu, SM; Diaconescu Gu. — CT; Ciurean Larisa — Tg. Ocna; Manu Ion — BV; Tucson Viola — Medias; Gale I. Alexandru — Oradea; Podariu Eugenia — Baia Mare; Butnaru D-iru — IS; Hodoroaga Camelia — BR; Nan Gheorghe — Timișoara; Stereoclu Fabian — Timișoara; Cucu Lucian — Timișoara; Lăzăroiu Mircea — BR; Mărgineanu Aurelian — Craiova; Toma M. Mihaela — Gheorghe Gheorghiu-Dej, BC; Bodonea Constantin — Valea lui Mihai, BH; Ionescu Nicolae — Tirgoșite; Toma V. Aglaia — Gheorghe Gheorghiu-Dej, BC; Dermengea Viorica — CT; Zamfir C. Vasile —

Medgidia; Conțiu Vasile — Reghin; Ionescu M. Ionel — Cîrsoiaș, AR; Cloican Geo. — B; Dondora Nicolae — B; Tămășescu Valeriu — Deva; Gavriluc Manole — Corod-ești, SV; Mihai C-tin — B; Onea Vasile — Măneacu-Ungureni, PH; Onea Ion — Măneacu-Ungureni, PH; Dumitriu Silvia — B; Neculișă Paul — Dolhasca, SV; Man Ioan — Uzicieni; Nicolae Lucian — B; Nicolae Roxana — B; Bratovechi N. — B; Günther Schatz — CT; Diaconu Emanuel — And-răgii de Sus, DJ; Papuc C-tin — B; Ladosan Emil — Silișoșu de Cîmpie, BN; Andreescu Al. — B; Serghie Lala — Berca, BZ; Serghie Ion — Berca, BZ; Pop Elena — Bistrița BN; Savu Dănilă — B; Mitrea Cristinel — Piatra Neamț; Mitrea Gheorghe — Piatra Neamț; Mitrea Maria — Piatra Neamț; Vișariu I. — Pitești; Rădulescu Mihai — BR; Mihaela N. — Birlad; Călin Veronica — BV; Popescu C. — BV; Călin Eugen — BV; Dascălu Stelian — Curtea de Argeș; Mișu I. — Murg-ești, GJ; Horvath Iosif — Dej; Cristu Lăurențiu — B; Găita — B; Andrei I. — Dumbrăveni, SB; Preda Vijelja — Motru, GJ; Popa Mircea — B; Minolu Smaranda — B; Antonescu Vasilescu — BZ; Dărăstean Voicu — B; Badea Adrian — Craiova; Gabor Dragoș — B; Popescu Romeo — Medgidia; Pavelați Victor — Pitești; Bunescu Constantin — B; Afrodita Clodina — Gătaia, TJ; Clonchin Ionel — Timișoara; Măz-reanu Lidia — Sărbănești, SV; Radu Mircea — B; Iscrulescu Cristian — B; Sugaru Romulus — Roman; Vasile Pop — Band, MS; Coras Elena — Arad; Truț Rodica — Arad; Truț Teodor — Arad; Gavrilăța Natalia — Hateg; Gavrilăța Adrian — Hateg; Cusiaș Sorin — Rădăuți; Petrescu N. — Hunedoara; Popa Ioan — Deva; Mihaela Moisan — Aiud; Moisan Dănilă — Aiud; Matei V. — Zăldu; Tima Aurel — Mogos, AB; Popa Varlaam — Olte-nița; Nicorut Aurelia — Sădăroșu, AB; Iancu Mircea — Ploiești; Fătu George — BR; Petri Ovidiu — Ni-migheș, BN; Ilislu George — Ni-migheș, BN; Popa Vladimir — B; Popa-Mirela — B; Albu Dumitru — Mor-teni, DB; Rădulescu Vasile — Co-jocaru, DB; Coma Dumitru — Găești; Epure Ion — GL; Hristea Dorel — Oravița; Hristea Ion — Oravița; Herman Dumitru — Oradea; Hris-tea Doina — Oravița; Benga Constan-tin — Caransebeș; Mina Constan-tin — B; Zărdan Valentin — Reșia; Barbol Aristică — BV; Luca Leon-tina — IS; Luca Gheorghe — IS; Apostol Erolina — IS; Ciucă Eugen — Timișoara; Vasiliu Alexandru — BV; Tone Constantin — BV; Smă-rîndache Nicoleta — Celaru, DJ;

(Continuare în p. 63).

HERALDICA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI MOLDOVEI

DAN CERNOVODEANU

Printre științele ajutătoare ale istoriei, un loc însemnat îl ocupă heraldica. Disciplina are ca dublu obiect de studiu regulile de alcătuire a ansamblurilor de elemente armoriote denumite steme și istoricul lor. Dacă știința heraldică se ocupă, așadar, de principiile teoretice de alcătuire a unei steme, precum și de succesiunea apariției diferitelor modalități de constituire a însemnelor, arta heraldică vizează aplicarea practică, efectivă a acestor principii: prin reprezentarea lor plastică alcătuiește o gamă variată de steme (de stat, de provincie, de oraș, de familie etc.). Artă

heraldică mai cuprinde și studierea evoluției iconografice a acestor însemne de-a lungul uneia sau mai multor perioade.

Inițial, în secolul XII, când a luat naștere heraldica în Europa, această diferențiere nu se produsese încă; știința și arta heraldică însumau cunoașterea modalităților de alcătuire a unei steme, explicarea și descrierea corectă a acesteia. Cu timpul însă, criteriile de creare a blazoanelor s-au diversificat după loc și epocă, ivindu-se deosebiri destul de pronunțate între heraldica diferitelor țări și popoare.

Din ce se compune o stemă? În primul rând, dintr-un **scut** (derivând din cunoscuta pavăză a războinicilor de pretutindeni) ce se poate prezenta sub diferite forme: circular, oval, triunghiular, pătrat, rombic, patrulater (cu baza fie ascuțită, fie rotunjită) etc. Cimpul scutului poate fi împărțit în compartimente numite **cartiere**, colorate într-una sau în mai multe din smalurile heraldice statuate, respectiv: aur și argint (metale), roșu, azur, verde, negru, purpuriu și portocaliu

...și Moldova

Steme de stat: Țara Românească...

(culori). În interiorul scutului sînt reprezentate personaje naturale sau imaginare, animale, plante, aștri, obiecte de uz practic, ustensile, arme de luptă sau de vînațoare etc. Diferite ornamente înconjură scutul la exterior: **timbru** (coif, cimier și lambrechini), **coroană** (de rang), **sprijinitori** (tenanți, suporti și susținători), **mantou sau pavilion** și, în sfîrșit, **deviza** (vezi și schița din p. 43).

Heraldica constituie, prin excelență, un domeniu unde aproape fiecare imagine are un anumit sens simbolic — uneori ușor de înțeles, alteori mai ascuns — sens care trebuie descifrat de către cei ce se studiază această disciplină. Mai ales la început, simbolistica blazonului crea cîteodată așa-numite „rebusuri heraldice”, redactate într-un adevărat limbaj cifrat de un ermetism destul de dificil de dezagat. În genere însă, mesajul stemelor era clar și inteligibil, în special pentru cei cărora

li se adresa: stema unui suzeran avea semnificații binecunoscute de vasalii săi, ca și cea a unui conducător de stat pentru supușii săi, cea a unui oraș pentru locuitorii lui ș.a. m.d. În consecință, prin caracterul ei ilustrativ-simbolic, heraldica a putut exprima o gamă întreagă de noțiuni și situații: starea de neaflînare sau de dependență a unui stat, gradul de autoritate politică a unui feudal, veleitățile teritoriale ale unui monarh etc. Așa, de pildă, prin stema sa — o cetate întărită, cu porțile ferecate — orașul hanseatic Hamburg dorea să-și marcheze independența față de împăratul romano-german. La polul opus, Ludovic de Anjou și-a marcat stăpînirea asupra orașului transilvănean Bistrița conferindu-i stema sa, care a fost reproducă ca atare în armările municipale.

Începînd din primele decenii ale veacului XV, armoriile occidentale (alburile cu steme din diferite regiuni din diverse epoci) înregistrează prezența unor însemne simbolizînd și teritoriile Țării Românești și Moldovei. Ceea ce înseamnă nu numai că blazonul apăruse și pe meleurile locuite de români, dar și că poporul nostru, entitate etnică unitară și perfect distinctă, se integra în procesul de zămislire a noilor simboluri de natură heraldică.

Pînă de cîrînd se afirma că heraldica ar fi luat naștere din necesitatea de a deosebi mai ușor prin însemne spe-

cifice armatele diferitelor monarhi și seniori feudali participanți la cruciade. Ultimele cercetări tind să infirme aproape în totalitate această teză. Heraldica a luat naștere în a doua treime a sec. XII, din contopirea într-un sistem bine încheiat a diverselor elemente emblematice preexistente aflate pe sigilii sau pe echipamentul militar: scuturi de luptă, steaguri (personale sau de grup), dintre care ultimele par a fi jucat rolul cel mai însemnat în viitoarea alcătuire a stemelor. Ca o consecință, în sec. XIII-XV, oricine putea să adopte armierii după bunul său plac, cu singura condiție de a nu uzurpa vreo stemă anterior constituită. Legislațiile restrictive în acest domeniu încep a fi semnalate abia în ultimii ani ai sec. XV.

Într-o asemenea situație, însemnele heraldice au apărut și la români, ele constituind cazuri tipice ale așa-numitelor „arme de asumptiune” (adică autoconferite), a căror confirmare ulterioară de către

Stemă dinastică din Țara Românească

vreunul din voievozii noștri, spre a deveni „arme de concesiune”, nu s-a mai produs niciodată. Faptul trebuie atribuit unor considerente de ordin politic și religios, bazate pe tradițiile ancestrale ale poporului român, tradiții ce l-au determinat să-și însușească într-o manieră specifică practicile heraldice medievale apusene. Tradiția ortodoxă a românilor opunea o anume rezistență acestor influențe, considerate ca pro-

venind dintr-un mediu confesional diferit.

La noi stemele s-au legat, cu precădere, de așa-numitul drept de sigiliu — practic nelimitat la acea epocă. Această particularitate a dat heraldicii românești (fie ea domnească, boierească, orășenească sau districtuală) un caracter net de heraldică sigilară. Însemnele armoriote din Europa medievală au avut un aspect extrem de fluctuant — atât în perioada de apariție cât și ulterior, până la cristalizarea sistemului de reprezentări heraldice. Această lipsă de fixitate este constatată și în alcătuirea stemelor românești, indicând faptul că țările noastre s-au încadrat și ele în același proces general european de transformare, din inițiativă proprie, a simbolurilor emblematice în simboluri heraldice. Dacă, în ceea ce privește stemele individuale, autoconcedarea a jucat principalul rol, în apariția stemelor de stat ale țărilor române, ultimele cercetări duc la concluzia că, în alcătuirea acestor însemne, atât conferirea expresă cât și autoconcedarea au jucat un rol de egală însemnătate. Așa se explică pentru ce, în armoriarele medievale, țările noastre apar reprezentate prin multiple variante de simboluri heraldice, altele decât cele autohtone clasice (acvila valahică și capul de bour moldovean).

Stemă dinastică din Moldova

Trebuie făcută o distincție, în cazul țărilor române, între stema de stat și cea dinastică. Este de neîgăduit că, în epoca feudală, armele unei case domnitoare constituiau înseși armele țării unde domnea respectiva familie. Cîteva excepții au existat, totuși: acolo unde o dinastie a luat locul alteia s-a creat un paralelism între stema foștilor cîrmuitori (considerată implicit ca fiind și a țării) și stema noilor înscăunați. În Țara Românească, pasărea heraldică (inițial un vultur, ulterior „acvila valahică”), ca și celelalte elemente simbolice

Stemă atribuită în armoriarele străine, Țării Românești ...

armoriote atribuite acestui teritoriu ar putea reprezenta reflectarea heraldică a stemelor diferiților conducători din fruntea formațiunilor prestatate de la sud de Carpați, până la încheierea statului feudal de sine stătător; cînd acesta s-a constituit, stemele, conferite sau autoconcedate, ale micilor formațiuni statale românești au cedat locul pășării consacrate de tradiția autohtonă ca simbol exclusiv al teritoriului valahic.

... și Moldovei

Armoriarele străine l-au consemnat însă abia mult mai târziu, ele reproducînd ca steme ale principatului muntean alte elemente (fie arapi sau capete de arapi, fie un leu încoronat sau două din la-bele sale).

În Moldova, succesiunea dinastiilor apare și mai evidentă: la început micii cîrmuitori locali, apoi voievodul Dragoș care cucerește parțial teritoriul, ulterior Bogdan I (unificare integrală) și, după stingerea în linie bărbătească a acestei stirpe, ridicarea Mușatinilor pe tron. Fiecare casă domnitoare a avut, desigur, simboluri heraldice proprii, ceea ce explică stema dinastică de mai târziu, realizată de Ștefan cel Mare¹: această „sin-teză heraldică” reunește multiple elemente armoriote (cap de bour, roză, fascii, flori de crin, cruce) ale unor cîrmuitori anteriori (arme de pretențiune), cât și ale Mușatinilor. Armoriarele europene nu au reproduș nici unul din elementele heraldice din stema de stat și din cea dinastică a Moldovei de la finele sec. XV, atribuind principatului de din-

¹ Detalii pentru această stemă, precum și un glosar de termeni heraldici, vezi și în *Magazin Istoric*, nr. 5/1972.

colo de Milcov alte reprezentări (capete de arapi sau crengi încrucișate, terminate tot prin asemenea capete).

Prezența capetelor de arapi trebuie pusă în legătură cu victoriile obținute împotriva otomanilor de către voievozii români, mai întâi de Mircea cel Bătrîn (cînd simbolul este atribuit Țării Românești), apoi de Ștefan cel Mare (cînd devine, în armoriale, stemă a Moldovei). Acest însemn a intrat din nou în stema atribuită Țării Românești, după marile succese militare ale lui Mihai Viteazul împotriva Porții.

Cît despre leu (de proveniență fie dacică, fie cumană, fie asănească), presupunem că el reprezintă vechile arme ale Basarabilor ca stăpînituri ai Olteniei, înaintea ridicării lor pe tronul Țării Românești. Ulterior, simbolul a figurat doar pe sigiliile personale ale voievozilor munteni, renunțîndu-se apoi definitiv la el, în favoarea acvilei cruciate, însoțite de o lună crai-nou și de o stea cu șase raze. Totuși, armorialele occidentale — în special cele germane — au păstrat mult timp după aceea imaginea leului ca simbol al Țării Românești.

În sfîrșit, cele două crengi cu capete de arapi, atribuite Moldovei, se leagă de repetațele năvăliri ale turcilor și tătarilor pe acest teritoriu.

Așadar, stemele atribuite Țării Românești și Moldovei de către heraldicii occidentali din sec. XV și XVI au ilustrat, foarte probabil, evenimente și situații reale la vremea lor, care apoi au fost date uitării. În plus, prezența stemelor românești în aceste armoriale dovedește cu prisosință că țările române intraseră la acea epocă în conștiința politică europeană, bucurîndu-se de considerația ce se acorda unor state feudale bine închegate, cu o forță militară capabilă să reziste Imperiului otoman în plină expansiune.

• clio anunță • clio anunță

○ „mască” de bronz
din secolele III-II î. e. n.

În colecțiile Muzeului de Istorie a R. S. România, din București, a intrat, cu cîțiva ani în urmă, o mască-aplică din bronz. După cum se poate observa și din imaginea de mai sus, ea redă fața unui personaj (probabil o divinitate). Ochii migdalati, verticali, nasul drept, cu baza mai lată, și gura rotundă sînt în relief. Toată partea interioară este scobită.

Imaginea aflată pe masca respectivă se aseamănă cu reprezentările de divinități celtice descoperite în spațiul cuprins între Atlantic și Nipru: cele de pe „măștile” de la Tarbe din sud-vestul Franței și Pecari din R. S. S. Ucraineană, datînd din secolele III-II î. e. n., sau cu capetele personajelor cu coarne, de pe placa de centură geto-dacă din sec. I î. e. n., descoperită la Popești, lângă București.

Asemănările la care ne-am referit, ca și faptul că este singura piesă de acest fel descoperită pînă acum la noi în țară, sporesc valoarea și importanța ei. Nu știm însă locul și condițiile în care a fost descoperită. De aceea, în cazul că aceste rînduri sînt citite de cel, sau cei, ce au depistat-o, îi rugăm să la legătura cu secția de istorie străveche, din cadrul muzeului în care se află piesa sau cu redacția revistei Magazin istoric.

George TROHANI,
Alexandru OANCEA

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orânduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulându-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albecensi
aletoi
ansamensi
apiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettgeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantii?)
brigi
brisi

buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegerri
ciconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni

geti (getae),
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaloi
(tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
palopli
palti
panaloi
piarensi
piefigi
plengeti
pleri
pirogeri
piliasti
potulatensi
pradavensi

ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
slensi
sigini
sindi
singi
sithoni
suci
tagri
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zalei
zbaleoni
zerani

Odomantii

Trib tracic¹ numeros, pomenit destul de frecvent în izvoarele literare. În lucrările lor, Herodot, Aristofan, Tucicide, Strabon, Pliniu cel Bătrîn și Stephanus din Bizanț menționează că teritoriul locuit de odomantii era cuprins între Fluviile Strymon (Struma) și Nestos (Mesta), la nord de orașul Siris (azi Serres). De la Herodot aflăm că ei lucrau în bogatele mine de aur și argint ale Muntelui Pangau (azi Pirnar-dag, Kuşnita). Odomantii sînt pomeniți și în comedia lui Aristofan, *Acar-nienii*, reprezentată la Atena în 425 î.e.n.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1-12/1976, 1-4, 6-10/1977.

Theoros, solul atenienilor la curtea regelui odris Sitalkes, îl caracterizează ca fiind „neamul cel mai războinic din Tracia”. Tucicide scrie despre sprijinul militar dat de odomantii atenienilor: în anul 422 î.e.n., Cleon (om politic, adept al unor acțiuni intransigente împotriva Spartei; a murit în timpul războiului peloponesiac) a așteptat la Eion întoarcerea soldaților trimise lui Perdicas, căruia îi cerea „să vină cu armata, potrivit prevederilor alianței” și „în Tracia, lui Polles, regele odomanților”. De aici rezultă că și în fruntea acestui trib se afla un basileu, care conducea forțele militare ale comunității. Atenienii contau pe sprijinul regelui odomanților, căruia i se cerea să aducă „cît mai mulți traci”. Alături de Bradis în tabăra adversă se aflau ostasi din alt trib tracic, faimos și el pe tărîmul faptelor de arme—edonii.

(Continuare în p. 48)

Cărți sosite la redacție

● **DIPLOMAȚIA ROMÂNĂ ÎN SLUJBA INDEPENDENȚEI** (colectiv de redacție: Vasile Gliga, Teofil Bălaș, Ion Ciubotaru, Romulus Neagu, Constantin I. Turcu).
Editura Politică, București, 1977, 272 pp., 10 lei.

● **N. Corivan — LUPTA DIPLOMAȚICĂ PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI.**
Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 192 pp., 7,50 lei: culegere de studii și o cercetare, ambele consacrate politicii externe a țării noastre în vederea cuceririi independenței de stat în urmă cu un veac.

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. 23-31 AUGUST 1944,** (sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară; col. Petre Ilie, col. dr. Al. Gh. Savu, col. Leonida Loghin, coordonator Mihail E. Ionescu).
Editura Militară, București, 1977, 272 pp., 26 lei; în primul din cele patru volume planificate, 300 documente din 23-25 august 1944, privind insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, organizată și condusă de Partidul Comunist Român.

● **PROBLEME DE POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI. 1918-1940, vol. II** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; autori: Viorica Moisuc, Dumitru Tuțu, Eliza Campus, Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Gheorghe Zaharia; coordonator: Viorica Moisuc).
Editura Militară, București, 1977, 456 pp., 16,50 lei; jaloane ale politicii externe românești în perioada interbelică, analizate și interpretate pe baza unei documentații în mare parte inedită.

● **LUCRĂRILE COMISIEI MIXTE DE ISTORIE ROMÂNÓ-UNGARE.**
Editura Academiei, București, 1977, 164 pp., 15,50 lei: comunicările prezentate la primele două sesiuni ale acestei comisii (Budapesta, 1-5 iunie 1971 și București 9-11 februarie 1972).

● **Titu Georgescu — ARGUMENTE ALE ISTORIEI PENTRU O NOUĂ ORDINE INTERNAȚIONALĂ.**
Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 336 pp., 14,50 lei: o carte pe o temă crucială a contemporaneității și viitorului.

● **General-maior de aviație ing. Gheorghe Negrescu — DIN AMINTIRILE UNUI VECI AVIATOR.**
Editura Militară, București, 1977, 368 pp., 12 lei; începuturile aviației noastre, evocate de purtătorul brevetului de pilot militar nr. 2/1911.

● **Cecilia Ioniță — RELAȚII AGRARE ÎN GRECIA VECHE.**
Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 256 pp., 14,50 lei: modul de producție agricol al elenilor, la începuturile istoriei lor.

● **Viorel Cosma — DOUĂ MILENII DE MUZICĂ PE PĂMÎNTUL ROMÂNIEI.**
Editura Ion Creangă, București, 1977, 152 pp., 7 lei; străvechea tradiție și originalitate a culturii muzicale românești într-o primă antologie.

● **Dan Cernovodeanu — BIBLIOGRAFIA HERALDICII ROMÂNEȘTI** (sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice și a Muzeului de Istorie a R.S.R.), București, 1977, 90 pp., 5 lei; interesant bilanț al celor scrise pe tema heraldicii în țările române privind în succesiunea istoriei.

● **Ion Ioniță — LA NÉCROPOLE DU IVe SIÈCLE N.È. À MIORCANI.**
Editura Academiei, București, 1977, 15 planșe, 5 lei: necropola de la Miorcani, jud. Botoșani.

● **Ion Ioniță, Vasile Ursache — LA NÉCROPOLE CARPE DES IIe-IIIe SIÈCLES DE N.È. À VALENI.**
Editura Academiei, București, 1977, 14 planșe, 5 lei: cimitirul carpiilor de la Văleni, jud. Neamț (sec. II-III e.n.).

● **Urmare din p. 47)**

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 47)

Pierii

Important trib tragic, alungat prin luptă din Pieria de către regele Alexandros al Macedoniei, tatăl lui Perdicaes, pierii s-au stabilit apoi în zona de la poalele Muntelui Pangau, dincolo de Strymon, unde exista și un golf, Pieria, după cum ne informează Tucidide. Sînt cunoscute două cetăți ale lor: Phragos și Pergamos. De la Herodot știm că, împreună cu odomanții și satirii, pierii lucrau în minele de aur și argint ale Muntelui Pangau. Tot Herodot afirmă, în paginile consacrate campaniei lui Xerxes, că în armata regelui persan, mai exact printre pedestrașii recrutați pe coasta Traciei, se găseau și pierii. La rîndul său, Strabon arată că, pierii au ajuns să locuiască versantul de nord al Muntelui Olimp. Din vechea lor țară de bastină, ei au adus cultul unor divinități ale muzicii, de origine tracică (ca melodie, ritm și instrumente). Tot de la Strabon știm că grecii numeau muzele și pieride; poetul latin Ovidiu întrebuințează în Triste expresia „corul pieridelor”.

Gh. POENARU BORDEA

Singii

Neam de origine geto-dacică, localizat de V. Părvan pe cursul inferior al Muresului, unde se afla localitatea Singidava, pomenită de Ptolemeu și identificată cu o dacia, recent desoperită în apropiere de Cugir. După opinia istoricului român, neamul singilor era destul de numeros. Ei ajunseseră să se întindă pînă la Dunărea de Mijloc, în zona de azi a Belgradului, unde întemeiaseră o cetate, pe care ceilți aveau s-o numească Singidunum. Aceiași singi par să fi migrat spre vest, pînă în Moravia, unde se află localitatea Singone și spre sud pînă în Peninsula Calcedică (nordul Greciei), unde este menționată o așezare antică cu numele de Singos, din care a derivat și numele golfului din apropiere, Singiticus.

Constantin PREDA

¹ Vezi în acest număr articolul „Cetatea” a învins milenliile.

CASA CNEZIALĂ DE LA UDEȘTI

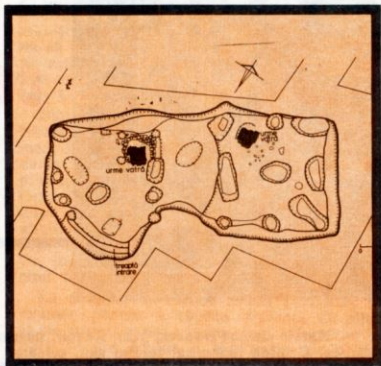
ALEXANDRU RĂDULESCU

Cercetările arheologice întreprinse, începând din anul 1965, în localitatea Udești (jud. Suceava) au dus la o importantă descoperire. Pe o terasă a râului Suceava, în apropierea satului amintit mai sus, a fost identificată o așezare compusă din locuințe îngropate parțial în pământ, așa-numite semibordeie, datând din secolele VI-VII e.n.

Printre acestea se află o locuință mai puțin obișnuită, care a stîrnit un interes deosebit. Este vorba de o construcție adîncită în pământ, tot de tipul semibordeiului. Ea se deosebește însă de celelalte atît prin dimensiunile sale (11 m lungime, 4,50 m lățime, față de 3 x 3) ca și prin faptul că este compartimentată în două încăperi aproximativ egale. Pereții casei, din birne de lemn, se sprijineau pe o rețea de stâlpi care aveau probabil un diametru de 50-60 cm. Încăperile nu erau despărțite între ele printr-un perete plin, ci prin stâlpi de sprijin. Acoperișul construcției era alcătuit dintr-un schelet de lemn în două sau mai multe ape, peste care fusese așternut un strat de lut pentru izolare, iar deasupra paie sau stof. Grosimea neobișnuită a stîlpilor de susținere, ca și faptul că încăperea de est era mai coborîtă cu 20-25 cm, ne permite să formulăm ipoteza că peste această încăpere s-a aflat, suprapusă, o altă, situată deasupra nivelului solului și despărțită de cea de dedesubt printr-un planșeu de lemn. În această ipoteză locuința avea, pe latura estică două nivele, accesul la etaj realizîndu-se, foarte probabil, pe o scară interioară de lemn.

Semnificativ pentru valoarea acestei descoperiri este și materialul găsit în locuință: fragmente ceramice caracteristice zonei geografice a nordului Moldovei în sec. VI-VII e.n., oase de animale domestice și sălbatice, fusaiole, ace de cusut confecționate din os, creuzete de turnat metale prețioase, mici obiecte de podoabă (agrafe, cercei). Prezența acestora și îndeosebi a creuzetelor (ceea ce înseamnă că posesorul lor cunoștea surse de minereu), arată că stăpînul casei făcea parte dintr-o populație sedentară, care practica agricultura, creșterea vitelor, vînatăria, meșteșugurile casnice și o metalurgie primitivă.

Au fost găsite și trei monede de aur bizantine — solide — emise de împărații Focas, Heraclios, Constant II și Constantin IV (împreună), ceea ce permite datarea locuinței

Reconstituire de arhitect Constanța Modoran

în a doua jumătate a sec. VII e.n. Pe de altă parte, existența monedelor respective în aceste locuri într-o vreme în care asemenea piese erau extrem de rare în ținuturile îndepărtate de frontierele Imperiului bizantin, ne oferă o imagine a stării materiale a posesorului lor.

O locuință de asemenea proporții, ca și obiectele de felul celor amintite, îndeosebi monedele și creuzetele pentru prelucrarea metalului prețios, arată existența unei diferențieri sociale incipiente între locuitorii așezării, indică faptul că această casă era locuită de un personaj deosebit ca stare materială. Este foarte probabil că ne găsim în fața locuinței unui cneaz de sat, nedespărțit încă de obște (situarea locuinței în imediata vecinătate a altor construcții relevă acest lucru), dar care își va impune din ce în ce mai mult prerogativele de mic stăpîn feudal al locului. Descoperirea de la Udești surprinde deci concret fenomenul de diferențiere socială din cadrul obștii sătești, diferențiere care în perioada următoare a dus la apariția primelor formațiuni statale feudale timpurii amintite în sec. X de izvoarele scrise ale istoriei.

JEAN RENOIR:

**„DACĂ AR FI
S-O IAU
DE LA ÎNCEPUT...”**

Marele cineast francez, Jean Renoir, născut în 1894, aparținea unei familii cu bogate tradiții artistice. Urmînd îndemnul tatălui său, celebrul pictor impresionist, Pierre Auguste Renoir, Jean debutează ca ceramist, dar curînd pornește pe un drum propriu și realizează — în 1924 — primul său film *La fille de l'eau* (Flica apeli), operă tributară încă influenței paterne, de vreme ce el însuși o apreciază ca „esențialmente picturală”.

Filmele sale ulterioare s-au concentrat însă asupra unei problematice de pregnantă actualitate — înfierînd perfida Ipocrizie pe care burghezia o impune ca o obligație a relațiilor umane (Regula jocului), demascînd absurditatea feroce a războaielor imperialiste (Iluzia cea mare), bîcîind aviditatea și lipsa de scrupule a privilegiatilor unei societăți întemeiate pe exploatare (Testamentul doctorului Cordelier), cîntînd faptele glorioase ale revoluționarilor francezi din 1789 (Marseieza) etc. — reușînd să impună un stil, pe care specialiștii îl definesc ca „imposibil de a fi clasat, întrucît e în același timp realist, poetic, buf, satiric”. Jean Renoir și-a cîștigat astfel dragostea și admirația unui public uriaș și a celor mai de seamă critici cinematografici, dar și ura răzbunătoare a celor vizați de săgețile sale de celuloid, care, pe cît au putut, i-au sabotat în activitatea sa creatoare.

Memoriile sale apărute la Paris, în 1974, *Ma vie et mes films* (Viața și filmele mele) — din care, cu titlul și subtitlurile noastre, reproducem cîteva fragmente prescurtate — ni-l dezvăluie și ca observator lucid al epocii marcate de două războaie mondiale (care au durat, în total, aproape 10 ani) și de o perioadă interbelică, în care Europa a avut de înfruntat cea mai mare primejdie din istoria sa — fascismul.

Datorită urmărilor tirzilor ale unei răni din război, a fost nevoit, în 1970, să-și întrerupă cariera de regizor, în plină putere de creație; a rămas în lumea artei, abandonînd însă aparatul de filmat în favoarea condeiului.

Jean Renoir și-a exprimat convingerile politice în cuvînte: „Dacă ar fi s-o iau de la început, chiar cu riscul de a fi pus la zid, aș fi tot de partea comunismului”. Această atitudine a contribuit la făurirea unei opere străbătute de realism, generozitate și umanism.

În carlinga pilotului militar

Prietenii pe care i-am cunoscut în timpul războiului (1914-1918) nu purtau nici sabia mușchetarului, nici chipiul cu pompon al grenadierilor lui Napoleon. Limbajul lor era simplu și lipsit de afectarea caracteristică ziariștilor din spatele frontului. În tranșee,

n-am auzit niciodată cuvîntul „viteză”, nici cuvîntul „nemțoi”. În schimb, am auzit adesea termenul „șmecher”: „E nevoie de trei șmecheri ca să-l ajute pe bucătar”.

Sederea mea în tranșee fusese întreruptă de un glonț german. Rana pe care mi-o făcuse la picior nu s-a vindecat niciodată. Aveam să schiopătez toată viața, dar, paradoxal, desco-

perisem un avantaj: schiopul nu vede viața din același unghi ca omul normal.

După mai multe peregrinări, am ajuns într-o escadrilă a aviației militare, unde m-am împrietenit cu un băiat remarcabil. Era fiul celebrului profesor Richet, laureat al Premiului Nobel și descoperitorul anafilaxiei¹. Și eu și camarazii mei din escadrilă îl admiram orbește pe profesorul Richet. Nici unul dintre noi habar n-avea ce e anafilaxia.

Întorcându-se dintr-o permisie, Richet mi-a spus: „Tata m-a dus să văd un film în care joacă un actor extraordinar. Pretinde că e cel mai bun spectacol la care a asistat de mulți ani încoace și-l consideră pe actorul acesta mai presus de Sarah Bernhardt, de Lucien Guitry și de alte stele. Actorul se numește Charlot². Și Richet începu să-mi explice că acel Charlot aducea din nou arta dramatică

Charlot. M-am dus mai întâi să-l îmbrățișez pe fratele meu mai mare, Pierre, pe care nu-l mai văzusem de la începutul războiului. Avea brațul drept sfărâmat de un glonte german și era demobilizat. Profesorul Gosset, un chirurg genial, încerca să-l ajute să se poată folosi, parțial, de mină, grefându-i oase luate din alte părți ale corpului. Pierre era un martir. Nu se plîngea niciodată. Spera, datorită măiestriei lui Gosset, să-și poată relua meseria de actor.

Era căsătorit cu actrița Vera Sergine. De-abia mi-am scos mantaua cu glugă și chipul, că Pierre m-a și întrebat: „L-ai văzut pe Charlot?” I-am spus care erau părerile profesorului Richet. „Nu mă miră, a spus el, măreția atrage măreție”. Și ne-am dus împreună să vedem un scurt metraj cu Charlot la un mic cinematograf. Dacă aș spune că am fost entuziasmat ar fi prea puțin. Eram tulburat. Descoperisem geniul lui Charlot.

După ce mi s-a terminat permisia, m-am întors la escadrilă unde am aflat că, la cererea mea, fusesem transferat la Școala de aviație de la Ambérieu pentru a urma cursurile de pilotaj. Pînă atunci fusesem observator³. Ceea ce nu mă amuza deloc. Eram pasionat după mecanică și, plimbat prin văzduh de altcineva, îmi făcea impresia că mă aflui în fața unei jucării fără a avea voie s-o ating. Or, jucăriile nu sînt interesante decît atunci cînd le poți desface în bucăți.

La sfîrșitul cursurilor m-am prezentat la examen pentru a căpăta diploma de pilot și am fost respins: aveam cinci kilograme în plus. Mi-am impus o săptămînă de regim alimentar sever, lucru cu atît mai greu, cu cît eram un gurmând: îmi plăcea să beau și să mîncîc bine. Nici acum n-am uitat săptămîna aceea sinistrală. Eroismul mi-a fost răsplătit, și, cu aprobarea cîntarului, am luat examenul de pilot. Chiar în seara examenului, m-am îndopat cu varză călită stropită cu vin alsacian. Am fost repartizat la o escadrilă de recunoaștere, unde am rămas pînă cînd un accident neplăcut de aterizare mi-a întrerupt cariera aeriană. Aviația franceză n-a pierdut nimic: nu eram un pilot prea bun.

După cîteva repartizări provizorii, am fost trimis în spatele frontului. Noile mele atribuții mă obligau să stau în Paris și-mi lăsam mult timp liber. Amintirea lui Charlot stăruia. Am văzut și revăzut toate filmele lui care rulară la Paris și încîntarea nu mă scăzută de fel. Am început să mă interesez și de alte filme, ajungînd un adept fanatic al cinematografului. Charlie Chaplin mă convertise. Ajunsesem să văd cîte trei filme pe zi, două după-amiaza și unul seara. Cinematograful era gata să mă primească.

¹ În primul război mondial, observatorul ocupa cea de-a doua carlingă a avionului, în spatele pilotului. Rolul său era nu numai de a studia (și eventual a fotografia) teritoriul inamic, (mişcări de trupe, concentrare de artilerie, poziții deplasate etc.) ci și de a mînu propriu sa mitralieră în cursul luptelor aeriene, precum și de a arunca micile proiectile folosite pe atunci în raidurile de bombardament.

Charlie Chaplin în tranșeele primului război mondial, reconstituite pe platoul de filmare

la simplitatea astăzi uitată, punînd în prim plan preocupările esențiale ale omului: frica, foamea, dorința, bucuria, tristețea.

De îndată ce am avut o permisie, am plecat la Paris cu intenția de a vedea un film cu

¹ Stare de hipersensibilizare specifică a organismului, la acțiunea unei substanțe toxice.

² Diminutiv de la Charlie, în cazul de față desemnîndu-l pe Charlie Chaplin.

Întîlnire în Piața Căpitaniei

În 1933, la Berlin am făcut cunoștință cu Alfred Flechtheim, proprietarul unei galerii de artă¹ artist și scriitor, a cărui personalitate mă intriga. Am sunat la ușa magazinului său și m-am prezentat unui tânăr cu o alură ciudată de feminină, în uniformă de șofer. M-a pus să-mi repet numele de câteva ori, apoi, privindu-mă bănuitor, m-a rugat să aștept. A dispărut în interiorul galeriei. Mai târziu, am aflat că mă anunțase în felul acesta: „E unul la ușa, care zice că-i Renoir. Mîine-poimîine ne pomenim cu Rembrandt!”. Flechtheim stătea de vorbă cu un vizitator, a cărui ținută mai mult decît corectă, m-a izbit. Era pictorul Paul Klee². Numai această întîlnire ar fi fost de ajuns ca să justifice călătoria mea la Berlin. Împreună cu noii mei prieteni — Flechtheim și Klee — m-am lansat în explorarea unui Berlin inedit.

Flechtheim cunoștea aspectele ciudate ale marelui oraș. Am petrecut o seară la Alexanderplatz Grosses Balhaus³. Seara aceea mi-a confirmat ceea ce știam mai dinainte: înfrîngerea [din 1918] era încă grav resimțită. Spiritul berlinez de atunci și-a ascundea cu grijă, sub o vervă sarcastică, neîmămurita sa disperare. Berlinul acelei epoci era un teren fertil, unde înflorea tot ce era mai bun și tot ce era mai rău.

Hitler ajunsese la putere. Am hotărît să rămîn în Berlin, crezînd că aș putea fi martorul unor evenimente istorice. Dar mi-a fost dat să asist la un incident mîrșav: niște tineri în cămăși brune au silit o bătrînă evreică să îngenuncheze și să lingă trotuarul.

Hazardul mi-a hărăzit, la sfîrșitul șederii mele, un episod pe jumătate comic. Eram într-un taxi condus de un șofer bătrîn. Șoferii berlinezi sînt niște tipi aparte. Ai impresia că te cîntăresc din privire înainte de a accepta să te ia în mașină. Limbajul lor pitoresc exprimă, într-adevăr, hotărîrea de a nu se ploconi în fața nimănui. Al meu n-a încetat să bombăne tot drumul. Pentru a ajunge la adresa pe care i-o indicasem, traseul cel mai direct trecea prin Piața Căpitaniei, adică prin fața reședinței noului cancelar al Germaniei, Adolf Hitler. Am găsit piața înconjurată de un cordon de pază. Unul dintre oamenii de ordine a vrut să oprească taxiul. Furios că i se poruncește, șoferul meu a apăsât și mai tare pe pedala acceleratorului și a zbughit-o, fără a se sinchisi, prin piața goală.

În clipa cînd taxiul a ajuns lingă grilajul Căpitaniei, pe poarta acesteia ieșea un enorm Mercedes decapotat. În picioare, lingă șoferul

în uniformă, un personaj pe care n-aș fi putut să nu-l recunosc: era Hitler. Fără a se tulbura, șoferul meu a mers paralel cu mașina Führerului, continuîndu-și drumul, în urma automobilului lui Hitler. Generalii de pe bancheta din spate mă priveau bănuitori. Mi-am dat

Cadru din filmul *Iluzia cea mare*

seama că se străduiau să-mi ghicească identitatea. Hitler, mult prea ocupat cu saluturile, nu dădea atenție acestui detaliu infim. Șoferul meu, imperturbabil, nici nu-l privea pe „marele om”. În cele din urmă, la încrucișarea unor străzi, mașina lui Hitler a luat-o la stînga și taxiul la dreapta.

Vinul rubiniu: pro și contra

Tocmai terminasem filmul *Crima domnului Lange*, care avusese mare succes. Datorită lui fusesem inclus în cohorta cineaștilor de stînga, fără îndoială, pentru că acolo era vorba despre o cooperativă muncitorească. În 1935, Partidul Comunist Francez mi-a cerut să fac un film de propagandă, ceea ce am și făcut, cu bucurie. Mi se părea că orice om cinstit era dator să combată nazismul. Eu fac filme; singura mea posibilitate de a lua parte la lupta aceea, era să filmez. Mă amăgeam însă cu forța cinematografului. *Iluzia cea mare*, cu tot succesul avut, n-a împiedicat cel de-al doilea război mondial. Dar mi-am

(Continuare în p. 61)

¹ Alfred Flechtheim fusese unul dintre primii experți care apreciaseră geniul lui Auguste Renoir, tatăl automobilului.

² Paul Klee (1879-1940), pictor german de origine elvețiană și unul dintre corifeii artei moderne; a fost un adversar consecvent al fascismului.

³ „Marea sală de bal din Alexanderplatz”, situată în centrul Capitalei, era un dancing-cabaret, al cărui program artistic cuprindea numeroase cuplete polemice și cîntece satirice cu caracter politic de actualitate.

Seria a II-a de întrebări

1.

Un important document, din 1893, al mișcării socialiste, aprecia republica drept „singura formă de stat posibilă și compatibilă cu socialismul”.
Documentul? (1972)

2.

Cum l-a „stigmatizat” domnitorul Gheorghe Bibescu pe frații Alexandru, Ștefan, Nicolae și Radu Golescu și pe vărul lor Alexandru-Arăpila? (1971)

3.

Încă la începutul secolului trecut, în Țara Românească, a fost redactat un Plan sau o formă de obținere republicească, aristo-democraticească. Deși cu limite, proiectul ilustra tendințele progresiste ale claselor în ascensiune — mica boierime și burghezia.
Cine a fost autorul acestui proiect? (1972)

4.

La 1 decembrie 1849, într-o „epistolă” trimisă domnului Țării Românești, C.A. Rosetti, participant la revoluția din 1848, își mărturisea „visul” său și al celorlalți revoluționari exilați.
Ce visau revoluționarii surghinului? (1972)

5.

În timpul revoluției de la 1848, președintele Guvernului provizoriu a depus jurământul pe o sabie, despre care a spus: „A fost cea dintâi sabie ce s-a tras în țara română [...] pentru Constituție, pentru Republica Română”.
Numele lui? (1968)

6.

Înfăptuirea republicii, prezentă în gândirea politică a pașoptiștilor, implica cu necesitate o condiție obiectivă, menționată și de Dimitrie Brătianu într-o scrisoare, din 30 iunie 1848, trimisă prietenului său Paul Bataillard, în care se referea la conținutul Constituției pașoptiste românești.
Care era această condiție? (1977)

7.

Ce nume simbolice a găsit scriitorul Ion Vinea, pentru Dealul Spirii, locul unde s-a judecat procesul comuniștilor arestați după Congresul din 1921? (1971)

8.

O broșură, semnată de I.C. Drăgescu, aprecia pe fiica unui cunoscut fruntaș pașoptist, ea însăși participantă activă la revoluția din 1848 ca „o republicană sinceră și devotată”.
Numele ei? (1977)

9.

Masele de români și maghiari, participante la răscoala din 1514, au proclamat „Republica, desființarea nobilimii și suveranitatea poporului”.
În ce localitate s-au exprimat astfel Gheorghe Doja și ortacii săi români și maghiari? (1972)

10.

„Cuvîntul Republică este vorbă veche, care va să zică lucru al tuturor. Republica este un stat în care oamenii adună în grijă singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpînire pe cap, avînd în lucrarea lor regulă — dreptatea și drept tîntă — frăția”.
Cuvintele îi aparțin lui Nicolae Bălcescu. În ce lucrare a sa au apărut ele? (1972)

Poșta concursului

ION DUMITRESCU, din București: Concursul este dotat cu un total de 30 premii, așa cum s-a anunțat în numărul trecut al revistei. Premiul VI consistă în cinci sticlouri HERO — nu în patru, așa cum a apărut, datorită unei erori de corectură (autoarea greșeli: Ana-Maria Șerbănescu).

ROMAN MIHĂESCU, din Timișoara ne cere cîteva precizări:

1) E preferabil ca răspunsurile să fie dactilografiate; dacă nu, e obligatoriu să fie scrise cu cerneală sau pastă, foarte cîte.

2) Participanții sînt rugați ca, alături de nume, prenume, adresă, să indice și profesia lor.

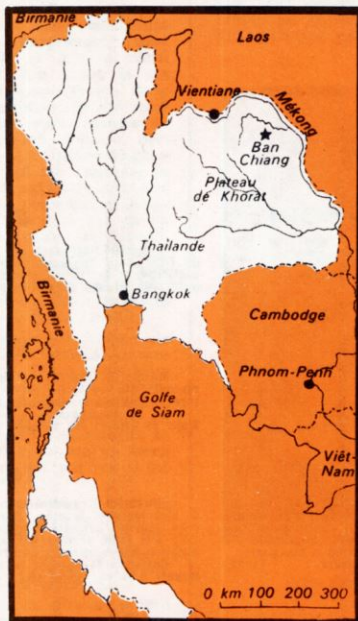
3) La concurs pot participa oricîți membri ai unei familii, fiecare dintre ei trimițînd o copie semnată a răspunsurilor și, bineînțeles, anexînd taloanele respective. Fiecare concurent va trimite răspunsurile sale în plic separat.

4) Oricine poate concura cu două sau mai multe serii de răspunsuri, însoțite de taloanele respective. Fiecare set de răspunsuri va fi trimis în plic separat. Pentru fiecare set de răspunsuri corecte, se atribuie un număr de participare la tragerea la sorți.

5) Răspunsul urmează a fi formulat foarte concis, fără a se menționa numărul revistei, anul de apariție, pagina etc.

6) Dacă buletinele cu toate răspunsurile exacte depășesc numărul premiilor, la tragerea la sorți vor participa numai aceste buletine.

Patria bronzului:

MESOPOTAMIA SAU THAILANDA?

FLORENTINA VLĂDĂȘCĂU

Arheologia clasică susține că leagănul civilizației bronzului a fost Orientul Mijlociu, de la granița mileniilor IV-III î.e.n., de unde acest aliaj s-a extins în restul lumii. Stadiul de dezvoltare a forțelor de producție a permis aici, în Mesopotamia, extragerea minereurilor de cupru — necesare preparării bronzului — apariția tehnologiei de obținere și utilizarea noului metal. Schimbările fiind și ele de mult statornicite au asigurat difuzarea obiectelor de îndată ce ieșeau din tiparele lor.

Cercetări arheologice recente repun în discuție această teză, până acum unanim recunoscută. În localitatea Ban Chiang, din nord-estul Thailandei, la mii de kilometri de Mesopotamia, s-au descoperit obiecte care ar plasa începutul epocii bronzului în Asia Sud-Estică, lungindu-i vîrsta cu 1 000 ani (mileniile V-IV î.e.n.), scrie Pierre Rossion, corespondentul revistei Science et vie. Conform opiniei tradiționale această zonă ar fi cunoscut bronzul abia la începutul mileniului I î.e.n.

Pe platoul de la Ban Chiang, au fost descoperite 126 schelete umane și numeroase obiecte din bronz, fier, fildeș și ceramică. Tratate prin diferite procedee, inclusiv cu carbon radioactiv (așa-numita „clepsidră a planetei”), osemintele și vasele de ceramică și-au trădat vârsta: 6 000 ani. Pentru metale nu există încă o metodă de datare, dar se crede că bronzul din care au fost confecționate aceste obiecte ar fi aparținut și el din mileniul IV î.e.n.

Orientalul Mijlociu folosea o metodă primitivă pentru a obține acest metal. Produsele descoperite în Thailanda au fost confecționate — potrivit opiniei prof. G. Carrière de la Universitatea din Brookhaven și R. Maddin de la Universitatea din Pennsylvania — dintr-un aliaj mai ductil, de mai bună calitate, rezultat al unei metalurgii mai avansate. Ele le-au precedat cu un mileniu pe cele găsite în Orientalul Mijlociu, deci epoca bronzului s-a născut în sud-estul Asiei.

Dar cine erau locuitorii așezării de la Ban Chiang? Studiile antropometrice întreprinse relevă originea lor polineziană. Dimensiunile craniului, forma nasului, depărtarea ochilor, statura, ca și lungimea membrilor față de trunchi corespund tipurilor umane din Tahiti și din alte insule ale Pacificului. Atestarea polinezienilor în nord-estul Asiei nu este de altfel foarte nouă; se știe deja că ei au emigrat spre Indochina. Am putea deci presupune că descendenții lor, emigrați în Thailanda, au inventat bronzul. Polinezienii erau excelenți călători; teze recente susțin chiar că ei ar fi început să brăzdeze apele Pacificului și să-i populeze insulele cu 35 000 ani în urmă, că ar fi colonizat Australia și insulele orientale ale Indoneziei actuale și că peregrinând, în pirogile lor, ar fi atins și Indochina. Încercându-se reconstituirea traseelor, nu s-a putut stabili exact din ce insulă sau arhipelag polinezian provine populația regiunii thailandeze. Un detaliu semnificativ l-ar putea constitui și modul de înhumare a localnicilor: cu capul întors spre nord-

est, acel nord-est de unde veniseră polinezienii. Numeroasele schelete de iepuri, pui de găină, porci, rațe, precum și boabele de orez găsite în timpul săpăturilor dovedesc că foștii nomazi ai mărilor se înfulețneau cu creșterea animalelor și cultura orezului. Armele de piatră și bronz par să indice practica vânătorii. Olăritul, una dintre cele mai revelatoare înțelepciuni pentru arheologi, atestă varietate și rafinament. S-au descoperit vase nefinisate de faianță și argilă, altele parțial pictate sau ornate cu flori, șopîrle, șerpi, pești, insecte, porci, bivoli, rinoceri.

De unde la început obiectele din bronz de la Ban Chiang se executau prin ciocănire, mai târziu meșteșugarii au folosit tipare în piatră și, în sfîrșit, au inventat cel mai complicat procedeu de turnare numit „cu ceară pierdută”. Această tehnologie de un mare rafinament constă din modelarea unui obiect în ceară, acoperirea lui cu un strat de lut fin, în care se fac orificii. După încălzire, cînd ceara se topește, se toarnă bronzul lichid în locul cerii topite. După ce învelișul de lut se sparge, aliajul se răcește, urmînd finisarea obiectului turnat. Cele mai vechi dovezi ale folosirii acestui procedeu tehnic superior — brățări, figurine antropomorfe, șerpi — le găsim pînă acum doar în Mesopotamia și Egipt, ele datînd de la începutul mileniului III î.e.n.

Fără a contesta, în general, valoarea analizelor, unii specialiști, ca, de pildă, prof. Jean Boisselier și cercetătoarea M. Thierry, se arată reticenti față de ipoteza nașterii bronzului în Thailanda. Condițiile în care s-au extras osemintele și vasele de ceramică nu au fost întotdeauna sterile, afirmă ei, ceea ce poate denatura foarte lesne rezultatele. Apoi obiectele găsite sînt imitații ale unor modele chinezești; or, este greu de admis că artizani atît de dibaci ca cei de la Ban Chiang — ce ar fi devansat cu 1 000 ani invenția bronzului — s-au mulțumit să copieze produse aparținînd unei alte civilizații. Alți cercetători își ex-

primă rezerve față de datarea propriu-zisă: din cauza condițiilor climatice ale sud-estului Asiei, această operație, făcută cu carbon radioactiv, implică un coeficient mare de eroare. Un sol umed cu este cel din acea zonă expusă musonilor, poate „îmbătrîni” considerabil mostrele.

Obiecte de bronz
descoperite la Ban Chiang

Descoperirile de la Ban Chiang reprezintă deocamdată încă o enigmă. În datările cu carbon radioactiv însă poate fi vorba de o eroare de câteva sute de ani, nu de 3 000 ani.

Săpăturile continuă, în speranța găsirii unor elemente mai sigure despre cele aproximativ 300 așezări identificate pe platoul din zona Ban Chiangului. Se deschide astfel un capitol major în istoria arheologiei, o știință care s-a fixat prea mult timp în bazinul mediteranean, dar care începe acum să-și concentreze atenția asupra Asiei și Oceaniei.

ORDINE MONAHO-CAVALEREȘTI

VICTOR IONESCU

Ioaniții

Către mijlocul secolului XI, o confrerie de pelerini din orașul italian Amalfi a întemeiat în Țara Sfântă un spital. Era o instituție cu scopuri caritabile și religioase, pusă sub protecția Sfântului Ioan din Alexandria, iar mai

tîrziu, în primele decenii ale sec. XII, sub cea a Sfîntului Ioan Botezătorul. În anul 1099, confreria s-a stabilit la Ierusalim. Spre mijlocul sec. XII, marele maestru Raymond de Puy a reformat pe baze militare congre-

gația, care avea să primească numele de „Ordinul Spitalului Sf. Ioan din Ierusalim”, pe scurt, Ordinul ospitalierilor sau al ioaniților. Era primul ordin monaho-cavaleresc.

Potrivit regulamentelor instituite de Raymond de Puy, principalele misiuni ale ordinului erau luptă împotriva necredincioșilor și ajutorarea săracilor. Congregația era alcătuită din cavaleri — cei de viață nobilă, care purtau armele — preoți și capelani — care oficiau serviciile religioase, și frați-slujitori — cei ce se ocupau de îngrijirea bolnavilor și slujirea cavalerilor (în lupte ei formau infanteria ordinului). Uniforma „civilă” era o mantie neagră, cu o cruce albă în opt vîrfuri cusută pe piept. În timp de război, pentru a ascunde singele de ochii dușmanului, ioaniții aveau mantia roșie, iar la gît o cruce de argint. Un statut special al papei Alexandru IV interzicea celor ce dovediseră lășitate pe cîmpul de luptă să poarte atît mantia roșie, cît și crucea de argint.

Ordinul era divizat în șapte „limbi” — zone de obîrșie a membrilor: Provența, Auvergne¹, Franța, Italia, Anglia, Germania și Castilia-Aragon. Se remarcă preponderența celor de origine latină, mai ales a francezilor, din rîndul cărora au fost recrutați majoritatea marilor maeștri ai ioaniților. Fiecare „limbă” era compusă la rîndul ei din mai multe „comanderii”, aflate sub conducerea unui comandor. În fruntea ordinului se afla marele maestru (titlul său complet era: „Prin grația lui Dumnezeu și a Sfîntului Scaun Apostolic, umil maestru al Sfîntei case a Spitalului Sf. Ioan din Ierusalim și apărător al săracilor lui Iisus Hristos”). La început el a fost ales de adunarea tuturor cavalerilor, iar mai tîrziu de către 13-15 electori. Marele maestru prezida Consiliul marilor ofițeri, care administra bunurile ordinului și era format din marele preceptor (însărcinat cu vegherea respectării statutelor),

¹ Pînă în sec. XV, aceste două regiuni n-au aparținut regelui Franței; inițial independente, au devenit vasele Imperiului romano-german (Provența) și Angliei (Auvergne).

mareșalul, amiralul, trezorierul și turcopelierul¹.

Ordinul se subordona exclusiv Scaunului papal; în fapt însă ioaonii au dus o politică independentă, au avut un statut propriu, pînă în sec. XVII legăturile lor cu Roma fiind eminamente formale.

Odată cu reorganizarea pe baze militare, ioaonii au început să se afirme în Țara Sfîntă ca putere armată; ei au smuls musulmanilor o serie de așezări fortificate: Castelul Coliat (1127) fortărețele Akkar și Archos (1170), Margat și Valenia (1186). Îmbogățirea rapidă a atras însă după sine slăbirea disciplinei interne a ordinului, extrem de dificil de restabilit în tot cursul sec. XII. În anul 1195, marele maestru Alfons de Portugală a reintrodus măsuri severe de disciplină și a impus reguli aspre în privința veșmintelor și alimentației. Deși în fața protestelor cavalerilor Alfons avea să se retragă curînd din funcție, reforma inițiată de el a dat repede roade: în august 1205 ioaonii au izbutit să cucerească cea mai puternică fortăreață din Țara Sfîntă — Krak des Chevaliers².

În următoarea jumătate de veac însă ei și-au pierdut toate posesiunile din Țara Sfîntă; rînd pe rînd au căzut în mîinile musulmanilor Arsuf (1265), Akkar și Krak des Chevaliers (1271), Margat și Valenia (1285). În aceste condiții ordinul s-a stabilit la Accra, primind temporar numele de „Cavalerii Sf. Ioan din Accra”.

În 1291, în urma unei zdrobitoare înfrîngerii suferite în fața trupelor sultanului Halil, un însemnat număr de luptători ioaonii, sub conducerea marelui maestru Jean de Villiers și a regelui Henric II al Ierusalimului, s-au repleat în Cipru. Aici au obținut de la regele insulei orașul Limisso³, cu permisiunea de a-l fortifica. Încercînd să evite dezagregarea ordinului, aflat într-un moment extrem de critic al existenței sale, Jean de Villiers a convocat cea mai numeroasă adunare generală din istoria congregației, în care cei prezenți au jurat să lupte pînă la ultima picătură de sînge pentru recucerirea Sfîntului Mormînt.

Pe măsură ce trecea timpul, regii Ciprului pretindeau cavalerilor impozite din ce în ce mai mari pentru fortăreața cedată. De aceea, ioaonii au solicitat papei Marcellus I dreptul de cucerire a Insulei bizantine Rhodos, important nod comercial și poziție strategică de primă importanță în Mediterana Orientală. Primind aprobarea solicității, ei au debarcat pe insulă în iulie 1308, cucerind-o după numai o lună, la 15 august.

¹ În armata bizantină turcopelii conducea trupa turcopolilor — soldați de origine mahomedană trecuți la creștinism. Funcția a fost preluată de ioaonii prin intermediul regatului Ciprului. În cadrul ordinului, turcopelii conducea infanteria, făcea inspecții anuale, stabila parolele străjilor, pronunțînd uneori și sentințe. După părăsirea Rhodosului de către ordin, această funcție și-a pierdut importanța.

² Fortăreața tipică pentru Orientul cruciat, Krak des Chevaliers se afla pe o înălțime de 300 m, fiind apărată pe trei laturi de lanțul Munților Liban și Antiliban. Ea domina drumurile comerciale care legau Hams și Hamah de Tortosa și Tripoli, fiind totodată o excelentă bază de operații militare.

³ Azi Limassol.

Peste patru ani, o împrejurare politică externă venea să întărească poziția economică a Ordinului ioaanit — procesul templierilor⁴. Ioaonii au participat, alături de Franța și statele creștine din Peninsula Iberică, la împărțirea moștenirii acestora. Stăpîn pe Insula Rhodos și posesor al unei părți însemnate din averea templierilor, Ordinul ioaonilor a atins apogeul puterii sale, comparabile cu a multora dintre principii europeni contemporani.

În mai 1347, ioaonii au obținut o prestigioasă victorie navală împotriva turcilor, care au încercat să ocupe Insula Imbrus⁵ după ce, cu numai trei ani în urmă, își aduseseră o substanțială contribuție la cucerirea Smirnei⁶, alături de flotele papalității și Veneției.

Spre mijlocul sec. XV, cursul politicii ioainite s-a orientat tot mai mult spre Peninsula Balcanică⁷. În marea cruciadă de la Nicopole (1396), ioaonii au reprezentat o forță însemnată a armatei creștine.

În decembrie 1402, Smirna a fost cucerită de Timur Lenk⁸, cavalerii supraviețuitori retrăgîndu-se în Insula Rhodos. La 23 mai 1480, în urma refuzului ioaonilor de a plăti tribut sultanului Mahomed II, turcii au asediat cetatea din insulă. Neputînd înfrînge rezistența cavalerilor și suferind pierderi însemnate, otomanii s-au retras. Moartea lui Mahomed II a salvat Rhodosul și Ordinul ioaanit.

În iarna anului 1522 însă o puternică armată a lui Soliman I Magnificul debarca în insulă, iar la 25 decembrie aceiași au, marele maestru Villiers de l'Isle Adam accepta capitularea, cu condiția ca el și ai săi să poată părăsi nestingheriți insula. În anul 1530, printr-un acord între papă și Carol Quintul, ioaonii primeau Insula Malta — ultima lor bază teritorială — de la care și-au luat și numele de „Cavalerii de la Malta”.

După alungarea lor și din Malta, în 1798, de către Napoleon Bonaparte, Ordinul ioaonilor a redevenit o simplă instituție caritabilă, mutîndu-se în Italia, unde, din 1838, își are reședința la Roma.

Teutonii

La început, istoria teutonilor a avut multe puncte comune cu cea a ioaonilor. În anul 1172, din Ordinul ioaanit s-a desprins un corp de cavaleri germani, cu sediul în biserica Sf. Maria din Ierusalim. Peste șase decenii, în 1190, la Accra acest corp s-a constituit

⁴ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6 și 7/1974.

⁵ Insulă în nordul Mării Egee, azi Imroz.

⁶ Izmirul de astăzi.

⁷ Încă din 1247, regele maghiar Bela IV acorda lui Rembald, mare preceptor al ordinului, prin celebra „Diplomă a ioaonilor”, Banatul de Severin și alte posesiuni. În acest sens, vezi și *Magazin Istorie*, nr. 8/1973 și 4/1976.

⁸ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 9/1975.

într-un ordin cavaleresc independent, sub numele de „Ospitalierii Sf. Maria a germanilor”. În 1199, papa Inocențiu III a aprobat statutele noului ordin. Semnul distinctiv al teutonilor era mantia albă cu o cruce neagră pe umărul stîng.

Ei au jucat un rol foarte șters în Țara Sfinților, atenția fiindu-le îndreptată mai ales asupra posesiunilor din Europa.

Un prim episod important al istoriei teutonilor s-a desfășurat pe pămîntul românesc. În anul 1211, regele maghiar Andrei II a cedat Țara Birsei cavalerilor teutoni pentru a o apăra de atacurile cumane și a asigura succesul misiunii de catolicizare a regiunilor din jur¹. Printr-o serie de acte, teutonilor le-au fost acordate mari privilegii: scutirea de taxe, dreptul de a ridica cetăți și orașe, de a-și alege judecătorii, de a stringe dijma bisericească. Documentele respective conțin și importante știri referitoare la populația românească, găsită de ei aici. Astfel, într-un act din anul 1211 sînt menționați „locuitorii de acum și cei viitori” ai Țării Birsei, iar în altul, din 1222, „oamenii ce locuiesc în tînuțul pomenit”. Urmărind însă să stăpînească singuri aceste teritorii românești, teutonii au intrat în conflict cu monarhia maghiară, regele alungindu-i cu forța armelor în 1225 pe rapacii cavaleri-călugări.

La numai un an după izgonirea lor din Transilvania, teutonii au fost chemați să colonizeze țara prusilor, populație păgînă

nord-europeană, în rîndul căreia misiunile de catolicizare se soldaseră pînă atunci cu eșecuri. În 1226, ducele Conrad de Mazovia, care avea de înfruntat pe prusi, a dispus colonizarea unui grup de cavaleri în tînuțul Chelmo, cu condiția de a organiza și eterniza cruciada, în vederea convertirii prusilor. În luna martie a aceluiași an, teutonii au obținut o confirmare de la împăratul Frederic II, care le acorda dreptul de a invadea și de a cucerii pămîntul Prusiei. Acțiunea de cotopire a acestui teritoriu a început în anul 1230. Bine organizați și înarmați, după zece ani de lupte, ei au cucerit cea mai mare parte a Prusiei. Printr-o bulă din 1234, papa confirma independența statului teuton față de țările din jur.

Între anii 1235-1237, ordinul s-a consolidat prin asimilarea cavalerilor de Dobryzn (ordin întemeiat în 1213 de ducele de Mazovia) și a gladiferilor (purători de spadă)². Grație acestor fuziuni, teutonii au devenit o forță de temut în țările baltice. În anul 1240, cîntînd să-și extindă influența spre est, ei au încheiat un acord cu Suedia, pentru a ataca împreună pămînturile rusești. În bătălia de pe Neva din același an, Aleksandr Nevski a reușit să-i învingă pe suedezi, iar peste numai doi ani și pe teutonii, în celebra luptă de pe lacul Inghetăt Ciud, care a rămas în istorie ca un exemplu de eroism legendar al poporului rus. Mai tîrziu, teutonii au început acțiunea de cucerire a Lituaniei, întemeind orașul Memel (1252) și ocupînd Samlandul. În 1260, la Memel, lituanienii răsculați au provocat o gravă înfrîngere cavalerilor; abia în 1273 teutonii au reușit să înăbușe revolta. Sfîrșitul sec. XIII i-a găsit pe cavaleri instalați definitiv între Vistula și Niemen.

Politica de expansiune spre est, campaniile de cotopire, catolicizare și germanizare forțată au continuat și în sec. XIV. În 1308, teutonii au cucerit Gdanskul, între anii 1308 și 1310 au anexat Pomerania, au recucerit Estonia de la danezi, au înfrînt pe lituanieni (1370) și, în fine, au anexat Insulele Gotland și Samogiția. La sfîrșitul sec. XIV și începutul sec. XV, posesiunile teutone se întindeau de la Oder la Golful Finic.

Confruntarea de forțe polono-teutonă era inevitabilă, mai ales în condițiile Uniunii polono-lituaniene, realizate în 1385. La îndemnul lui Vitold al Lituaniei, în anul 1409, Samogiția s-a răsculat. În urma intervenției Poloniei, la 6 august 1409, teutonii i-au declarat război. Bătălia decisivă a avut loc la Grünwald, unde cavalerii au suferit o înfrîngere zdrobitoare în fața forțelor polono-lituaniene și ale aliaților lor — chei, moldoveni, tătari, ruteni, în total 80 000 oameni.

¹ Acest ordin fusese întemeiat, în 1202, de către epișcopul de Riga, Albert de Buxhövden, pentru convertirea păgînilor din Livonia. Semnul distinctiv al gladiferilor erau două spade roșii pe mantia albă. După cucerirea Livoniei, ei au ocupat în numai șapte ani Estonia. Învingîi însă de lituanieni. În 1238, s-au unificat cu teutonii în anul următor, impunînd condiția ca partea litvono-estoniană a Ordinului teuton să fie autonomă și condusă de un maestru zonal.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1973.

Prin Pacea de la Toruń (1411) teutonii au pierdut Mazovia, Dobrzyn și Samogitia.

În anul 1422, un nou război a obligat pe teutoni să recunoască stăpânirea lituaniană asupra Samogitiei. Cronicile poloneze au remarcat cu acest prilej victoria celor 400 moldoveni asupra cavalerilor teutoni în lupta de la Marienburg¹.

Prin a doua Pace de la Toruń, încheiată în urma războiului din 1454-1466, Polonia a obținut întreaga Prusie Occidentală, iar Ordinul teuton s-a recunoscut vasal regelui.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1975.

A urmat o perioadă de declin. La 8 aprilie 1525, marele maestru Albert de Brandenburg a încheiat cu Polonia un tratat prin care ordinul era secularizat, iar el primea titlul de duce al Prusiei, fiind vasal Poloniei.

În 1561, prin hotărârea marelui maestru Gottard Ketteler, a fost desființat și Ordinul gladiferilor.

Majoritatea foștilor cavaleri au trecut la luteranism. Cei rămași catolici s-au retras în imperiu și au continuat să se considere teutoni. În 1809, Napoleon I, cel care îi izgonise și pe ioași din Insula Malta, a desființat definitiv Ordinul teuton.

Bătălia de pe gheață

Zorii zilei de 5 aprilie 1242. Istoria poporului rus înscrisă strălucita victorie de pe lacul înghețat Ciud (astăzi la granița dintre regiunea Pskov și R.S.S. Estonia) împotriva cavalerilor teutoni. Condușe de cneazul Aleksandr Nevski, armatele ruse, cu un efectiv de 15 000-17 000 oameni, au luptat vitejește împotriva celor 10 000-12 000 cavaleri, care pustiiseră ținutul Novgorodului. Invadatorii salvați cu fuga s-au prăbușit sub gheață.

Asigurând libertatea pământurilor din nord-vestul Rusiei, „Bătălia de pe gheață”, cum a păstrat-o în calendarul său istoria, a afirmat și una dintre cele mai eficace forme ale ofensivei, Inceruirea.

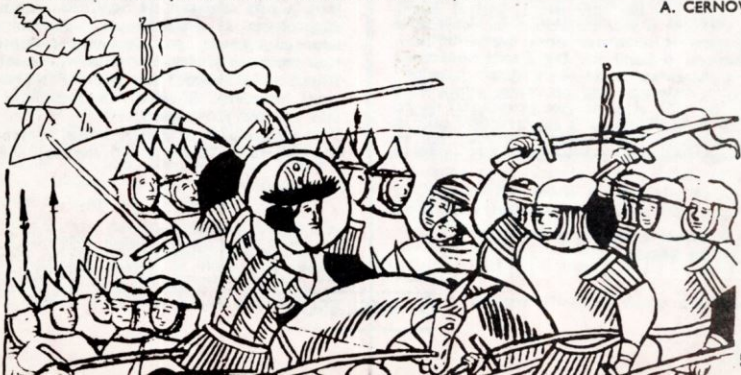
Pînă nu demult, specialiștii n-au putut fixa cu precizie locul unde s-a desfășurat această luptă. O veche cronică rusă menționează că ea a avut loc „pe Lacul Ciud, la Uzmen, lângă Piatra Corbului”, dar, de atunci, s-au scurs mai bine de șapte secole, care au șters de pe hartă atît legenda Piatră Corbului, cît și urmele satului Uzmen.

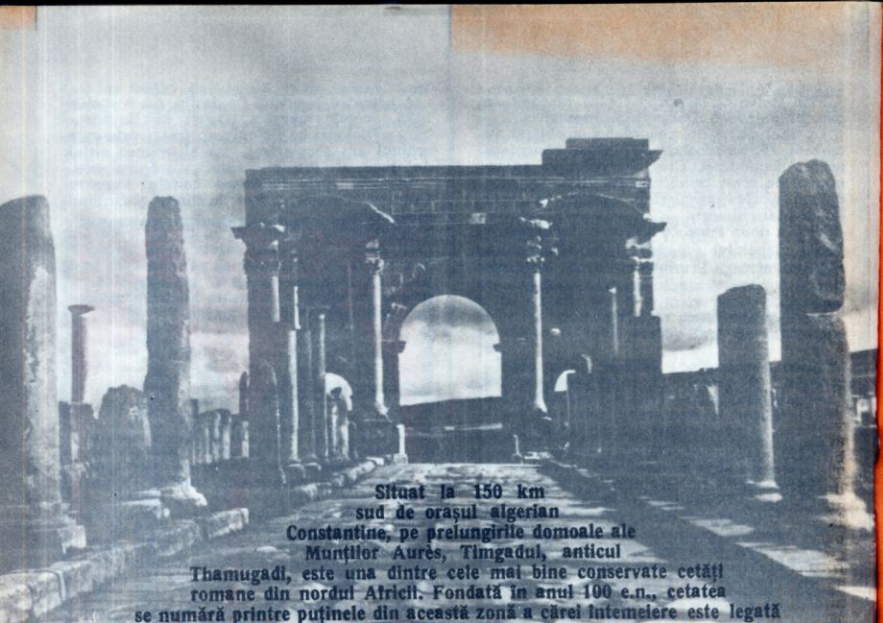
Recent, o echipă de cercetători leningrădeni a stabilit că apele Lacului Ciud cresc treptat spre maluri, ca urmare a unui lent proces tectonic. Multe dintre satele amintite în cronică, printre care și Uzmen, au fost deci inundate, locuitorii mutîndu-se în alte puncte aflate la altitudine mai mare. Cel mai în vîrstă dintre ei și-au amintit că pe o insulă de pe lac se afla odinioară satul Korliaki a cărui biserică arse. Mai tîrziu, satul și, implicit, biserica au fost inundate de apele lacului. Într-adevăr, scofandrii au descoperit pe fundul apei resturile unei biserici arse. S-a purces apoi la cercetarea minuțioasă a reliefului subacvatic, iar pe această bază s-a reconstituit harta părții de sud-est a lacului, așa cum arăta ea la mijlocul secolului XIII. Rămînea de descifrat taina Pietrei Corbului. Datele puse la dispoziție de arheologii submarini au permis concluzia că Piatra Corbului, acum acunsă sub apă, reprezenta o colină înaltă, brăzdată de pante abrupte care slujea drept un ideal punct de reper.

Reconstituind tabloul „Bătăliei de pe gheață”, savanții au răspuns și la o altă întrebare: de ce s-au prăbușit sub gheață cavalerii care reușiseră să se salveze cu fuga? La începutul lui aprilie, cînd a avut loc lupta, lacul era doar acoperit de un strat de gheață gros și rezistent. El suporta convoaie întregi de sâni care treceau pe drumul ce îl străbătea, cu atît mai mult deci trebuia să reziste cavalerilor, chiar dacă ei aveau armuri grele. Sfîrșitul dușmanului rămăsese doar un fapt relatat de cronici, dar neexplanat pînă astăzi.

Savanții leningrădeni au stabilit că, nu departe de Piatra Corbului, de pe fundul lacului înșnesc cîteva izvoare calde, așa încît gheața este aici mai subțire. Cunoșcînd locul, armatele lui Aleksandr Nevski au ocălit zona periculoasă; cavalerii însă au căzut în capcan.

A. CERNOV

Situat la 150 km
sud de orașul algerian
Constantine, pe prelungirile domoale ale
Munților Aurès, Timgadul, anticul

Thamugadi, este una dintre cele mai bine conservate cetăți
romane din nordul Africii. Fondată în anul 100 e.n., cetatea
se numără printre puținele din această zonă a cărei întemeiere este legată
de numele împăratului Traian. Dintr-o inscripție, găsită la 14 km de orașul Tebessa
(anticul Thevessa), aflăm că în anul 103 Traian purta supranumele de
„Dacicus“, pe care și-l luase la sfârșitul lui 102 sau începutul lui 103.

Întemeierea cetății trebuie pusă în relație
cu înfrângerea Cartaginei de către romani
(146 î.e.n.), când teritoriul punic a devenit
provincie romană cu numele de Africa. Spi-
ritul de răzvrătire al triburilor berbere i-a
determinat pe cuceritori să-și deplaseze cor-
pul expediționar spre vest și, din aproape în
aproape, să depășească Thevessa și să ocupe
platoul care mărginea masivul Aurès. În
anul 81 e.n., Legiunea III Augusta și-a in-
stalat tabăra la Lambese (astăzi Tazoult,
comună din Algeria, în nordul masivului
Aurès, care a păstrat importante ruine
romane); 19 ani mai târziu, legatul Muna-
tius Gallus a fost însărcinat cu construirea
Timgadului între cele două centre militare,
Thevessa și Lambese. După unii cercetători,
noua așezare trebuia să constituie o colonie
pentru veterani legionari, care, odată ieșiți
din serviciu, ar fi devenit proprietari de pământ
și, la nevoie, ar fi supravegheat căile de
comunicație dintre taberele militare din est
și vest. Timgadul era destinat, deci, să fie un

oraș și nu o tabără militară în sensul strict
al cuvântului. La întretărirea celor două
străzi principale ale așezării nu se afla
Pretoriul (reședința guvernatorului, ca într-o
tabără militară, ci Forumul. În apropierea
lui, pe o colină, era clădit un teatru de 5 000
locuri. Străzile erau pavate și canalizate.
În Piața Forumului s-au construit, apoi,
bazilici și un templu.

În cele două străzi principale, dădeau al-
tele secundare, mărginite de locuințe, ateliere,
magazine. Spre vest, se afla un impunător Arc
de triumf, numit al lui Traian, dar care, de
fapt, a fost construit de Septimiu Sever, la
sfârșitul sec. II. Prin finețea coloanelor care
flanchează nișele, prin frumusețea capitelu-
rilor corintice și eleganța lor sobră, Arcul de
triumf de la Timgad, care domină în prezent
toată întinderea ruinelor, este considerat cel
mai frumos din Algeria.

În perioada sa de glorie, orașul a ajuns la
o populație de 12 000-15 000 locuitori. De la

TRAIAN DACICUS — întemeietorul unui oraș nord-african

D. VASILESCU

mijlocul sec. II a început construcția unor noi și importante monumente: mari terme, Capitoliul — un enorm templu în mijlocul imensei piețe mărginite de coloane, cu mult mai mare decât Forumul.

Populația Timgadului venera zeii Romei, dar pe lângă templele care sînt comune întregului imperiu, aici se găseau și sanctuare consacrate zeilor africani tradiționali. În fața acestor sanctuare păgine se recunosc și astăzi biserici creștine. Creștinismul a fost introdus la Timgad în sec. III, dar a fost oficializat după domnia împăratului Constantin (306-337). Spre marginea de vest a orașului, se afla biserica donatiștilor, membrii unei mișcări sectare, care cerea supunerea la canoane grele a creștinilor ce-și renegasă credința în timpul prigoanelor religioase.

Dezvoltarea așezării a continuat în tot timpul sec. III-IV, de atunci provenind o serie de mozaicuri de o originalitate și o valoare artistică incontestabile. Au urmat apoi o perioadă de stagnare și, odată cu slăbirea metropolei, decadența. Spre anul 430, Timgadul a suferit invazia vandală, dar năvălitorii au fost nevoiți să se retragă în fața atacurilor repetate ale triburilor din Aurès. În sec. V, aceste triburi au distrus în bună parte orașul, care, lăsat în voia soartei, nu mai avea puterea să se mențină după ce Roma fusese doborâtă¹. Justinian, împăratul de la Constantinopol, considerîndu-se moștenitorul tuturor provinciilor romane, a vrut să le recucere.

Pentru Timgad, recucerirea bizantină din sec. VI ar fi trebuit să constituie o binefacere. Într-adevăr, soldații l-au reconstruit parțial folosind, în mare măsură, materialul de construcție din vechile cartiere; nu departe, spre sud, a fost reclădită o citadelă cunoscută astăzi sub numele de „Fortul bizantin”. Dar Bizanțul nu a putut păstra cetatea, devenită nesigură și izolată, decît un secol. Lăsat în paragină, orașul a dispărut brusc, fiind acoperit de ierburi. După venirea arabilor, în sec. VII, el nu pare să mai fi fost locuit.

Astăzi se conservă încă ruinele bibliotecii publice a orașului, cu săli de lectură și depozite de cărți. Alături de cea din Efes, în Asia Mică, este singura regăsită din epoca romană. Se mai păstrează ruinele termelor, cu pereți dubli, prin care era trimis aerul cald pentru menținerea unei temperaturi adecvate în sălile de baie. Bine conservat este și Forumul, ca și piața, în care se văd și acum tejelele de piatră cu basorelieful, reprezentînd măruri specifice (pești, struguri etc.), și resturi de fontani cu plăci de marmură.

Siluețele coloanelor de marmură ale Templului geniului, coloanele sobre, masive ale Capitoliului, perfectă geometrie a străzilor, vestigiile celorlalte temple și case redau și astăzi imaginea unui oraș antic impresionant, distrus în urmă cu 15 secole.

¹ În anul 476, Romulus Augustulus, ultimul împărat al Imperiului roman de Apus, a fost dețronat de Odoacru, conducătorul mercenarilor germani, instaurîndu-se dominația germană în Italia. (Vezi *Magazin Istorie*, nr. 8/1976.) Imperiul roman de Răsărit, transformat în stat feudal și cunoscut sub numele de Imperiul bizantin, a continuat să existe pînă în sec. XV.

JEAN RENOIR: „DACĂ AR FI...”

(Urmare din p. 52)

zis că mai multe „iluzii mari”, mai multe articole în gazete, mai multe cărți și manifestații pot avea o oarecare influență.

Turnarea filmului *A noastră-i viața* m-a pus în legătură cu oameni care aveau o sinceră afecțiune pentru clasa muncitoare. Credeam, cred și acum în clasa muncitoare. În preluarea puterii de către clasa muncitoare, vedeam antidotul posibil al egoismului nostru nimitor.

Militanții de stînga, din vremea filmului *A noastră-i viața*, erau în mod sincer dezinteresăți. Fiind francezi, aveau toate calitățile și toate cusururile francezilor. Niște realiști generoși. Deși de tendințe diferite, rămîneau francezi. Mă simțeam bine cu ei, căci ne dădeam în vînt după aceleași cîntece populare și după aceiași vin roșu.

Întîmplarea a făcut să mă aflu într-o zi în fața a două grupuri diferite, la Vincennes, în cursul unui mare miting antihitlerist. De o parte, un grup de dulgheri, niște bărbați cu mustați frumoase; de cealaltă parte, un grup de tinere laborante. Grupurile discutau despre țelurile revoluției. „Eu, spuneu un dulgher, cînd o fi revoluție intru în pivnițele bogătilor și golesc cîteva sticle. Tablourile, tacimurile de argint le las acolo... Nu-mi pasă decît de rubiniul cel bun”. O tinăradă din celălalt grup era indignată de raționament: „Cu ce drept îi mai înlocuim pe burghezi, dacă maimuțăm viața lor desfrînată? Vreau să fac revoluție ca să îmbunătățesc condiția omului, să fac din el o ființă mai nobilă și mai generoasă, decît cel făurit de societatea reacționară”.

A noastră-i viața, pe care îl supervizăm, a fost turnat în mare parte de tinerii mei asistenți și tehnicieni. Am regizat numai cîteva pasaje fără să mă ocup de montaj. Un alt film, *Marseleza* mi-a permis să-mi exprim dragostea pentru francezi. Nașterea lui se datorează unui procedeu prea puțin obișnuit. S-a lansat o subscripție. Cumpărătorii biletelor aveau dreptul de a asista gratuit la proiecție, ceea ce a permis finanțarea filmului.

În *Marseleza* povestesc marșul voluntarilor marseiliezi spre Paris și asaltul Palatului Tuileries, cînd s-a pus capăt monarhiei. Pe lângă această evocare istorică, înfățișez viața cîtorva dintre protagoniștii dramei. Treceam de la Ludovic XIV, la Roederer¹, de la regină, la o muncitoare, de la palat, în stradă.

Acestor două filme le datorez faptul că am trăit în spiritul febril al Frontului Popular. Te simțai purtat de un val de generozitate.

Introducere, selecție și traducere de
Ileana ȘOLDEA

¹ P. L. Roederer (1754-1835), om de stat francez.

COPIA ÎN BRONZ A ELEVILOR

„În Magazin istoric, nr. 6/1977 ați prezentat un doborât sculptat de Ettore Ferrari. La Liceul Industrial de construcții din orașul nostru, se scrie ANDONE CUMPĂTEȘCU, din Iași, care ne trimite și fotografia de mai jos, se află o copie în bronz a lucrării sculptorului

Italian, executată de elevii fostei Școli de arte și meserii în perioada interbelică. Față de original, această replică prezintă o serie de mici deosebiri”.

ÎNTRU NICOLAE ȘI GEORGE

„Aflându-mă la Focșani, am trecut și pe strada Maior Sonțu Nicolae” se scrie VASILE MANZA, din Bacău. „Pe o tablă am văzut și precizarea că acest ofițer, erou de la 1877, a făcut parte din Regimentul 10 doborâni. În nr. 6/1977 al revistei dv., eu am citit despre maiorul George Sonțu. Care era adevăratul său nume?” întreabă cititorul băcăuan.

Eroul de la 1877 se numea George Sonțu. S-a născut la 5 octombrie 1841 la Focșani. Tatăl său, Nicolae Sonțu, militar activ, a participat la revoluția din 1848 și a fost, de asemenea, un susținător al Unirii. George Sonțu a comandat Batalionul 1 din Regimentul 10 doborâni. A murit la 30 august, în lupta pentru cucerirea redutii Grișia 2.

Rămâne ca editii focșeneni să precizeze cine este dedicată strada respectivă: tatălui (Nicolae, dar nu maior) sau fiului (maior, dar George)?

O PUBLICAȚIE SOCIALISTĂ IEȘEANĂ

Întâlnind, în nr. 5/1977, un citat reprodus din gazeta socialistă Besarabia, cititorul BADEA R. RĂDUCANU, din Tirgu Mures, dorește să cunoască unele date referitoare la această publicație.

Besarabia a fost editată de Cercul socialist din Iași, din inițiativa doctorului N. Russel. Paginile ei erau menite răspândirii ideilor socialiste în rândul maselor, luminării poporului muncitor. „Alt scop nu vom avea în viața noastră, decât împuternicirea poporului român. Pentru a ajunge la acest scop dorit de noi, am format acest jurnal” se scrie în primul număr, din 28 septembrie 1879. Gazeta a fost suspendată de autorități în decembrie 1879.

Un studiu consacrat acestei publicații se află în lucrarea Presa muncitorească și socialistă din România, tipărită sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., vol. I, partea 1, Ed. Politică, București, 1964.

CRITICĂ ȘI RIPOSTĂ

Dr. ION HURDUBETIU, din Cîmpulung, jud. Argeș, ne scrie pe marginea articolului Matel Basarab și epoca sa, de conf. univ. dr. Matei D. Vlad, publicat în nr. 8/1977: „Autorul afirmă la p. 38: «După apariția a trei cărți slavone, tipografia Țării Românești, mutată la Govaora, a început seria cărților românești, inaugurată cu Pravila de la Govaora, din 1640, numărul tipăriturilor din epoca sa ridicându-se la 23».

Afirmările de mai sus nu corespund însă adevărului istoric, căci iată ce spune în această privință un istoric erudit și bine documentat, ca Mihail Berza, în Istoria României, vol. III, p. 264: «Paralel cu tipografia de la Cîmpulung, lei desăvârșă activitatea, cu începere din 1637, o nouă tipografie la Mânăstirea Govaora, mutată apoi la Mânăstirea Dealu și, în cele din urmă, la Tirgo-viște».

Această teză justă este susținută și în volumul Învățămintul în Muscel în secolele XVII-XIX, de Gh. Pir-nuță, Ion T. Radu și Ion Lupu, București, 1968, unde, la pp. 24-28, cu fotocopii, se argumentează că în tipografia de la Cîmpulung au apărut următoarele cărți: Molitvenicul slavonesc (1635), Învățămintul preste toate zilele (1642, în limba română), Antiofionul slavonesc (1643, cu prefață semnată de Udrisă Năsturel), Psaltirea slavonă (1650). Aceleași afirmații se găsesc și în volumele: Dan Simonescu, Viața culturală a Mânăstirii Cîmpulung în trecut; Ion Răduțescu, Cîmpulung-Muscel, monografie istorică, precum și în recenta monografie (1974) elaborată de I. Hurdubetiu, Ft. Miru, N. Nicolaescu, Gh. Pirnuță și I. Stănculescu”.

Dr. Matei D. Vlad răspunde: „Referitor la observația tovarășului Hurdubetiu, pe care și-o arjilă, între altele, pe opinia prof. M. Berza, precizez că regretatul istoric P.P. Panaitescu, la fel de «erudit și documentat», în Istoria literaturii române, vol. I, București, 1964, p. 338, susține că «după ieșirea a trei cărți slavone, tipografia Țării Românești, mutată la Govaora (s.n.), începe seria cărților românești...» N-am pomenit de toate cărțile apărute la Cîmpulung, deoarece concepția de la care am pornit în redactarea articolului, ca și spațiul tipografic firesc limitat al unui asemenea articol m-au determinat să mă opresc numai asupra Molitvenicului din 1635. Multumesc corespondenților dv. pentru atenția și interesul cu care a citit articolul și înclin să cred că, mai aproape de adevăr sînt concluziile cuprinse în monografia din 1974, printre autorii căreia la loc de frunte se află și pasionatul cercetător de istorie locală, dr. Ion Hurdubetiu”.

UN VIS REALIZAT

Din Craiova, am primit o scrisoare emoționantă, pe care ne face plăcere s-o reproducem ca alare:

Subsemnatii AURICA și CONSTANTIN LUPESCU, ambi învâtorii, care am lucrat la Școala generală Leamna de Sus, jud. Dolj, peste 30 ani, am fă-

cut o donație (colecție muzeală) cu care se organizează în prezent un muzeu sătesc în comuna Bucovăț cu piese de arheologie, numismatică, istorie, cult, etnografie, obiecte de industrie casnică și uz gospodăresc etc.

Am văzut astfel realizat visul nostru de o viață de dascăl, cu dragoste de patrie, spre a fi și un imboid pentru alți colecționari din țară.

ȘI TOTUȘI, REVISTA A APĂRUT...

Sînt abonat la *Magazin istoric*, pe întreg anul 1977, ne scrie pensionarul MARIN V. ION, din comuna Călmățu, jud. Teleorman. Pînă în luna iunie am primit revista regulat. Începînd cu iulie, nu mi-a mai sosit. Întrebînd factorul poștal, mi-a spus că nu a venit nici un *Magazin istoric* pe lunile iulie și august a.c. Vă rog să-mi spuneți: în aceste două luni am mai tipărit și difuzat revista sau nu?

Da, am tipărit-o! Ba chiar am și difuzat-o. Sau cel puțin așa credeam. De unde să știu tot de poștașul din Călmățu? Dar superiorii ei, din Direcția poștei și difuzării presei știu ce năstrușnice răspunsuri serește d-asa. În loc de abonamente!

MULTUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reținut propunerile, sugestiile, informațiile și completările trimise de următorii cititori, cărora le mulțumim: DUMITRU NEGREANU, din București; ION AL. VOINESCU, din com. Lăpusata, jud. Vâlcea; VASILE D. VIȘAN, din Craiova; ION FLOREA, din Suceava; IOAN CHIRU, din Vaslui-Colești, jud. Bihor; PAULA BUZĂTESCU, din Craiova; IOAN MIHAI, din Miercurea Ciuc; TOMA F. MARIN, din Craiova; VIRGIL V. VRACIU, din com. Agatșon, jud. Botoșani; CORNEL ZAMFIRESCU, din București.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

NICOLAE COVALCIUC, Găești, str. N. Titulescu, nr. 4 A, Bl. 26, sc. B, ap. 9, jud. Dimbovița, solicită: nr. 4, 6, 7, 1967; 2, 12/1968; 1, 2, 6/1969; 4-6, 9, 10/1970; 7/1971; 2, 7, 10, 11/1972; 1, 2/1973; 8/1974; 2-5/1975; 2, 3, 11/1976; oferă: nr. 1/1967; 4, 10/1968; 3/1970; 4-6/1972; 6, 11/1973; 7/1974; 4, 19/1976.

ALEX. POPESCU, București, str. Victor Babeș, nr. 8, sector 6, oferă colecția completă.

BORCEA ILIE, str. Sever Axente, nr. 5, Ploiești, oferă: nr. 6, 7/1976.

HAMERLE ALEXANDRU, Călărași, Bl. H-3, ap. 5, jud. Ialomița, solicită: nr. 1, 2, 4-6, 8, 9, 11, 12/1972; 1-12/1973; 1-12/1974; oferă: nr. 8/1967; 1-12/1968; 1-11/1969; 1-12/1970; 1-6/1971.

PAVEL BERARIU, Arad, str. Margaretelor, nr. 10, oferă colecția completă.

UNGUREANU ALECU, Brașov, str. Lungă, nr. 95, oferă: nr. 6, 7-12/1973; 1-12/1974; 1-4/1975.

GHEORGHIU I.A., București, str. Agriselor, nr. 11, oferă colecția completă.

BOTA NICOLAE, Cluj-Napoca, str. Horea, nr. 35, solicită: nr. 1, 2/1967; 9/1970; oferă: nr. 3/1971; 4, 8/1973.

PAULIAN ARTEINIE, com. Vama, jud. Suceava, oferă: nr. 1, 3, 4, 6-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 1-11/1971; colecția 1972-1977.

PLEȘOIANU IOAN, Pitești, Bl. 12 F, sc. A, et. V, ap. 22, cartier Trivale, solicită: nr. 2/1967; oferă: nr. 1, 2, 12/1972; 7/1973; 1, 2, 4, 6-9, 11/1974; 3, 6-8/1975; 4/1977.

PERIAN LIVIU GHEORGHE, com. Șugag, jud. Alba, oferă: nr. 12/1969; 1, 7, 9/1970; 7, 9/1971; 11/1972.

CORINA DRAGOMIRESCU, Fetești, str. Căărăși nr. 427 B, jud. Ialomița, oferă colecția 1967-1976.

NIC. BUCULEI, București, Bd. Republicii, nr. 64 B, oferă colecția 1967-1976.

«1947 PREMIANȚI»

(Urmare din p. 42)

Acubotărești Laura — Caracal; Chircă Eugenia — Tg. Ocna; Negrea Dorina — Medias; Băbeanu Claudia — Ploiești; Buzolan Vasiliu — B; Ozarcevi Vasile — IS; Pop Cristian — Caracal; Tundrea Matei — Tg. Jiu; Constantinescu Tundrea — Craiova; Toader Alecu — GL; Copăla Silvia — Tg. Mureș; Marin Ioan — CT; Diaconescu Mariana — CT; Tuțianu Eugen — CT; Cîrsteuc Eugen — TL; Daba C. Constantin — CT; Serbănescu Florin — B; Colocaru Grigore CT; Popescu Al. Ion — Olănești Băi, VL; Popescu Mircea — B; Pop Al. — Bistrița, BN; Cavilia Gh. — BR; Tuțianu Ioan — BV; Saulea N. Simona — Craiova; Gheorghiu Lucian Nicolae — B; Francu Iulia — B; Filipciuc Arcadie — Rădăuți; Călinescu C-ța — Giurgiu; Crisan Maria — CT; Crisan Dan — CT; Aldea C-tin — CT; Necula Georgeta — Podu Turcului, BC; Speteanu Gh. Viorel — B; Gugu Ion — B; Movilă Stefan — Brusturi-Drăgănești, NT; Delea Iuliana — B; Pintilie Costache — Matca, GL; Iordache Gheorghe — B; Gh. Georgescu — Ploiești; Ianculescu Laurențiu — B; Denesca Ioana — AR; Postelucă Eugenia — SB; Postelucă Steluta — SB; Zăgrean I. Grigore — Sînzău-Măgheruş, BN; Popa Drăgău Gh. — Vadu Moldovei, SV; Șuteu Mihai — Cluj-Napoca; Cotroceanu Mihail — B; Diaconescu Gh. — B; Diaconescu C. — B; Stănescu Laura — Drobeta Tr. Severin; Dulgheru Florea — Balotești, IF; Popescu Ioan — Giurgiu; Mihăilescu Eugen — Giurgiu; Popescu Ilie — Mehadia, CS; Danielevici Vasile — Giurgiu; Frosin Elena — Piatra Neamț; Bocușu Gh. — Medias; Dirdilac Gh. — Buzău; BZ; P. nișoară T. — Tg. Jiu; Novac Dorinel — GL; Arghiroșop Al. — Timișoara; Burtan Gh. — GL; Bezuz Cîltreag — B; Moraru Gh. — B; Gîndu Victor — B; Cristureanu Al. — Cluj-Napoca; Dascălu P. — B; Hudescu I. — Petroșani; Desă Stanca — B; Văduva Floarea — B; Olariu Mihai — Medias; Balanovici Sergiu — BT; Romanescu Mihai — BT; Mihailă Mircea — B; Parascchivescu C-tin. — Tg. Jiu; Trămbițaș C. Mircea — Ploiești; Selegean Pavel — AR; Selegean Daniel — AR; Bembe Monica — AR; Muresan Ioachim — Cîmpia Turzii; Banea Horea — BV; Brican Nicolae — BV; Popa N. Dumitru — Mădăraș, SV; Lupu Nicolae — SB; Bejan I. — SB; Bejan Pavel — Aldești, AR; Pogon N. — Buleni, AR; Rusu Vladimir — Turda; Alupei D-tru — SV; Avram Ilie — Seitin, AR; Aloanel Dumitru — B; Vasile Pop — Band, MS; Georgiu Maria — Timișoara; Manolache Antochi — Tecuci; Lălu Petre — Ploiești; Bildecu Viorela — B; Condrea Romeo — Pucăni; Bărbăș Ioan — Oradea; Marinache Ion — B; Bălășa Constantin — Certeș de Argeș; Oghanesian Eduard — B; Nicolae Eugen — B; Georgescu Dumitru — B; Bucur Constantin — BC; Szerdahelyi Iosif — Baia Mare; Cloacan Narcis — B; Reteagan Emil — B; Lemrău Laura — Sîltcoșu de Cîmpie, BN; Beda Victor — Zimnicea; Beda Corneliu — Alexandria; Soloninca Nicolae — Timișoara; Vărzaru Vasile — Baia Mare; Faur Emilian — Baia Mare; Drăgoi Vasile — B; Nicolae Căltea — B; Chiprian I. — B; Păune Dumitru — Piatra Neamț; Tudosecu Gh. — Rădăuți; AG; Costache Ionel — B; Cerbu Despina — B; Herford Tomi — B; Pietraru Costin — B; Voșlăban Stelian — AR; Găltăranu Mihai — Rm. Vlcea; Oprisescu Dolina — B; Faur Gheorghe — Oradea; Enache Tudorache — BV.

TALON
DE
PARTICIPARE

CONCURS
1977 II

CONTENTS (Romanian History) I.H. CRIȘAN A New Town on the Map of Dacia • M. CHITESCU Dacian King Dicoemes at Actium • D. BERINDEI An Action for Unity and Independence in 1838 • Nicolae Bălcescu at Palermo • C. MILLE 1886, „Let Us Prepare the People for Socialism” • G.E. TORREY Romania and the Salonika Army (1916) • C. BREDU Romanians in Defence of Young Soviet Power • M.M. POPESCU Brincoveanu's Mogosoaia Palace • V. NETEA The Transilvania Association (1867-1918) • D. CERNOVODEANU The Romanian Armorial • G. POENARU BORDEA and C. PREDA Thracian Peoples and Tribes • A. RĂDULESCU The Manor-House at Udești

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I.H. CRIȘAN Une nouvelle ville sur la carte de la Dacie • M. CHITESCU Le roi dace Dicoemes à Actium • D. BERINDEI Acte d'union et d'indépendance de 1838 • Nicolae Bălcescu à Palerme • C. MILLE 1886, „Préparons le peuple au socialisme” • G.E. TORREY La Roumanie et l'armée de Salonique (1916) • C. BREDU Roumains à la défense des jeunes soviets • M.M. POPESCU Le palais de Mogosoaia de stăyl brancovan • V. NETEA La Société Transilvania (1867-1918) • D. CERNOVODEANU Armoirs roumaines • G. POENARU BORDEA et C. PREDA Peuples et tribus thraces • A. RĂDULESCU La manoir d'Udești

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.Х. КРИШАН Новый город на карте Дакии • М. КИЦЕСКУ Король Дакии Дикомес в битве при Акции • Д. БЕРИНДЕЙ Документ воссоединения и независимости в 1838 • Николае Бэлцеску в Палермо • С. МИЛЛЕ 1886-ый г. „Приготовить народ к социализму” • Г.Е. ТОРРЕЙ Румыния и Солоникская армия союзников (1916) • К. БРЕДУ Румыны в защите молодой Советской власти • М.М. ПОПЕСКУ Дворец Могошоая, немужчина оснований господари Брынковину • В. НЕТЕА Общество Трансильвании (1867-1918) • Д. ЧЕРНОВОДЯНУ Румынская геральдика • Г. ПОЕНАРУ БОРДЯ, К. ПРЕДА Франкийские племена • А. РАДУЛЕСКУ Княжий дом в Удешти

INHALT (Rumänische Geschichte) I.H. CRIȘAN Eine neue Stadt auf der Landkarte Daziens • M. CHITESCU Daciens König Dicoemes in Actium • D. BERINDEI Akt der Vereinigung und Unabhängigkeit in 1838 • Nicolae Bălcescu in Palermo • C. MILLE 1886, „Bereiten wir das Volk zum Sozialismus vor” • G.E. TORREY Rumänien und die Allierten in Saloniki (1916) • C. BREDU Rumänen in Verteidigung der jungen Sowjetmacht • M.M. POPESCU Der Mogosoaia-Palast — die Perle der Brincoveanustifter • V. NETEA Die Gesellschaft Transilvania (1867-1918) • D. CERNOVODEANU Die Heraldik des Rumänischen Länder • G. POENARU BORDEA und C. PREDA Thrakische Stämme und Geschlechter • A. RĂDULESCU Das Fürstenhaus zu Udești

SUMARIO (Historia romana) I.H. CRIȘAN Una nueva ciudad en el mapa de Dacia • M. CHITESCU El rey dacio Dicoemes in Actium • D. BERINDEI Acta de unión e independencia de 1838 • Nicolae Bălcescu en Palermo • C. MILLE 1886, „Que preparemos al pueblo para el socialismo” • G.E. TORREY Rumania y el frente de Salónica (1916) • C. BREDU Rumanos en defensa del joven poder soviético • M.M. POPESCU El Palacio de los Brincoveanu de Mogosoaia • V. NETEA La Sociedad Transilvania (1867-1918) • D. CERNOVODEANU La heráldica de Valaquia y Moldavia • G. POENARU BORDEA y C. PREDA Pueblos y tribus tracios • A. RĂDULESCU La casa principesca de Udești

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

